

**TÜRK İŞLETMELERİNİN GELİŞMİŞ,
BÜYÜYEN ve GELİŞMEKTE OLAN
ÜLKELERE DOĞRUDAN YABANCI
SERMAYE YATIRIMI YAPMALARINI
ETKİLEYEN FAKTÖRLER**

Gökhan ÖNDER

(Yüksek Lisans Tezi)

Eskişehir, 2011

**TÜRK İŞLETMELERİNİN GELİŞMİŞ, BÜYÜYEN ve GELİŞMEKTE OLAN
ÜLKELERE DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMI YAPMALARINI
ETKİLEYEN FAKTÖRLER**

Gökhan ÖNDER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İşletme Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Nurhan Aydın

Eskişehir

Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

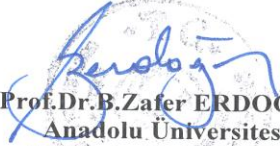
Eylül, 2011

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Gökhan ÖNDER'in "Türk İşletmelerinin Gelişmiş, Büyüyen ve Gelişmekte Olan Ülkelere Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımı Yapmalarını Etkileyen Faktörler" başlıklı tezi 09 Eylül 2011 tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca, İşletme (Uluslararası İşletmecilik) Anabilim Dalında, **yüksek lisans tezi** olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

Üye (Tez Danışmanı) : Prof.Dr.Nurhan AYDIN
Üye : Prof.Dr.Necdet TİMUR
Üye : Yard.Doç.Dr.Tuğberk TOSUNOĞLU

İmza
.....
.....
.....

Prof.Dr.B.Zafer ERDOĞAN
Anadolu Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Yüksek Lisans Tez Özü

TÜRK İŞLETMELERİNİN GELİŞMİŞ, BÜYÜYEN VE GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERE DYSY YAPMALARINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Gökhan ÖNDER

İşletme Ana Bilim Dalı

Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eylül 2011

Danışman: Prof. Dr. Nurhan Aydın

Ülkemizin DYSY amaçlı sermaye ihracında son on yılda hızlı bir artış görülmektedir. Bu hızlı artış yatırımların yapılma nedenlerini sorgulama ihtiyacını beraberinde getirmektedir. Bu çalışma, Türk İşletmeleri'nin gelişmiş, büyüyen ve gelişmekte olan ülkelere yapmış olduğu DYSY'leri, yapılış nedenleri, biçimleri ve yatırımdan önceki ihracat deneyimleri gibi çeşitli yönlerden karşılaştırma amacını taşımaktadır. Bu bağlamda 19 farklı işletmenin 22 dış yatırımı anket formu aracılığıyla incelenmiş, elde edilen bulgular makro veriler arasındaki korelasyonlarla desteklenmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın bulgularını 4 başlık altında özetleyebiliriz. Birincisi, Türk İşletmelerinin DYSY yapmasındaki temel motivasyon pazar çeşitlendirme isteğidir. İkincisi, Türk İşletmeleri ev sahibi ülkenin altyapı imkanlarını yatırım kararlarını birinci derecede etkileyen bir faktör olarak görmektedirler. Üçüncüsü, DYSY'lerden önce Türk İşletmelerinin büyük çoğunluğunun yatırım yaptıkları ülkelere ihracat deneyiminin olduğu göze çarpmaktadır. Dördüncüsü, yatırımların gelişmiş ülkelerde çoğunlukla satın alma yoluyla, büyüyen ve gelişmekte olan ülkelerde ise yeni yatırımlar ve ortak girişimler yoluyla gerçekleştirildiği görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları, Türk İşletmeleri.

Abstract

FACTORS AFFECTING THE TURKISH COMPANIES' FOREIGN DIRECT INVESTMENTS IN DEVELOPED, EMERGING AND DEVELOPING COUNTRIES

Gökhan ÖNDER

**Department of Business Administration
Anadolu University Graduate Scholl of Social Sciences
Advisor: Prof. Dr. Nurhan AYDIN**

Our countries FDI outflows have been raising over the last decade. This rapid increase brings about the need for questioning the reasons of investments. This thesis aim to compare the foreign direct investments of Turkish companies with developed-emerging and developing countries in terms of various dimensions such as investment reasons, forms and previous export experiences. In this context 22 FDI of 19 different companies examined by questionnaire and findings are supported with correlations the macro data.

The study's findings can be summarized under 4 topics. First, market diversification is basic motivation of the Turkish foreign investments. Second, Turkish companies give primary importance to infrastructure facilities of host country while choosing investment place. Third, most of Turkish companies have export experiences to host country before the FDI. Fourth, in developed countries investments were made mainly through acquisitions, in emerging and developing countries investments were made mainly greenfield investments and joint ventures.

Keywords: Foreign Direct Investment, Turkish Companies.

Özgeçmiş

Gökhan ÖNDER

İşletme Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans

Eğitim

Lisans 2009 Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
İşletme Bölümü II.Öğretim

Lise 2005 Huriye Süer Anadolu Lisesi

İş

2011-Araştırma Görevlisi, Anadolu Üniversitesi İşletme Fakültesi.

Kişisel Bilgiler

Doğum Yeri/Yılı: Samsun, 24.04.1987 **Cinsiyet:** Erkek **Yabancı Dil:** İngilizce

İçindekiler

Jüri ve Enstitü Onayı.....	i
Öz.....	ii
Abstract.....	iii
Özgeçmiş.....	iv
Tablolar Listesi.....	ix
Şekiller Listesi.....	xi
Kısaltmalar Listesi.....	xiii
Giriş.....	1

Birinci Bölüm

Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları

1. Tanımı.....	2
2. Türleri.....	2
2.1 Kaynak Arayanlar.....	3
2.2 Pazar Arayanlar.....	3
2.3 Etkinlik Arayanlar.....	4
2.4 Stratejik Varlık Arayanlar.....	5
3. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarını Açıklayan Teoriler.....	6
3.1 Piyasa Aksaklıkları Teorisi	6
3.2 Ürün Hayat Evresi Teorisi.....	7
3.3 Oligopolistik Tepki Teorisi.....	8
3.4 İçselleştirme Teorisi.....	8
3.5 Eklektik Paradigma.....	9

İkinci Bölüm

Dünyada ve Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Son Yıllardaki Gelişimi

1. Dünyada DYSY’lerin Son Yıllardaki Gelişimi.....	11
2. Küresel Ekonomik Krizin DYSY’lere Etkileri.....	19
3. Türkiye’de DYSY’lerin Son Yıllardaki Gelişimi.....	23
3.1 DYSY’lerle İlgili Uluslararası Endeksler ve Türkiye’nin Konumu.....	26
3.1.1 DYY performans ve potansiyel endeksi.....	27
3.1.2 Ekonomik bağımsızlık endeksi.....	28
3.1.3 Dünya bankası iş yapma kolaylığı endeksi.....	28
3.1.4 A.T Kearney dyy güven endeksi.....	29
3.1.5 Dünya ekonomik forumu küresel rekabetçilik endeksi.....	29
3.1.6 Uluslararası yönetim geliştirme enstitüsü küresel rekabetçilik endeksi.....	30
3.1.7 Uluslararası şeffaflık örgütü yolsuzluk algılama endeksi.....	31
4. Türkiye’den Çıkan DYSY’lere Genel Bakış.....	32

Üçüncü Bölüm

Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarında Yer Seçimini Etkileyen Faktörler

1. Kuramsal Çerçeve.....	40
2. Kaynak Ülke Açısından Yer Seçimini Etkileyen Faktörler.....	41
2.1 Kar Maksimizasyonu.....	42
2.2 Maliyet Minimizasyonu.....	42
2.3 Tarife ve Kotalardan Kaçınma.....	42
2.4 Mevcut Pazarların Korunması ya da Yeni Pazar Arayışı.....	43
2.5 Monopolcü Güç Yaratılması.....	43
2.6 Yatırımları Uluslararası Çeşitlendirme.....	43
2.7 Rekabetçi Gücün Korunması ya da Arttırılması.....	44
2.8 Ulaşım ve Üretim Esnekliği.....	44

2.9 Unvan ve Sırların Korunması.....	44
3. Ev Sahibi Ülke Açısından Yer Seçimini Etkileyen Faktörler.....	45
3.1 Siyasi Faktörler.....	45
3.1.1 Siyasi istikrar.....	45
3.1.2 Ülkenin siyasi rolü.....	46
3.1.3 Ekonomik entegrasyonlara üyelik.....	47
3.1.4 Özelleştirme politikası.....	47
3.1.5 Bürokratik işlemler.....	47
3.2 Ekonomik Faktörler.....	48
3.2.1 Pazar büyüklüğü.....	49
3.2.2 Ekonomik büyüme.....	49
3.2.3 Fiyat istikrarı.....	49
3.2.4 Döviz kuru.....	50
3.2.5 Dışa açıklık.....	51
3.2.6 Emek maliyetleri.....	51
3.2.7 Yatırım teşvikleri.....	52
3.2.8 Alt yapı.....	52
3.2.9 Dış ticaret açığı.....	53
3.2.10 Yığılma(Kümelenme).....	53
3.3 Yerel Faktörler.....	54
3.3.1 Kültürel ve psikolojik faktörler.....	54
3.3.2 Coğrafi konum.....	54
3.3.3 Şeffaflık ve yolsuzluk seviyesi.....	55

Dördüncü Bölüm

Türk İşletmelerinin Gelişmiş, Büyüyen ve Gelişmekte Olan Ükelere DYSY Yapmalarını Etkileyen Faktörler

1. Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	57
2. Araştırmanın Kısıtları.....	58
3. Araştırmanın Ana Kütlesi ve Örneklemi.....	58

4. Veri Toplama Yöntemi.....	58
5. Araştırma Verilerinin Analizi.....	59
5.1 Türk İşletmelerinin DYSY Yapmasının Temel Nedenleri.....	60
5.2 Ev Sahibi Ülkenin Tercih Edilme Öncelikleri.....	63
5.3 Ev Sahibi Ülkede Yatırımın Yapıldığı Bölgenin Seçiminde Etkili Olan Faktörler.....	65
5.4 Yatırımların Yapılış Biçimleri.....	68
5.5 Yatırımdan Önce Ev Sahibi Ülkeye İhracat Deneyimi.....	69
5.6 Yatırımdan Önce Ev Sahibi Ülkeden İthalat Deneyimi.....	71
5.7 Yatırımdan Sonra Türkiye'deki Faaliyetlerde Büyüme.....	72
5.8 Ana İşletme ile Şube Arasındaki İlişki.....	73
5.9 Yakın Gelecekte Yatırım Planları.....	74
5.10 Türk Cumhuriyetleri ile Aramızdaki Kültürel Bağların ve Gelişmiş Ülkelerdeki Türk Nüfusunun Yatırım Yeri Seçimine Etkisi.....	74
5.11 DYSY Kararında Yabancı Ortağın Etkisi.....	76
5.12 DYSY Kararında Rakiplerin Etkisi.....	77
5.13 Yatırımdan Önce Ev Sahibi Ülkedeki Yabancı Yatırım Düzeylerinin İncelenmesi.....	78
5.14 DYSY'ye Yönelten Türkiye Kaynaklı Koşullar.....	79
Sonuç.....	81
Ekler.....	85
Kaynakça.....	87

Tablolar Listesi

Tablo 1. 2008 ve 2009 Yıllarında En Çok DYSY Çeken İlk Yirmi Ülke.....	15
Tablo 2. 2008 ve 2009 Yıllarında En Çok DYSY Yapan Yirmi Ülke.....	16
Tablo 3. 2009 Yılında En Çok Yeni Yatırım Projesi Çeken Ülkeler ve Çektikleri Yeni Yatırım Projeleri Sayısı	18
Tablo 4. 2009 Yılında Türkiye’de Sektörlere Göre DYSY Girişleri.....	24
Tablo 5. 2009 Yılında Türkiye’ye En Fazla DYSY Yapan Ülkeler.....	25
Tablo 6. 2002-2009 Yılları Arasında Türkiye’ye En Fazla DYSY Yapan Ülkeler.....	25
Tablo 7. 2009 Yılında Türkiye’de En Fazla DYSY Çeken İller	26
Tablo 8. DYY Potansiyel-Performans Endekslerinde Türkiye’nin Konumu..	27
Tablo 9. Uluslararası Endekslerde Türkiye’nin Konumu.....	31
Tablo 10. Yıllara Göre DYSY Amaçlı Sermaye İhracı.....	32
Tablo 11. Ülkelere Göre DYSY Amaçlı Sermaye İhracı-2010 Yılına Kadar Kümülatif.....	33
Tablo 12. 2010 Yılında En Çok DYSY Yapılan Ülkeler.....	34
Tablo 13. DYSY’lerin Sektörel Dağılımı-2010 Yılına Kadar Kümülatif.....	35
Tablo 14. Yurtdışına DYSY Amaçlı Sermaye İhraç Eden İşletme Sayısı.....	36
Tablo 15. 2009 Yılında Yurda Getirilen Kar Miktarı ve Aktarıldıkları Ülkeler.....	37
Tablo 16. Ülkelerin Gelişmişlik Seviyesine Göre Algılanan Siyasi Riskler....	46
Tablo 17. Ülkelere Göre Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımına Başlamak İçin Gereken Süreler.....	48
Tablo 18. Ülkelere Göre Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımına Başlamak İçin Tamamlanması Gereken Prosedür Sayısı.....	48
Tablo 19. Gelişmiş Ülkelere DYSY Yapan Örneklemedeki İşletmeler.....	59
Tablo 20. Büyüyen ve Gelişmekte Olan Ülkelere DYSY Yapan Örneklemedeki İşletmeler	59
Tablo 21. İşletmelerin Gelişmiş Ekonomilere DYSY Yapmalarının Temel Nedenleri.....	60
Tablo 22. İşletmelerin Büyüyen ve Gelişmekte Olan Ekonomilere DYSY Yapmalarının Temel Nedenleri.....	60
Tablo 23. Türkiye’den Çıkan DYSY’lerle Yatırımın Yapıldığı Lokasyonun Türkiye’ye Uzaklığı Arasındaki Korelasyon Sonuçları.....	62
Tablo 24. Gelişmiş Ekonomilerde Ev Sahibi Ülkenin Tercih Edilme Öncelikleri.....	63
Tablo 25. Büyüyen ve Gelişmekte Olan Ekonomilerde Ev Sahibi Ülkenin Tercih Edilme Öncelikleri.....	64
Tablo 26. Ev Sahibi Ülkede Yatırımın Yapıldığı Bölgenin Seçiminde Etkili Olan Faktörler-Gelişmiş Ekonomiler.....	65
Tablo 27. Ev Sahibi Ülkede Yatırımın Yapıldığı Bölgenin Seçiminde Etkili Olan Faktörler-Büyüyen ve Gelişmekte Olan Ekonomiler.....	66
Tablo 28. Gelişmiş Ekonomilere Giden DYSY’lerin Yapılış Biçimleri.....	68
Tablo 29. Büyüyen ve Gelişmekte Olan Ekonomilere Giden DYSY’lerin Yapılış Biçimleri.....	68

Tablo 30. Türkiye’den Orta Asya Türk Cumhuriyetleri’ne (Azerbaycan, Kazakistan, Türkmenistan, Özbekistan, Kırgızistan) Giden DYSY’lerle Bu Ülkelere Yapılan İhracat Arasındaki Korelasyon Sonuçları.....	70
Tablo 31. Türkiye’den AB ülkelerine giden DYSY’lerle Türkiye’nin bu ülkelere yaptığı ihracat arasındaki korelasyon sonuçları.....	70
Tablo 32. İşletmelerin DYSY’den Önceki İhracat Deneyimleri.....	71
Tablo 33. Gelişmiş Ülkelere DYSY Yapan İşletmelerin Yatırımdan Önceki İthalat Deneyimleri.....	72
Tablo 34. Yatırımdan Sonra Türkiye’deki Faaliyetlerde Büyüme Durumu..	73
Tablo 35. Ana İşletme ile Şube Arasındaki İlişki-Gelişmiş Ekonomiler.....	73
Tablo 36. Ana İşletme ile Şube Arasındaki İlişki-Büyüyen ve Gelişmekte Olan Ekonomiler.....	73
Tablo 37. İşletmelerin Yakın Gelecekteki Yatırım Planları.....	74
Tablo 38. Gelişmiş Ülkelerdeki Türk Nüfusunun ve Türk Cumhuriyetleri ile Aramızdaki Kültürel Bağların Yatırım Yeri Seçimine Etkisi.....	75
Tablo 39. İşletmelerin DYSY’den Önceki Yabancı Ortak Durumu.....	76
Tablo 40. DYSY Kararında Rakiplerin Etkisi.....	77
Tablo 41. DYSY’leri Gelişmiş Ekonomilere Yönelten Türkiye Kaynaklı Koşullar.....	79
Tablo 42. DYSY’leri Büyüyen ve Gelişmekte Olan Ekonomilere Yönelten Türkiye Kaynaklı Koşullar.....	80

Şekiller Listesi

Şekil 1. 1980-2009 Yılları Arası Dünyada Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları.....	11
Şekil 2. 2000-2009 Yılları Arası Dünyada Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları.....	12
Şekil 3. Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerin DYSY'lerden Aldıkları Paylar.....	13
Şekil 4. Gelişmekte Olan Ekonomiler ve Geçiş Ekonomilerinin Çektikleri ve Yaptıkları DYSY Miktarları.....	14
Şekil 5. Bölgelerin DYSY'lerden Aldıkları Paylar.....	14
Şekil 6. 2000-2009 Yılları Arasında Dünyada Birleşme ve Satın Alma Yoluyla Yapılan DYSY'ler.....	17
Şekil 7. 1990 ve 2008 Yıllarında DYSY'lerin Sektörel Dağılımı.....	18
Şekil 8. Küresel Ekonomik Krizin Çeşitli Yönlerinin 2009-2011 Döneminde İşletmelerin Yatırım Planlarına Etkileri.....	21
Şekil 9. 2009-2011 Döneminde İşletmelerin Karşılaşabileceği Muhtemel Riskler ve Bu Risklerin İşletmelerin DYSY Kararlarına Etkileri.....	22
Şekil 10. DYSY Kararları İçin Risk Faktörlerinin Önemi.....	23
Şekil 11. 2000-2009 Yılları Arasında Türkiye'nin Çektiği DYSY Miktarı... ..	24
Şekil 12. 2001-2010 Yılları Arası DYSY Amaçlı Sermaye İhracı.....	33
Şekil 13. Ülkelere Göre DYSY Amaçlı Sermaye İhracı-2010 Yılına Kadar Kümülatif.....	34
Şekil 14. 2010 Yılında En Çok DYSY Yapılan Ülkeler.....	35
Şekil 15. DYSY'lerin Sektörel Dağılımı-2010 Yılına Kadar Kümülatif.....	36
Şekil 16. DYSY Yer Seçiminde Etkili Olan Faktörler.....	41
Şekil 17. DYSY Yer Seçiminde Etkili Olan Faktörler-2.....	41
Şekil 18. Ev Sahibi Ülke Açısından DYSY Yer Seçimini Etkileyen Faktörler.....	56
Şekil 19. İşletmelerin Gelişmiş Ekonomilere DYSY Yapmasının Temel Nedenleri.....	61
Şekil 20. İşletmelerin Büyüyen ve Gelişmekte Olan Ekonomilere DYSY Yapmasının Temel Nedenleri.....	61
Şekil 21. Gelişmiş Ekonomilerde Ev Sahibi Ülkenin Birincil Tercih Edilme Öncelikleri.....	64
Şekil 22. Büyüyen ve Gelişmekte Olan Ekonomilerde Ev Sahibi Ülkenin Birincil Tercih Edilme Öncelikleri.....	65
Şekil 23. Ev Sahibi Ülkede Yatırımın Yapıldığı Bölgenin Seçiminde Etkili Olan Faktörler (Gelişmiş Ekonomiler).....	67
Şekil 24. Ev Sahibi Ülkede Yatırımın Yapıldığı Bölgenin Seçiminde Etkili Olan Faktörler (Büyüyen ve Gelişmekte Olan Ekonomiler).....	68
Şekil 25. Gelişmiş Ekonomilere Giden DYSY'lerin Yapılış Biçimleri.....	69
Şekil 26. Yatırım Yeri Seçiminde Gelişmiş Ülkelerdeki Türk Nüfusunun Etkisi.....	75
Şekil 27. Yatırım Yeri Seçiminde Kültürel Bağların Etkisi-Türk Cumhuriyetleri.....	75
Şekil 28. Gelişmiş Ülkelere Giden Yatırımlarda Rakiplerin Etkisi.....	77

Şekil 29. Büyüyen ve Gelişmekte Olan Ekonomilere Giden Yatırımlarda Rakiplerin Etkisi.....	78
---	-----------

Kısaltmalar Listesi

AB: Avrupa Birliği

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

AR-GE: Araştırma ve Geliştirme

BDT: Bağımsız Devletler Topluluğu

BS: Birleşme ve Satın Alma

DYSY: Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımı

DYY: Doğrudan Yabancı Yatırım

GSMH: Gayri Safi Milli Hasıla

GSYİH: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla

KBGSYİH: Kişi Başına Gayri Safi Yurt İçi Hasıla

OECD: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü

UNCTAD: Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı

Giriş

İşletmelerin uluslararası faaliyette bulunabilme kabiliyetlerinin 21. Yüzyıldaki ekonomik, politik, teknolojik gelişmelerin ardından geçmişte hiç olmadığı kadar geliştiği görülmektedir. İşletmeler faaliyetlerini en etkin ve verimli gerçekleştirebilecekleri alanlara yatırımlarını yönlendirmektedirler hatta işletmeler farklı faaliyetleri her faaliyetin en etkin ve verimli gerçekleştirileceği alanlara yönlendirebilmektedirler.

Son on yıllık süreçte Türk işletmelerinin yurtdışı yatırımlarının büyük bir gelişme gösterdiği görülmektedir. Araştırma bu yatırımların yapılış nedenleri, biçimleri, ülke ve bölge seçiminde etkili olan hususları, Türk işletmelerinin doğrudan yabancı sermaye yatırımları yapmalarını etkileyen faktörleri inceleme amacı taşımaktadır.

Araştırma dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde doğrudan yabancı sermaye yatırımı kavramı, tanımı ve türleri incelenmiş olup ikinci bölümde dünyada ve Türkiye’de doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının son yıllardaki gelişimi açıklanmaya çalışılmıştır. Üçüncü bölümde doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının yer seçimini etkileyen faktörler ev sahibi ve kaynak ülke açısından incelenmektedir. Dördüncü ve son bölümde ise Türk işletmelerinin gelişmiş, büyüyen ve gelişmekte olan ülkelere doğrudan yabancı sermaye yatırımı yapmalarını etkileyen faktörler açıklanmaya çalışılmıştır.

Birinci Bölüm

Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları

1. Tanımı

Bir işletmenin üretim faaliyetini kendi ülkesinin(ana ülke) dışında gerçekleştirmek üzere diğer ülkelerde(ev sahibi ülke) yeni üretim tesisleri kurması, mevcut olanları satın alması veya ev sahibi ülkedeki yerli bir işletmeyle ortak bir girişimde bulunması doğrudan yabancı sermaye yatırımı olarak tanımlanır. Günümüzde doğrudan yabancı sermaye yatırımları çok uluslu işletmeler tarafından yapılmaktadır. Çok uluslu işletmelere bağlı olarak ana ülkenin dışında faaliyet gösteren işletmelere bağlı şirket, şube, yavru şirket gibi isimler verilir (Seyidoğlu,2007:598).

OECD'nin yaptığı tanıma göre doğrudan yabancı yatırım 'bir ekonomide yerleşik bir birim tarafından kendisinden farklı bir ekonomide yerleşik bir girişimde kalıcı bir menfaat kurulmasıdır'. Kalıcı menfaat ile kastedilen yatırımcı işletme ile yatırım yapılan işletme arasındaki uzun vadeli ilişkilerdir. Bir yatırımın doğrudan yabancı sermaye yatırımı sayılabilmesi için yatırımcı işletmenin en az %10 düzeyinde bir temsil hakkının bulunması gerekir (Hazine Müsteşarlığı, 2010: 6).

Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarında yatırımcı işletme ev sahibi ülkedeki tesisin mülkiyetinin tamamına ya da bir kısmına sahiptir. Dolayısıyla bu sahiplikten kaynaklanan bir yönetim ve denetim hakkı söz konusudur. Ev sahibi ülkedeki yavru şirket, yatırımcı işletmenin teknik, yönetsel becerilerinden, ticari unvanından, ticari sırlarından ve diğer imkanlarından faydalanmaktadır. Bunun karşılığında ise karların, mamullerin veya ara malların tamamını ya da bir bölümünü yatırımcı işletmeye aktarır(Seyidoğlu,2007:598).

2. Türleri

Çok uluslu işletmelerin yapmış olduğu doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını amaçlarına göre şu şekilde sınıflandırabiliriz (Dunning ve Lundan, 2008: 67):

- Kaynak arayanlar
- Pazar arayanlar
- Etkinlik arayanlar
- Stratejik varlık veya yetenek arayanlar.

2.1 Kaynak Arayanlar

Belirli ve spesifik kaynaklara ana ülkeye göre daha düşük maliyetten daha yüksek kalitede ulaşabilmek için yapılan yatırımlardır. Kaynak arayan doğrudan yabancı yatırımları kendi içinde üçe ayırabiliriz. Birincisi mineral yakıtlar, fosil yakıtlar, endüstriyel mineraller, tarımsal ürünler gibi fiziksel kaynak arayan yatırımlardır. Genellikle gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin imalat sektöründe yer alan işletmelerin yaptığı bu tür yatırımların amacı maliyetleri düşürme ve tedarik kaynaklarını güvenceye alma isteğidir. Çinli ve Hintli yatırımcıların Afrika'daki yatırımları bu tür yatırımlara örnek olarak verilebilir. Fiziksel kaynak arayan doğrudan yabancı yatırımlar önemli miktarda sermaye harcaması gerektirir. İkincisi ucuz, vasıfsız veya yarı vasıflı emek arayanlardır. Bu tür yatırımlarda ana ülkede yüksek emek maliyetlerine sahip imalat ve hizmet işletmeleri emek maliyetinin düşük olduğu ülkelere işletme kurarak veya satın alarak üretimi bu bölgelere kaydırırlar (Dunning ve Lundan,2008: 68). ABD işletmelerinin Hindistan'daki çağrı merkezleri ve ABD işletmelerinin muhasebe kayıtlarını tutan Hindistan'daki muhasebe büroları bu tür yatırımlara örnek olarak verilebilir (Friedman, 2010: 22). Bu tür yatırımları çekmek için ev sahibi ülkeler serbest ticaret bölgeleri kurarlar. Kaynak arayan doğrudan yatırımların üçüncü ve son türü teknoloji, yönetim ve pazarlama uzmanlığı, organizasyon becerisi elde etmek için yapılan yatırımlardır. Kore, Tayvan ve Hintli işletmelerin AB ve Amerikalı işletmelerle ileri teknoloji alanında yaptıkları işbirliği bu tür yatırımlara örnek olarak verilebilir (Dunning ve Lundan, 2008: 69).

2.2 Pazar Arayanlar

Mal ve hizmetleri belirli bir ülke veya bölge pazarına sunmak için yapılan yatırımlardır. Bu tür yatırımların yapılmasının nedeni çoğu zaman ev sahibi ülkeden kaynaklanan maliyet arttırıcı bariyerler veya tarifeler nedeniyle ev sahibi ülke pazarına ihracat yapılamamasıdır. Pazar arayan doğrudan yabancı yatırımlar faaliyette bulunulan pazarlardaki pazar payını korumak ya da yeni pazarlarda faaliyet göstermek için yapılır. Daha önce çeşitli şekillerde faaliyet gösterilen pazarın belirli bir büyüklüğe erişmesi de bu tür yatırımları teşvik eden faktörlerden biridir. Bazen işletmeler üçüncü ülkelere ihracat yapmak amacıyla da bu tür yatırımlara yönelebilirler. Pazar büyüklüğü ve

büyüme potansiyeli dışında pazar arayan doğrudan yabancı yatırımların diğer yapılaş sebeplerini şu şekilde sıralayabiliriz:

- İşletme için büyük öneme sahip tedarikçi ve müşterilerin yurt dışına açılmaları.
- Mal ve hizmetleri yerel ihtiyaçlara adapte etme ihtiyacı.
- Faaliyete ve ülkeye bağlı olarak değişmekle birlikte üretim ve işlem maliyetlerinin diğer pazara giriş yöntemlerine göre doğrudan yabancı yatırımlarda maliyet üstünlüğü sağlaması. Malları tüketim merkezlerinin yakınlarında küçük miktarlarda üretip nakletmek, önemli ölçek ekonomileri sağlayıp nakletmekten daha maliyetlidir.
- Çok uluslu işletmenin küresel üretim ve pazarlama stratejisinin bir parçası olarak rakiplerin yer aldığı pazarlarda fiziksel varlığa sahip olmak.

Çin her yıl büyük miktarda doğrudan yabancı sermaye yatırımını ülkesine çekmektedir. Bu yatırımların bir kısmı işletmeler için önemli müşteriler tarafından yapılan doğrudan yabancı yatırımları takip eden yatırımlardır, bir kısmı da endüstri liderlerini izleyen işletmelerin yaptıkları yatırımlardır (Dunning and Lundan, 2008: 70).

Çok uluslu işletmelere bağlı olarak faaliyet gösteren şubelerin pazar arayan doğrudan yatırımlarda rolleri çok çeşitli olabilir. Şubeler Avrupa'daki ilk Japon yatırımları gibi bağlı oldukları çok uluslu işletmelerin ürünlerini ithal edip ev sahibi ülke pazarına sunabilirler. Ev sahibi ülkede üretimi gerçekleştirip çıktığı ev sahibi ülke pazarına sunan yerel hizmet sunucu rolünde olabilirler ya da maksimum bir ya da iki ürün hattının kitle üretimine odaklanan, çıktuları yerel ve açık pazarlara sunan odaklanmış tesisler şeklinde faaliyet gösterebilirler. Şubeler bağlı oldukları çok uluslu işletmelerin ürettiği bütün ürünleri üretip satan onların ev sahibi ülkedeki küçük ölçekli taklitleri de olabilirler. Küçük ölçekli taklitler genellikle ticaret bariyerlerinin üstesinden gelmek için kurulurlar (Piteli, 2010: 114).

2.3 Etkinlik Arayanlar

Etkinlik arayan doğrudan yabancı yatırımlar, kaynak arama veya pazar arama amacıyla kurulmuş olan yatırımların coğrafik olarak dağılmış faaliyetlerini ortak yönetimin sağladığı faydalar ile rasyonelleştirir. Bu faydalar ölçek ve kapsam ekonomilerini ve risk çeşitlendirmesini kapsar. Etkinlik arayan doğrudan yabancı

yatırımların amacı, farklı faktör donanımlarından, kültürlerden, kurumsal düzenlemelerden, talep özelliklerinden, ekonomi politikalarından ve pazar yapılarından üretim faaliyetini sınırlı sayıda yerde yoğunlaştırarak istifade etmektir. Etkinlik arayan doğrudan yabancı yatırımların meydana gelmesi için sınır ötesi pazarların gelişmiş ve birbirlerine açık olması gerekir. Bu bölgesel olarak entegre olmuş pazarlarda doğrudan yabancı yatırımların daha yoğun görülmesinin nedenlerinden biridir. Etkinlik arayan doğrudan yabancı yatırımları kendi içerisinde ikiye ayırabiliriz. Birinci grupta ülkelerdeki geleneksel faktör donanımlarının farklılığından ve göreceli maliyetlerinden istifade etmek için yapılan yatırımlar yer alır. Birinci gruptaki yatırımlar sermaye, teknoloji ve bilgi yoğun faaliyetlerin neden gelişmiş ülkelerde ve emek, doğal kaynak yoğun faaliyetlerin neden gelişmekte olan ülkelerde yoğunlaştığını açıklamaktadır. İkinci gruptaki etkinlik arayan doğrudan yabancı yatırımlar ise, benzer ekonomik yapılara ve gelir düzeylerine sahip ülkelerde kuruluş ölçek ekonomilerinden, farklı tüketici tercihlerinden ve tedarik olanaklarından istifade etmek için kurulurlar. Geleneksel faktör donanımları bu tür yatırımları etkilemede daha az öneme sahipken, tasarlanmış yetenekler, teşvik yapıları, destekleyici kurumların kalitesi, yerel rekabetin düzeyi, tüketici talebinin yapısı, hükümetlerin makro ve mikro politikaları bu tür yatırımları belirlemede daha önemli bir role sahiptir (Dunning ve Lundan, 2008: 72).

2.4. Stratejik Varlık Arayanlar

Stratejik varlık arayan doğrudan yabancı yatırımlar, çok uluslu işletmelerin yabancı işletmelerin varlıklarını edinerek rekabetçi üstünlüklerini devam ettirmelerine veya arttırmalarına olanak sağlayan yatırımlardır. Etkinlik arayan yatırımlar gibi stratejik varlık arayan yatırımlarda farklı faaliyet ve yeteneklerin veya farklı ekonomik çevrelerdeki benzer faaliyet ve yeteneklerin ortak yönetiminden yararlanmaya odaklanılır. Bu tür yatırımlar genellikle gelişmekte olan ve yeni endüstrileşen ülkelerin çok uluslu işletmeleri tarafından yapılır. Asya'daki yeni endüstrileşen ülkelerin çok uluslu işletmelerinin gelişmiş ülkelere yaptığı stratejik varlık arayan yatırımları inceleyen Kumar son on yılda bu tür yatırımların hızla arttığını saptamıştır. Buna ek olarak Kumar, Asyalı çok uluslu işletmelerin gelişmiş ülkelere fiyat dışı alanlardaki rekabetçi güçlerini, gelişmekte olan ülkelere ise fiyat üzerindeki rekabetçi güçlerini arttırmak için doğrudan yabancı yatırımları kullandıkları sonucuna varmıştır. Chen ve

Chen yaptıkları benzer bir araştırmada yeni endüstrileşen ölkelerin çok uluslu işletmelerinin çoğunun, gelişmiş ölkelerdeki işletmeleri satın alarak yaptıkları doğrudan yabancı yatırımların sebebinin marka isimlerine, yeni üretim tekniklerine, geniş tedarikçi ağlarına erişmek için yapıldığı sonucuna varmıştır(Kumar,1998'den; Chen ve Chen,1998'den aktaran Makino vd., 2002:407).

İşletmelerin rekabetçi üstünlükleri yalnızca sahip oldukları varlıklara (maddi ya da maddi olmayan) değil aynı zamanda ihtiyaç duyulan stratejik varlıklara sahip ev sahibi ölkedeki işletmelerden bu varlıkları edinme kapasitelerine, edindikleri varlıkları kullanma yeteneklerine de bağlıdır. İşletmelerin aradığı stratejik varlıklar tek tek işletmelerin sahipliğinde mevcut olmaktan çok faaliyette bulunulan mekana özgüdür. Bu nedenle işletmeler ihtiyaç duydukları stratejik varlıklara sahip mekanlarda yatırıma yönelirler. Kogut ve Chang yaptıkları çalışmada Japon işletmelerinin Amerikan teknolojisine ulaşmak için ortak girişimler yoluyla ABD'de yatırımlar yaptığı sonucuna varmıştır. Stratejik varlık arayan doğrudan yabancı yatırımların son yıllardaki gelişmesini satın alma ve ortaklık yoluyla yapılan doğrudan yabancı yatırımların artışından anlayabiliriz(Makino vd., 2002:406; Dunning, 1998:50; Dunning ve Lundan, 2008: 72; Kogut ve Chang,1991'den aktaran Makino vd., 2002: 406).

3. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarını Açıklayan Teoriler

Bir işletmenin neden DYSY yaptığı araştırmacılarca sürekli merak edilen bir konu olmuş ve bunun sonucunda DYSY'leri açıklamaya yönelik çeşitli teoriler geliştirilmiştir. Çalışmanın bu bölümünde DYSY'leri açıklayan teorilere yer verilecektir.

3.1 Piyasa Aksaklıkları Teorisi

Hymer'in geliştirdiği piyasa aksaklıkları teorisi, bir ölkede faaliyet gösteren yerli işletmelerin o ölkeye sonradan gelen yabancı işletmelere göre birtakım üstünlükleri olduğunu varsayar. Bu üstünlükler pazarın, talep yapısının, iş yapma biçimlerinin, hukuksal uygulamaların daha iyi tanınmasından kaynaklanır. Yabancı işletmeler ise hem bu çevresel ve ekonomik şartlara aşına olmamaları hem de faaliyetlerin merkezden yönlendirilmesi gibi birtakım ek maliyetlere katlanmak zorundadırlar. Dolayısıyla yabancı işletmelerin tüm maliyet yaratıcı unsurlara rağmen faaliyetlerini devam

ettirebilmeleri için yerli işletmelere göre birtakım üstünlüklere sahip olmaları ve bu üstünlüklerin sürdürülebilir olması gerekmektedir. Hymer DYSY'lerin, yabancı işletmelerin yerli olanlarda olmayan üstünlüklere sahip olmalarından ve faaliyette bulunulan piyasanın aksaklıklarından kaynaklandığını belirtmektedir. Yabancı işletmeler aksak piyasa koşulları altında sahip oldukları üstünlükleri sürdürülebilir kılarak rekabeti azaltıp maksimum karı elde etmeye çalışacaklardır. Bunun yanında yabancı işletmelerin sahip olduğu üstünlüklerde aksak piyasa koşullarına sebep olabilir (Hymer, 1976'dan aktaran Akçaoğlu, 2005: 15).

Hymer kuramında ayrıca işletmelerin sahip oldukları üstünlükleri neden uluslar arası pazarlara giriş stratejilerinden DYSY'ler yoluyla değerlendirdiğini incelemektedir. Hymer'e göre işletmelerin sahip oldukları teknik ya da maddi olmayan varlıklara dayanan üstünlüklerin fiyatlandırılmasındaki güçlükler DYSY'leri en etkili uluslar arası pazarlara giriş stratejisi yapmaktadır (Hymer, 1968'den aktaran Akçaoğlu, 2005: 15).

3.2 Ürün Hayat Evresi Teorisi

Vernon tarafından geliştirilen bu teori, üretim faaliyetinin, bir ürün ya da hizmetin ilk defa pazara sürüldüğü ülkelerden, zamanla emeğin bol ve ucuz olduğu ülkelere kaydırılması sürecini anlatır. Bu süreç içerisinde ürün giriş, büyüme, olgunluk ve düşüş aşamalarından geçer. Teoriye göre giriş aşamasında üretim faaliyeti yeni bir mal veya hizmetin icat edildiği gelişmiş bir ülkede başlar; dolayısıyla emek maliyetleri yüksektir. Gelir seviyesi yüksek tüketicilerin yer aldığı gelişmiş ülke pazarlarında tüketiciler, yeni ürünleri denemeye daha isteklidirler. Bu durum, söz konusu ürünün kitle üretimine kısa zamanda geçilebilmesini sağlar. Bu aşamada yeni ürün ya da hizmeti geliştiren ülke ürün ya da hizmetin tek ihracatçısı konumundadır. Yeniliği geliştiren işletme ise tekeli konumun sağladığı yüksek karlarla ar-ge maliyetlerini karşılamış olur. Büyüme aşamasında ise ürünün kitlesel olarak üretimi mümkün hale gelmiştir; ancak ürünün yüksek kar marjını gören yerel pazardaki işletmeler ürünün benzerlerini üretmeye başlamışlardır. Bu aşamada en akılcı yol ihracatla dış pazarlara yönelip yerel pazarlardaki kayıpları telafi etmek ve satış miktarını arttırmaktır. Büyüme aşamasının ilerleyen dönemlerinde yenilikçi işletmenin ihracat pazarlarında da ürünün benzerlerini üreten işletmelerin rekabetçi baskısı hissedilmeye başlanır. Zamanla yenilikçi işletmenin ihracat pazarlarındaki işletmeler kitlesel üretime geçerek ürünü yenilikçi

işletmeye göre daha ucuz bir fiyattan piyasaya sürme olanağına kavuşurlar. Yenilikçi işletmenin nakliye giderleri ürünü düşük fiyattan piyasaya sürmesini engeller. Yenilikçi işletme dış pazarlarda rekabetçi üstünlük elde edebilmek için üretimini emeğin ucuz ve bol olduğu gelişmekte olan ülkelere kaydırır. Düşme aşamasında ise ürün ya da hizmet artık yenilikçi işletmenin yer aldığı gelişmiş ülke pazarında üretilmemektedir. (Akçaoğlu, 2005: 20; Karafakioğlu, 2008: 131).

3.3 Oligopolistik Tepki Teorisi

Knickerbocker'ın oligopolistik tepki teorisi oligopol pazarlarda işletmelerin DYSY kararlarını rakip işletmelerin DYSY kararlarının etkilediğini varsayar (Akçaoğlu, 2005:16). Oligopol pazarlarda işletmelerden birinin doğrudan yabancı sermaye yatırımına yönelmesi aynı pazarda faaliyette bulunan rakip işletmeleri de DYSY'ye yönlendirir (bandwagon effect). İşletmelerin DYSY kararı almasında faaliyet gösterdiği pazarın yapısının önemi büyüktür (Kurtaran, 2007: 371).

Oligopolistik tepki teorisinin mantığını rakibin, faaliyette bulunan veya yeni pazarlara DYSY yapmasının ardından pazar payını yükseltmesini önleyecek karşı DYSY'lerin yapılması oluşturur (Yapraklı, 2006: 27).

Hymer'in piyasa aksaklıkları teorisi işletmelerin dış yatırımlarının faaliyette bulunan pazarda rekabeti azalttığını savunurken, Knickerbocker'ın oligopolistik tepki teorisi işletmelerin dış yatırımlarının işletmeler arasındaki teknoloji rekabetini arttırdığını savunur (Akçaoğlu, 2005: 17).

3.4 İçselleştirme Teorisi

Hymer ve Kindleberger'in katkılarıyla Buckley ve Casson tarafından geliştirilen içselleştirme teorisi, bazı faaliyetlerin piyasa aksaklıklarından ötürü pazardan temin edilmesi yerine işletme tarafından yapılmasının daha az maliyetli olacağını varsaymaktadır. İşletme hangi faaliyetleri kendisinin yapacağını, hangi faaliyetleri dışarıdan temin edeceğini iki olasılığında maliyetlerini karşılaştırarak karar verecektir. Kuşkusuz bu karar alınırken pazarda karşılaşılabilecek üretim faaliyetini olumsuz etkilemesi muhtemel koşullarda hesaba katılacaktır. Örneğin, işletmenin ihtiyaç duyduğu hammaddeleri tedarik etmekte zorlanması, zamanında ve istenilen kalitede tedarik edememesi işletmenin ihtiyaç duyulan hammaddeleri kendisinin üretmesine

neden olabilir. Bu geriye doğru dikey bütünleşme sürecinde bir ara ürün pazarı içselleştirilmiş olur. Piyasa aksaklıklarından kaçınmak için yatay bütünleşmeye giden işletmeler ise maddi olmayan varlıkları içselleştirmiş olurlar (Akçaoğlu, 2005: 18).

İçselleştirilmeye başvurulmasının bir diğer sebebi, bazı faaliyetleri dışarıdan temin ederken katlanılan işlem maliyetleridir. İşlem maliyetleri tedarikçilerle yapılan anlaşmalar, taşıma maliyetleri gibi üretim faaliyetlerinde direkt karşımıza çıkmayan tüm maliyetleri kapsar (Yücel, 2009: 11).

Buckley ve Casson tarafından içselleştirilmeye gidilmesine sebep olan piyasa aksaklıkları şunlardır (Benli, 2007: 24):

- Pazarda birbirini takip etmesi gereken faaliyetler arasındaki koordinasyon sorunları, gecikmeler.
- Ara ürünlerde ayrımcı fiyatlandırmaya gitmek ve işletmenin ihtiyaçlarını daha az maliyetle karşılamak için ara ürün pazarının içselleştirilmesi.
- Duopol pazarlarda rakiplerin birbirlerine karşı izledikleri pazarlama stratejileri pazarda istikrarı bozabilir. Bu durumda iki taraf ya bir sözleşme ile anlaşma sağlar ya da biri diğerini satın alarak pazar içselleşir.
- İşletme pazarda satışı yapılan malları fiyatlandıramadığında alıcı işletmeyi satın alabilir ya da aynı alanda faaliyete geçebilir.
- İşletmeler ev sahibi ülkedeki hükümet müdahalelerine karşı ticari faaliyetlerini, ev sahibi ülkede kuracakları işletmeler aracılığıyla kendi bünyelerine alabilirler.

3.5 Eklektik Paradigma (OLİ Modeli)

Dunning DYSY'leri açıklamaya çalışan teorilerin konunun sadece bir yönünü aydınlattığını bütüne dair bir yargıya varabilmek içinse bu teorilerin bir araya getirilerek bütünsel bir yaklaşım geliştirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Eklektik paradigma bu ihtiyaçtan doğmuştur (Akçaoğlu, 2005: 22).

Dunning çokuluslu işletmelerin mevcudiyetini ve gelişmesini, üç üstünlüğün eş zamanlı varlığının sonucu olarak görmektedir. Bu üstünlükler sahiplik(Ownership), konum(Location) ve içselleştirme(Internalization) üstünlükleridir.

Sahiplik üstünlükleri, işletmenin sahip olduğu maddi olmayan bilgiye dayalı varlıklar ve oligopol üstünlüklerini kapsamaktadır. Maddi olmayan bilgiye dayalı

varlıkları, patentler, marka isimleri, pazarlama ve yönetim becerileri, ürün inovasyonları ve süreç geliştirme oluşturur. Oligopol üstünlükler ise ölçek ve kapsam ekonomilerinden, kaynaklara özel ulaşımdan ve ilk hamle üstünlüğünden kaynaklanır. Sahiplik üstünlükleri işletmenin sahip olduğu rekabetçi üstünlükleri kapsamaktadır.

İçselleştirme üstünlükleri çokuluslu işletmenin pazarda karşılaştığı dışsal kusurlardan kaynaklanır. Bu kusurlar pazarın kendi yapısından kaynaklanabileceği gibi hükümet eylemleri sonucunda da oluşabilir. İlki işlem maliyetlerinden, belirsizlikten kaynaklanırken ikincisinin sebebi tarifeler, döviz kontrolleri ve teşviklerdir.

Konumsal üstünlükler ise çok uluslu işletmelerin üretim için seçeceği ülkelerin belirlenmesine yardımcı olur. Konumsal üstünlükler ekonomik, sosyal ve politik üstünlükler olmak üzere üç başlık altında incelenebilir. Ekonomik üstünlükler sermaye, emek, yönetim becerileri, teknoloji, doğal kaynaklar, ulaşım, iletişim teknolojileri, altyapı ve pazar büyüklüğü gibi ülkenin faktör donanımlarını ifade eder. Sosyal üstünlükler ise farklı ülkelerin dili, etnik yapısı, iş yapma biçimleri ve kültürünü kapsar. Politik üstünlükleri ise hükümetin çokuluslu işletmelere bakış açısını, DYSY'leri etkileyecek ticaret bariyerlerini ve yatırım düzenlemelerini içerir (Piteli, 2010:113).

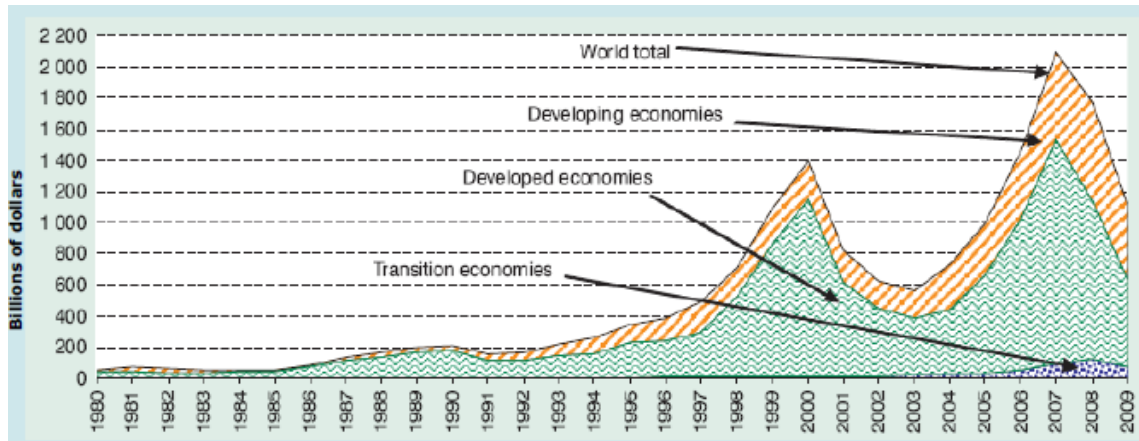
İkinci Bölüm

Dünyada ve Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Son Yıllardaki Gelişimi

1. Dünyada DYSY’lerin Son Yıllardaki Gelişimi

Son yarım asırlık süreçteki teknolojik gelişmeler, bölgesel entegrasyonlar, ekonomi sistem ve politikalarının yeniden düzenlenmesi sonucu ortaya çıkan küresel ekonomik yapı ev sahibi ülke hükümetlerinin ve işletmelerin DYSY’lere bakış açısını değiştirmiştir. Ev sahibi ülkelerdeki hükümetler DYSY’leri ekonomik kalkınma ve gelişme hedeflerine ulaşmada önemli araçlardan biri olarak görmeye başlamış, işletmelerde yeni küresel ekonomik yapıya uyum sağlayabilmek için uluslararası faaliyetlerini yeniden değerlendirmişlerdir.

Küresel ekonomik yapı içinde işletmelerin küresel pazarları kullanma ihtiyaçları artmış, işletmeleri girdileri en ucuz kaynaklardan temin etmeye zorlayan rekabetçi baskılar yoğunlaşmış ve sınır ötesi iletişim ve ulaşımdaki kolaylıklar uluslararası faaliyetlerin hızını arttırmıştır. Doğu Avrupa’da ve Orta Asya’da bağımsızlıklarını yeni kazanan ülkelerin ve Çin’in ekonomik sisteme katılmasıyla DYSY’ler için yeni fırsatlar doğmuştur. Bütün bu gelişmeler DYSY’lerin niteliğini, niceliğini ve coğrafyasını değiştirmiştir (Dunning, 1994:2).

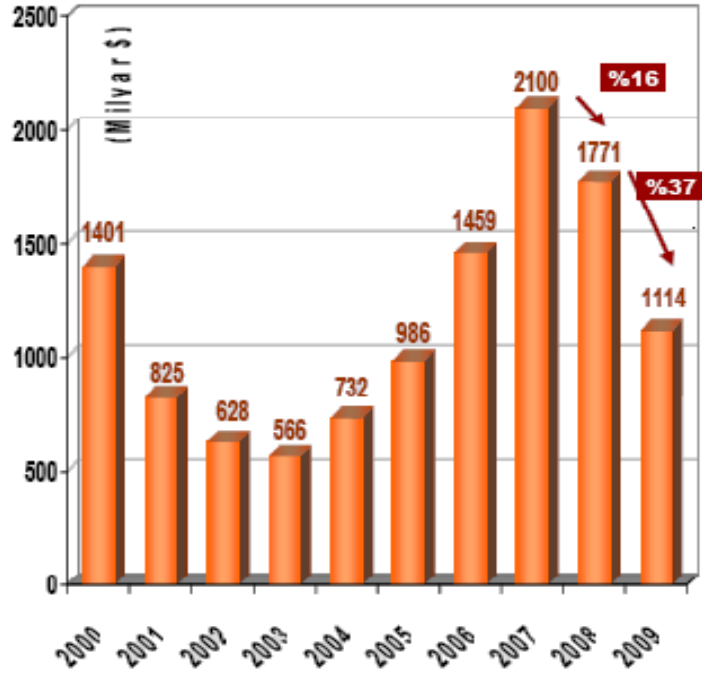

Şekil 1. 1980-2009 Yılları Arası Dünyada Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları

Kaynak: World Investment Report, 2010:2.

Şekil 1’de görüldüğü gibi DYSY’ler doksanlı yıllardan itibaren hızlı bir artış göstermiştir. Doksanlı yıllarda dünyada 200 milyar dolar civarında DYSY yapılırken

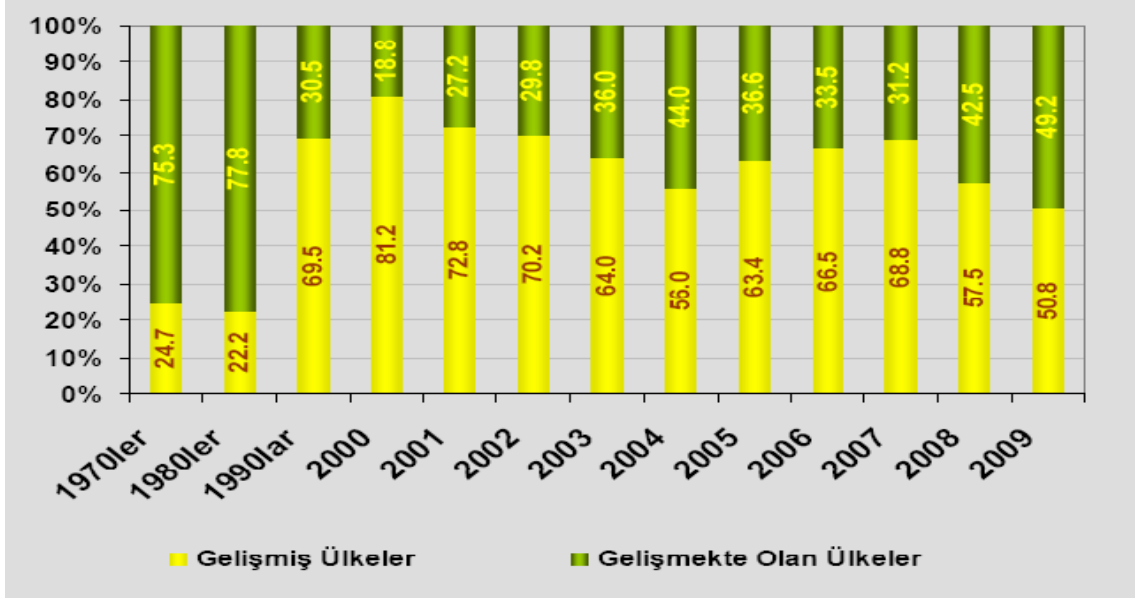
sadece on yıl sonra bu rakam 1.4 trilyon dolara ulaşmıştır. 2001 yılında son bulan büyüme trendi 2005 yılında tekrar yükselişe geçmiştir. Ancak 2005 yılında başlayan süreç bu seferde 2008 yılında ortaya çıkan küresel ekonomik kriz ile son bulmuştur. DYSY'lerin son on yıldaki gelişimi ise şu şekildedir:

Şekil 2. 2000-2009 Yılları Arası Dünyada Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları

Kaynak: Yased Dünya Yatırım Raporu Basın Sunumu, 2010:3.

DYSY'ler 2007 yılında 2.1 trilyon dolarla tarihinin en yüksek seviyesine ulaşırken, küresel ekonomik krizin etkileriyle 2008 yılında %16 azalarak 1.7 trilyon dolara, 2009 yılında ise 2008 yılına göre %37 azalarak 1.1 trilyon dolara gerilemiştir. UNCTAD'ın tahminlerine göre 2010 yılında 1.2 trilyon dolar civarında seyreden DYSY'ler 2011 yılında 1.3-1.5 trilyon dolar, 2012 yılında ise krizden önceki seviyesine 1.6-2 trilyon dolar bandına yükselecektir.

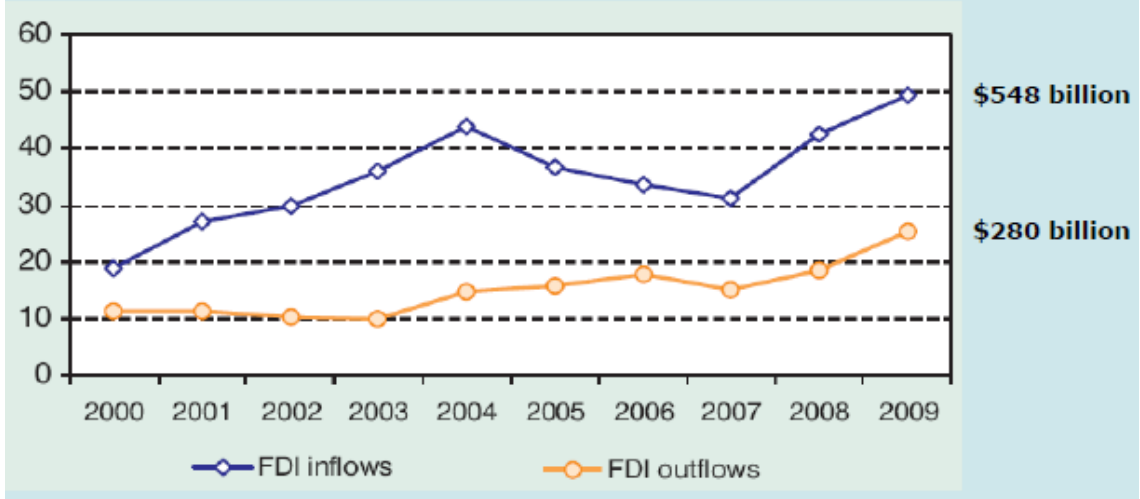

Şekil 3. Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerin DYSY'lerden Aldıkları Paylar

Kaynak: Yased Dünya Yatırım Raporu Basın Sunumu, 2010:11.

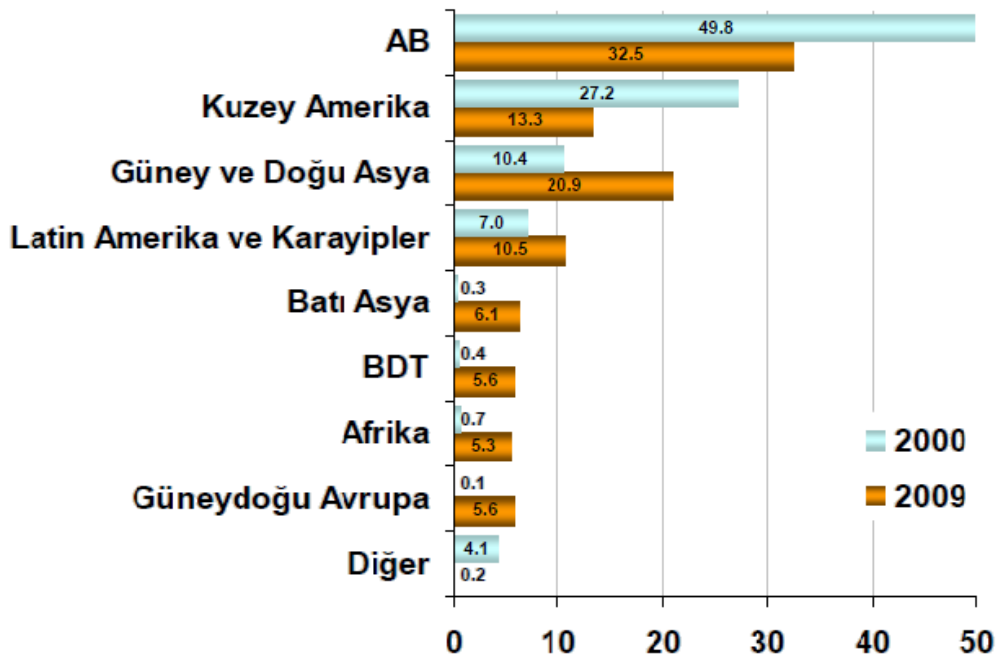
DYSY'lerdeki azalmaya paralel olarak gelişmiş, gelişmekte olan ve geçiş ekonomilerine yapılan DYSY'lerde azalmıştır. 2009 yılında DYSY'ler gelişmiş ekonomilerde %44 düşüşle 566 milyar dolara, gelişmekte olan ekonomilerde ve geçiş ekonomilerinde ise %27 düşüşle 548 milyar dolara gerilemiştir. Gelişmekte olan ekonomilerde ve geçiş ekonomilerinde meydana gelen büyüme ve liberalleşme sonucu bu ekonomilerin toplam DYSY'lerden aldıkları paylar artmıştır. 2009 yılında bu ekonomiler dünyadaki DYSY'lerin yarıya yakını çekerek(inflow), dünyadaki DYSY'lerin dörtte biri bu ekonomiler tarafından yapılmıştır(outflow). 2000 yılında 200 milyar dolar civarında DYSY çeken gelişmekte olan ekonomiler ve geçiş ekonomileri, 2009 yılında 548 milyar dolar DYSY çekmiştir. Bu ekonomiler 2000 yılında dünyada 100 milyar dolar civarında DYSY yaparken 2009 yılında 280 milyar dolar civarında DYSY yapmışlardır. Şekil 3'te görüldüğü üzere gelişmekte olan ülkelerin dünyadaki DYSY'lerden aldıkları pay, 2007 yılından itibaren artma eğilimindedir. UNCTAD'ın tahminlerine göre bu eğilim önümüzdeki yıllarda da devam edecektir. 2000 ve 2009 yıllarında bölgelere göre DYSY'lerin dağılımını karşılaştırdığımızda söz konusu artış daha net görülmektedir. 2009 yılında Güney ve Doğu Asya'nın DYSY'lerden aldığı pay 2000 yılına göre %10.5 artarken, bu oran Batı Asya'da %5.8, BDT'de %5.2, Afrika'da

%4.6 olmuştur. Bununla birlikte AB'nin DYSY'lerden aldığı pay 2000 yılına göre %17.3 azalmıştır.

Şekil 4. Gelişmekte Olan Ekonomiler ve Geçiş Ekonomilerinin Çektikleri ve Yaptıkları DYSY Miktarları

Kaynak: World Investment Report, 2010:3.

Şekil 5. Bölgelerin DYSY'lerden Aldıkları Paylar

Kaynak : Yased Dünya Yatırım Raporu Basın Sunumu, 2010:12.

Dünyada 2009 yılında en çok DYSY çeken ülkelere baktığımızda ABD yaklaşık 130 milyar dolarlık yatırım çekerek 2008 yılındaki birinciliğini korurken, ABD'yi 95 milyar dolar yatırım çeken Çin takip etmektedir. 2009 yılında en çok DYSY yatırımı çeken ilk altı ülkeden üçünün gelişmekte olan ülkelere olması, gelişmekte olan ülkelerin DYSY'lerden aldıkları payın arttığının bir başka göstergesidir.

Tablo 1. 2008 ve 2009 Yıllarında En Çok DYSY Çeken İlk Yirmi Ülke

2009	2008	Ülke	Miktar (Milyar dolar)
1	1	ABD	129.9
2	3	ÇİN	95.0
3	7	FRANSA	59.6
4	9	HONG KONG, ÇİN	48.4
5	4	İNGİLTERE	45.7
6	5	RUSYA FED.	38.7
7	17	ALMANYA	35.6
8	15	SUUDİ ARABİSTAN	35.5
9	14	HİNDİSTAN	34.6
10	2	BELÇİKA	33.8
11	21	İTALYA	30.5
12	37	LÜKSEMBURG	27.3
13	206	HOLLANDA	26.9
14	12	BREZİLYA	25.9
15	13	İNGİLİZ VİRJİN ADALARI	25.3
16	207	İRLANDA	25.0
17	11	AVUSTRALYA	22.6
18	10	KANADA	18.7
19	30	SİNGAPUR	16.8
20	6	İSPANYA	15.0
32	20	TÜRKİYE	7.6

Kaynak: Yased Dünya Yatırım Raporu Basın Sunumu, 2010:4.

2009 yılında en çok DYSY yapan ülke ise 248 milyar dolarlık yatırımla ABD olmuştur. ABD'yi 147 milyar dolar yatırımla Fransa, 74 milyar dolar yatırımla Japonya, 62 milyar dolar yatırımla Almanya izlemektedir. Tablo 2 dünyada DYSY'lerin büyük çoğunluğunun gelişmiş ülkeler tarafından yapıldığını göstermektedir.

Gelişmekte olan ekonomilerin ve geçiş ekonomilerinin yaptığı DYSY'ler 2009 yılında %21 azalırken, gelişmiş ekonomilerin yaptığı DYSY'ler ise aynı yıl %48'lik bir azalma gösterdi. 2009 yılında dünyada DYSY çıkışı %43 azalarak 1.1 trilyon dolar oldu (WİR, 2010: 5).

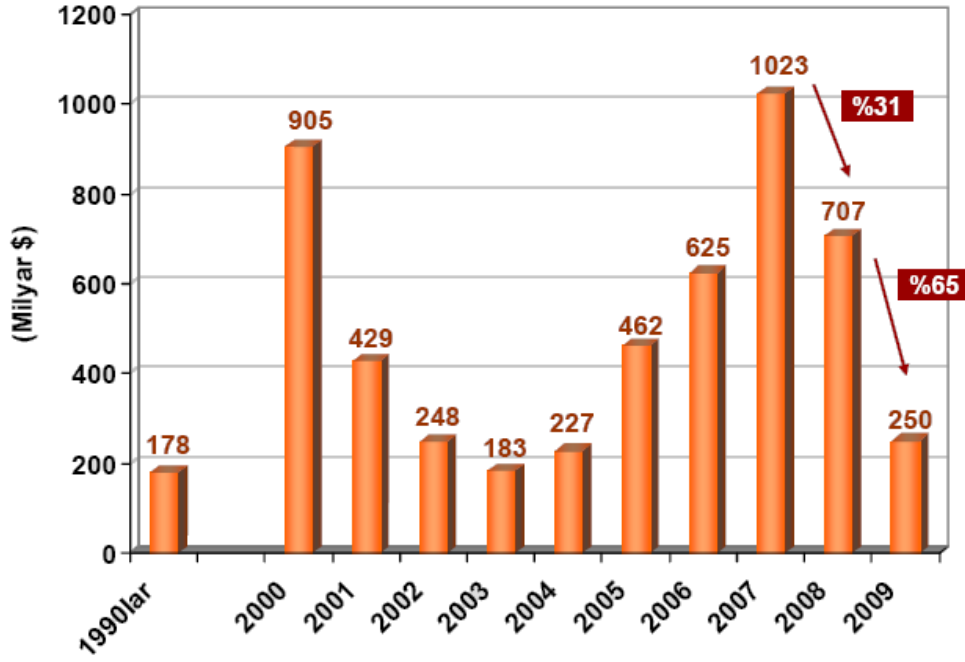
Tablo 2. 2008 ve 2009 Yıllarında En Çok DYSY Yapan Yirmi Ülke

2009	2008	Ülke	Miktar (Milyar dolar)
1	1	ABD	248.1
2	2	FRANSA	147.2
3	6	JAPONYA	74.7
4	4	ALMANYA	62.7
5	13	HONG KONG, ÇİN	52.3
6	11	ÇİN	48.0
7	10	RUSYA FED.	46.1
8	14	İTALYA	43.9
9	7	KANADA	38.8
10	17	NORVEÇ	34.2
11	19	İSVEÇ	30.3
12	15	İNGİLİZ VİRJİN ADALARI	26.5
13	28	İRLANDA	20.8
14	3	İNGİLTERE	18.5
15	16	AVUSTRALYA	18.4
16	21	HOLLANDA	17.8
17	8	İSPANYA	16.3
18	27	DANİMARKA	15.8
19	12	İSVİÇRE	15.5
20	24	LÜKSEMBURG	15.0
45	44	TÜRKİYE	1.6

Kaynak: Yased Dünya Yatırım Raporu Basın Sunumu, 2010:6.

Küresel ekonomik krizin en çok etkisini hissettirdiği alanlardan biride sınır ötesi birleşme ve satın alma yoluyla yapılan DYSY'lerdir. 2007 yılında dünyada 2 trilyon dolar civarında DYSY yapılırken bu yatırımların 1 trilyon doları sınır ötesi birleşme ve satın alma yoluyla yapılmıştır. Ancak 2008 yılında küresel ekonomik krizin etkileriyle BS yoluyla yapılan DYSY'ler bir önceki yıla göre %31 azalarak 707 milyar dolar seviyesine, 2009 yılında da yine bir önceki yıla göre %65 azalarak 250 milyar dolar seviyesine gerilemiştir. Yeni yatırımlar (greenfield) ise BS'lere göre krizden daha az etkilenmiş görünmektedir. 2009 yılında gerçekleşen BS'lerin sayısı bir önceki yıla göre %34 azalma gösterirken aynı dönemde gerçekleşen yeni yatırım sayısı bir önceki yıla göre %15 azalmıştır. Bu durumun sebebi BS yoluyla yapılan DYSY'lerin yeni yatırımlara göre finansal koşullara daha duyarlı olmasıdır. Borsalardaki dalgalanmalar BS'lerin ihtiyaç duyduğu fiyat sinyallerini soyutlaştırdığı için işletmeler bu dönemlerde BS işlemlerinden kaçınmaktadırlar. BS işlemlerinin coğrafyasına baktığımızda ise, bu işlemlerin üçte ikisi gelişmiş ekonomilerde gerçekleşirken, gelişmekte olan ekonomiler

ve geçiş ekonomileri bu işlemlerdeki paylarını zamanla arttırmaktadır. 2007 yılında dünyadaki BS işlemlerinin %26 bu ekonomilerde gerçekleşirken 2009 yılında dünyadaki BS işlemlerinin %31'i bu ekonomilerde gerçekleşmiştir. Bununla birlikte 2009 yılında, dünyadaki yeni yatırımların yarısından fazlası gelişmekte olan ekonomilerde ve geçiş ekonomilerinde yapılmıştır (WİR, 2010:xvii)

Şekil 6. 2000-2009 Yılları Arasında Dünyada Birleşme ve Satın Alma Yoluyla Yapılan DYSY'ler

Kaynak: Yased Dünya Yatırım Raporu Basın Sunumu, 2010:14.

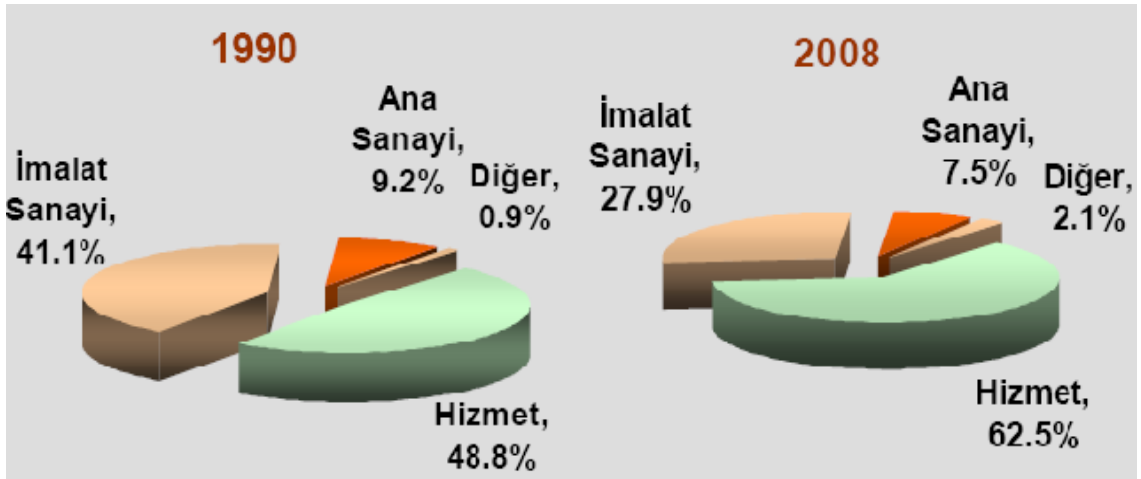
Unctad'ın verilerine göre 2009 yılında toplam 13727 yeni yatırım(greenfield) projesinden 7478 tanesini gelişmekte olan ülkeler, 6249 tanesini ise gelişmiş ülkeler çekmiştir. 2009 yılında dünyada en çok yeni yatırım çeken ilk beş ülke sırasıyla: ABD, Çin, İngiltere, Hindistan ve Almanya olmuştur. 2010 yılının Ocak-Mayıs döneminde ise yeni yatırım proje sayısı yaklaşık 5000 civarında kalmıştır. 2009 yılında toplam 13727 yeni yatırım projesininin 11250 tanesinin sahibi gelişmiş ülkelerken, geriye kalan 2477 yeni yatırım projesi gelişmekte olan ülkelere aittir.

Tablo 3. 2009 Yılında En Çok Yeni Yatırım Projesi Çeken Ülkeler ve Çektikleri Yeni Yatırım Projeleri Sayısı

Sıra	Ülkeler	2009	Sıra	Ülkeler	2009
1	ABD	1220	16	HONG KONG, ÇİN	253
2	ÇİN	1143	17	AVUSTRALYA	252
3	İNGİLTERE	1036	18	POLONYA	222
4	HİNDİSTAN	742	19	ROMANYA	201
5	ALMANYA	470	20	İRLANDA	176
6	FRANSA	408	21	İTALYA	166
7	RUSYA	399	22	JAPONYA	161
8	BAE	394	23	MALEZYA	158
9	İSPANYA	387	24	HOLLANDA	155
10	MEKSİKA	317	25	TÜRKİYE	153
11	SİNGAPUR	309	26	SUUDİ ARABİSTAN	141
12	TAYLAND	273	27	İSVİÇRE	135
13	BREZİLYA	271	28	FİLİPİNLER	120
14	VİETNAM	255	29	ENDONEZYA	117
15	KANADA	254	30	ŞİLİ	112

Kaynak: Yased Dünya Yatırım Raporu Basın Sunumu, 2010:14.

DYSY'lerin sektörel dağılımına baktığımızda ise 2008 yılında yapılan DYSY'lerin %62.5'i hizmetler sektörüne, %27.9'u imalat sanayine, %7.5'i ana sanayiye yapılmıştır. Oranlar 1990 yılının rakamlarıyla karşılaştırıldığında zaman geçtikçe DYSY'ler içinde hizmetler sektörünün ağırlığının arttığı görülmektedir.

Şekil 7. 1990 ve 2008 Yıllarında DYSY'lerin Sektörel Dağılımı

Kaynak: Yased Dünya Yatırım Raporu Basın Sunumu, 2010:13.

2. Küresel Ekonomik Kriz'in DYSY'lere Etkileri

Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının 2004 yılında başlayan ve 2007 yılında rekor seviyeye ulaşan büyüme trendi 2008 yılında ortaya çıkan küresel ekonomik kriz nedeniyle son bulmuştur. Kriz sonucu işletmelerin karları düşmüş, finansal kaynaklara erişimi zorlaşmıştır bunlara ek olarak finansman maliyetlerinin yükselmesi işletmelerin yatırım yeteneğini azaltmıştır. Şiddetli resesyonların yaşandığı gelişmiş ülkelerde ekonomik beklentilerin negatif yönde olması işletmeleri maliyetlerini kapsamlı ölçüde azaltmaya sevk etmiştir. İşletmeler dünya ekonomisinde olması muhtemel kötü şartlarda daha esnek hareket edebilmek için yatırım programlarını ya ertelemişlerdir ya da tamamen iptal etmişlerdir.

2007 yılında ABD konut kredilerinin tetiklediği finansal istikrarsızlık yatırım ortamında olumsuzluklara sebep olmuştur. Unctad'ın 2008-2010 Dünya Yatırım Beklentileri Anketi'ne katılan işletmelerin %40'ı finansal istikrarsızlığın yatırım harcamaları ve programlarında olumsuz etkileri olduğunu belirtmişlerdir. 2007 yılının ortalarından itibaren süregelen finansal istikrarsızlık 2008 yılında ABD'nin ve Avrupa'nın büyük finans kurumlarının iflaslarını açıklamalarıyla krize dönüşmüştür. Finansal hizmetler sektöründe başlayan kriz büyük bir süratle reel ekonomiye sıçramıştır. Madencilikten alt yapı hizmetlerine kadar neredeyse bütün sektörler krizden olumsuz etkilenmişlerdir (Unctad, 2009:4). 2009 yılında sadece elektrik, su ve gaz dağıtım, elektrik donanımı, inşaat ve telekomünikasyon sektörleri 2008 yılına göre daha fazla DYSY çekebilmiştir(WİR, 2010:xviii).

2009 yılında tarım, balıkçılık, madencilik ve petrol gibi sektörlerin yer aldığı ana sanayide sınır ötesi BS yoluyla yapılan DYSY'ler, 2008 yılındaki 90 milyar dolarlık değerinden 48 milyar dolara gerileyerek %47 azalmıştır. 2008 yılında imalat sanayinde sınır ötesi BS yoluyla 326 milyar dolar değerinde DYSY yapılmasına rağmen 1 yıl içinde bu değer 250 milyar dolar azalarak 76 milyar dolara gerilemiştir. Yine aynı dönem içinde hizmetler sektöründe ise BS yoluyla yapılan DYSY'ler 290 milyar dolardan 126 milyar dolara gerileyerek %57 oranında azalmıştır. Küresel ekonomik krizin etkisiyle yeni yatırım proje sayılarında da azalmalar meydana gelmiştir. 2008 yılında 1043 olan ana sanayideki proje sayısı 2009'da 843'e düşmüştür. Aynı dönem içinde yeni yatırım projeleri imalat sanayinde 7778'den 6922'ye hizmetler sektöründe ise 7326'dan 5962'ye düşmüştür (WİR, 2010: 10).

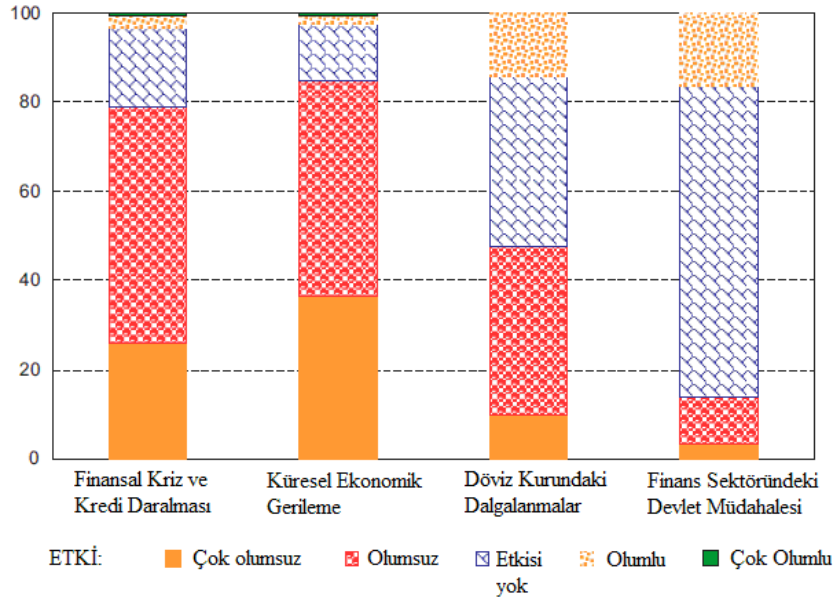
2008 krizi önceki finansal krizlerden bir yönüyle ayrılmaktadır. Önceki finansal krizler gelişmekte olan ülkelerde ortaya çıkmış ve sadece birkaç ülkede DYSY akışlarını azaltmışken 2008 krizi gelişmiş ülkelerde başlamış ve hızla gelişmekte olan ülkelere de yayılmıştır. Gelişmiş ülkelerin ödeme güçlerindeki azalmadan dolayı gelişmekte olan ülkelere giden krediler azalmıştır. Azalan kredilerin kriz döneminde yüksek risk nedeniyle maliyetleri de artmıştır. Finans sektöründeki belirsizliklerden dolayı bankaların likiditelerini arttırmak istemesi ve sınır ötesine daha az kaynak ayırması da diğer faktörlerle birleşince gelişmekte olan ülkelere giden sermaye büyük oranda azalmıştır. Bu durum krizin gelişmekte olan ülkelere de yayılmasına neden olan faktörlerden biridir (Yörük, 2010:1989; Unctad, 2009:5).

Küresel ekonomik krizin DYSY türleri üzerindeki etkilerini inceleyecek olursak, ekonomik krizden en çok etkilenen yatırım türü pazar arayan yatırımlar olmuştur. Bir çok gelişmiş ülke 2009 yılında negatif büyüme oranlarıyla karşı karşıya kalmıştır. Bu nedenle bu ülkelerde faaliyet gösteren işletmeler piyasa odaklı üretim yeteneklerini arttıran yeni projeleri hayata geçirememişlerdir. Gelişmiş ülkelerin gelişmekte olan ülkelere ithal ettiği mal ve hizmetlerin talebindeki daralma, mal ve enerji fiyatlarındaki düşüşler bu tip yatırımların gelişmekte olan ülkelere de yapılmasını engellemiştir. Diğer yatırım türlerine göre, krizin etkinlik arayan yatırımlar üzerindeki etkilerini değerlendirmek daha zordur. Bir yandan kriz işletmelerin finansal kaynaklara erişimini zorlaştırarak bu tür yatırımların azalmasına neden olurken, bir yandan da işletmeleri uluslararası faaliyetlerini yeniden yapılandırmaya zorlayarak maliyetlerin azaltılmasına ve verimliliğin artırılmasına yardımcı olmuştur. Kaynak arayan yatırımlar da talepte ve fiyatlarda meydana gelen düşüşlerden olumsuz etkilenmişlerdir. Bu tür yatırımların tekrar kriz öncesi seviyesine yükselmesi ancak artan talebin fiyatları yukarı çekmesiyle mümkündür. Bu sayede işletmeler kaynak arayan yeni yatırımlara girişebilirler (Unctad, 2009:8).

Küresel ekonomik kriz değişik sektörlerden birçok işletmenin uluslararası faaliyetlerini ve büyüme planlarını olumsuz etkilemiştir. Finansal hizmetler sektöründe faaliyet gösteren AIG, Japonya ve Filipinler'deki bağlı kuruluşlarını satmak zorunda kalmıştır. Madencilik sanayinde faaliyet gösteren Rio Tinto ve Anglo American işletmeleri dünyadaki kötü ekonomik görünümünden dolayı uluslararası büyüme planlarını yeniden gözden geçireceklerini açıklamışlardır. BP Ekim 2008'de ertesi yıl

beş bin kişiyi işten çıkaracağını açıklamıştır. Kriz nedeniyle yüzde altmışı ABD hazinesinin eline geçen General Motors Kasım 2008’de yatırım harcamalarında kısıntıya gidileceğini açıklamıştır. General Motors’un bağlı kuruluşu Daewoo Güney Kore’deki fabrikasını geçici olarak kapatacağını açıklamıştır. Ford satışların azalması nedeniyle Ekim 2008’de Fransa’daki faaliyetlerini durdurmuştur. Fransız oto üreticisi PSA’da Çin’deki üretim faaliyetlerini durduğunu bildirmiştir. Dünyanın en büyük çimento üreticilerinden Lafarge SA yapılması önceden planlanmış olan yatırımların mevcut şartlarda ancak yüzde altmışının tamamlanabileceğini açıklamıştır. Yine dünyanın en büyük çimento üreticilerinden Cemex borçlarını azaltmak için Kanarya Adaları’ndaki varlıklarını satacağını açıklamıştır. Dünyanın en büyük ilaç üreticilerinden GlaxoSmithKline ABD’deki faaliyetlerini azaltacağını açıklamıştır. Fransız kozmetik işletmesi L’Oréal’de azalan satışlar nedeniyle Avrupa’daki iki fabrikasını kapatmak zorunda kalmıştır. Görüldüğü üzere küresel ekonomik kriz işletmelerin mevcut uluslararası faaliyetlerini azaltmasına sebep olmuş, işletmelerin yeni DYSY’ler yapma yeteneğini büyük ölçüde azaltmıştır (Unctad, 2009:11).

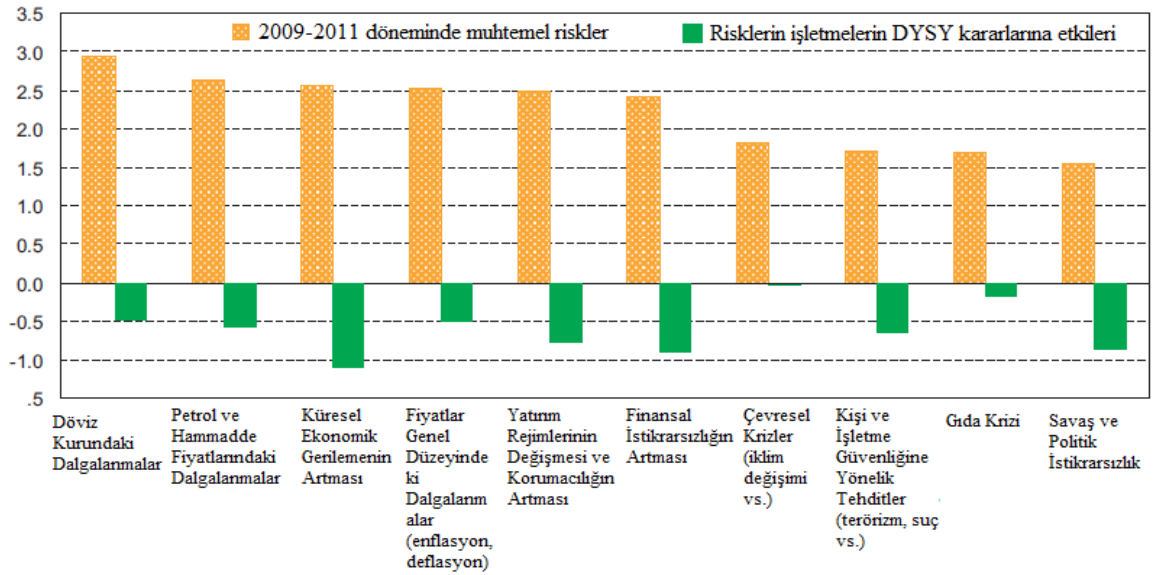
Unctad’ın dünyanın en büyük çokuluslu işletmelerinin katılımıyla hazırladığı 2009-2011 Dünya Yatırım Beklentileri Anketi’ne göre çok uluslu işletmelerinin %85’i küresel ekonomik durgunluğun, %79’u ise finansal istikrarsızlığın 2009-2011 döneminde yatırım planlarını olumsuz yönde etkilediğini belirtmişlerdir.

Şekil 8. Küresel Ekonomik Krizin Çeşitli Yönlerinin 2009-2011 Döneminde İşletmelerin Yatırım Planlarına Etkileri

Kaynak: 2009-2011 World Investment Prospects Survey, 2009:12.

Unctad'ın Dünya Yatırım Beklentileri Anketi'ne katılan çok uluslu işletmeler 2009-2011 döneminde karşılaştıkları riskleri gerçekleşme olasılıklarına göre döviz kurundaki dalgalanmalar, petrol ve hammadde fiyatlarındaki artışlar, küresel ekonomik gerilemenin artması, fiyatlar genel düzeyindeki dalgalanmalar olarak sıralamışlardır. Bu riskleri yatırım rejimlerinin ve korumacılığın artması, finansal istikrarsızlığın artması, çevresel krizler, güvenliğe yönelik tehditler, gıda krizi ve politik istikrarsızlık takip etmiştir. Görüldüğü üzere 2009-2011 döneminde işletmelerin karşılaşılabileceği muhtemel risklerin hemen hemen hepsi küresel ekonomik krizin etkilerinden kaynaklanmaktadır.

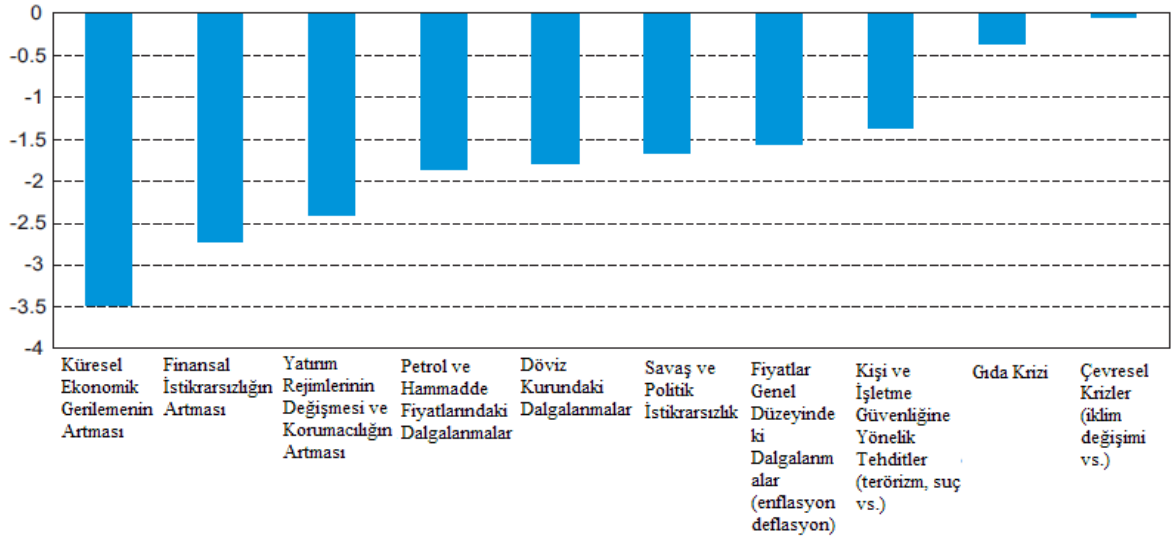

Şekil 9. 2009-2011 Döneminde İşletmelerin Karşılaşılabileceği Muhtemel Riskler ve Bu Risklerin İşletmelerin DYSY Kararlarına Etkileri. (Risk Ölçeği: 4 yüksek ihtimal, 0 ihtimal yok; Etki Ölçeği: -2 Çok büyük olumsuz etki, +2 çok büyük olumlu etki.)

Kaynak: 2009-2011 World Investment Prospects Survey, 2009:14.

Dünya Yatırım Beklentileri Anketi'nin ortaya koyduğu bir başka sonuç ise, işletmelerin 2009-2011 döneminde karşılaştıkları muhtemel risklerin DYSY kararları üzerindeki önemlerine ilişkindir. İşletmeler, bu risklerden küresel ekonomik gerilemenin artarak devam etmesini DYSY kararları için en önemli risk faktörü olarak görmüşlerdir. Bu faktörü sırasıyla, finansal istikrarsızlığın artması, yatırım rejimlerinin

değişmesi ve korumacılığın artması, petrol ve hammadde fiyatlarındaki dalgalanmalar, döviz kurundaki dalgalanmalar, savaş ve politik istikrarsızlıklar takip etmektedir.

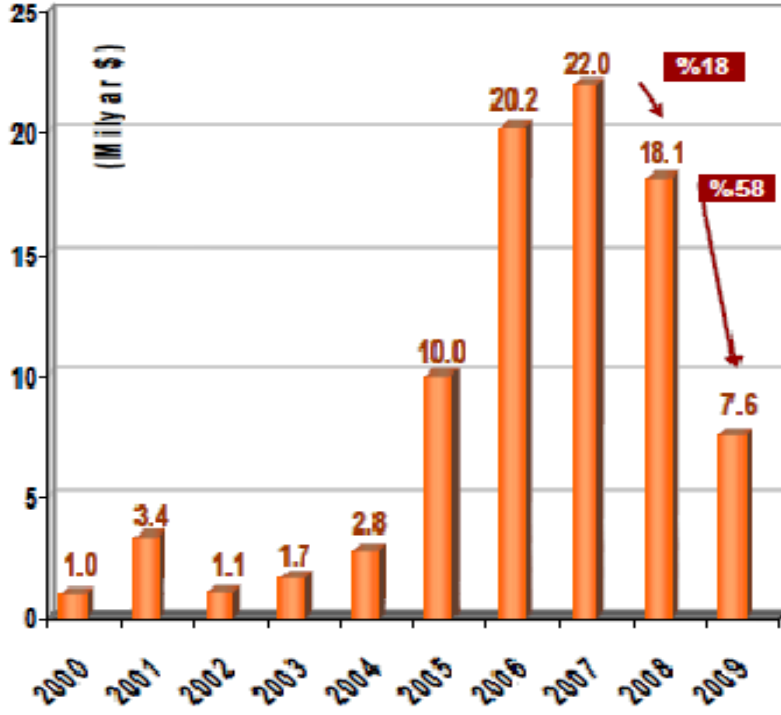
Şekil 10. DYSY Kararları İçin Risk Faktörlerinin Önemi (Ölçek: -4 çok olumsuz etki, 0 ihmal edilebilir etki.)

Kaynak: 2009-2011 World Investment Prospects Survey, 2009:14.

3. Türkiye’de DYSY’lerin Son Yıllardaki Gelişimi

DYSY yatırımlarının Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeleri dünya ticaret sistemine entegre etmesinde, bu ülkelerin ekonomik kalkınma ve gelişmesinde rolü büyüktür. DYSY’lerin bu önemli işlevlerini kavrayan gelişmekte olan ülkelerin çoğu bu yatırımları kendi ülkesine çekebilmek büyük bir çaba sarf etmektedirler. Türkiye’de küresel DYSY akışları içindeki payını sürekli arttırmasına rağmen bu pay gelişmekte olan ülkelerle kıyaslandığında Türkiye’nin potansiyelini yansıtmamaktadır.

Türkiye’de DYSY’ler tıpkı dünyada olduğu gibi 2003 yılından itibaren hızlı bir artış göstermiş 2007 yılında rekor seviye olan 22 milyar doları yakaladıktan sonra ertesi yıl %18 azalarak 18 milyar dolara 2009 yılında ise bir önceki yıla göre %58 azalarak 7.6 milyar dolara gerilemiştir. Unctad’ın verilerine göre 2009 yılında Türkiye 7.6 milyar dolarla dünyadaki toplam DYSY’lerin %0.7’sini gelişmekte olan ülkeler içinde ise toplam DYSY’lerin ancak %1.4’ünü çekebilmiştir. Ülkemiz 2000-2009 yılları arasında her yıl ortalama 8.7 milyar dolarlık DYSY çekebilmiştir. Bu rakam en çok DYSY çeken gelişmekte olan ülkelere Çin’de 68.6 milyar dolar, Brezilya’da 23.9 milyar dolar, Meksika’da 21.7 milyar dolar Singapur’da ise 17.8 milyar dolar olmuştur.

Şekil 11. 2000-2009 Yılları Arasında Türkiye'nin Çektiği DYSY Miktarı

Kaynak: Yased Dünya Yatırım Raporu Basın Sunumu, 2010:3.

2009 yılında Türkiye'ye gelen DYSY'lerin %29'u Elektrik, Gaz, Buhar ve Sıcak su üretimi ve dağıtım alanına, %28'i imalat sanayine, %7'si mali aracı kuruluşların faaliyetleri için, %7'si ise inşaat sektöründe yapılmıştır.

Tablo 4. 2009 Yılında Türkiye'de Sektörlere Göre DYSY Girişleri (milyon dolar)

Sıra	Sektör	Sermaye	Yüzde
1	Elektrik, Gaz, Buhar ve Sıcak Su Üretimi ve Dağıtım	1.646	28.5
2	İmalat	1.644	28.5
3	Gayrimenkul Kiralama ve İş Faaliyetleri	502	8.7
4	Mali Aracı Kuruluşların Faaliyetleri	433	7.5
5	İnşaat	414	7.2
6	Toptan ve Perakende Ticaret	367	6.4
7	Ulaştırma, Depolama ve Haberleşme	350	6.1
8	Madencilik ve Taş Ocakçılığı	193	3.3
9	Sağlık İşleri ve Sosyal Hizmetler	101	1.7
10	Diğer Sosyal, Toplumsal ve Kişisel Hizmet Faaliyetleri	46	0.8
	Diğer	79	1.4
	Toplam	5.775	100

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı, Yabancı Sermaye Genel Müd. Uluslararası Doğrudan Yatırımlar 2009 Raporu, 2009:14.

2009 yılında Türkiye'ye en fazla DYSY yapan ülkeler sırasıyla Hollanda, Avusturya, Fransa, Lüksemburg ve Almanya'dır. Hollanda 2009 yılında 874 milyon dolarlık yatırımla 2009 yılında Türkiye'ye en fazla DYSY yapan ülke olmuştur. 2002-2009 yılları arasında ise Türkiye'ye en fazla DYSY yapan ülkeler sırasıyla, Hollanda, ABD, Yunanistan, Belçika ve Lüksemburg'tur. Hollanda 2002-2009 yılları arasında 13.8 milyar dolarlık yatırımla Türkiye'ye en fazla DYSY yapan ülke olmuştur.

Tablo 5. 2009 Yılında Türkiye'ye En Fazla DYSY Yapan Ülkeler (milyon dolar)

Sıra	Ülke	Sermaye	Yüzde
1	Hollanda	874	15.1
2	Avusturya	681	11.8
3	Fransa	593	10.3
4	Lüksemburg	579	10.0
5	Almanya	388	6.7
6	Çek Cumhuriyeti	386	6.7
7	İngiltere	333	5.8
8	İtalya	289	5.0
9	ABD	236	4.1
10	Belçika	220	3.8
	Diğer	1.196	20.7
	Toplam	5.775	100

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı, Yabancı Sermaye Genel Müd. Uluslar arası Doğrudan Yatırımlar 2009 Raporu, 2009: 59.

Tablo 6. 2002-2009 Yılları Arasında Türkiye'ye En Fazla DYSY Yapan Ülkeler (milyon dolar)

Sıra	Ülke	Sermaye	Yüzde
1	Hollanda	13.802	20.2
2	ABD	6.337	9.3
3	Yunanistan	6.066	8.9
4	Belçika	5.758	8.4
5	Lüksemburg	4.592	6.7
6	Fransa	4.362	6.4
7	Almanya	3.602	5.3
8	B.A.E	3.527	5.2
9	İngiltere	3.441	5.0
10	Avusturya	2.755	4.0
	Diğer	14.034	20.6
	Toplam	68.276	100

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı, Yabancı Sermaye Genel Müd. Uluslar arası Doğrudan Yatırımlar 2009 Raporu, 2009: 59.

2009 Yılında Türkiye’de en fazla DYSY yapıldığı il yatırımların yaklaşık %90’ını çeken İstanbul olmuştur. İstanbul’u yatırımların %5’ini çeken İzmir ve %2’sini çeken Ankara izlemektedir. Bu üç büyük ilin ardından en fazla DYSY çeken iller sırasıyla Kocaeli, Mersin, Bursa, Manisa ve Denizli’dir.

Tablo 7. 2009 Yılında Türkiye’de En Fazla DYSY Çeken İller (milyon dolar)

İller	DYSY	Yüzde
İstanbul	4.861.4	89.58
İzmir	272.4	5.02
Ankara	120.2	2.22
Kocaeli	75.8	1.40
Mersin	52.0	0.96
Bursa	11.0	0.20
Manisa	9.0	0.17
Denizli	6.4	0.12
Muğla	4.0	0.07
Eskişehir	2.7	0.05
Tekirdağ	2.6	0.05
Antalya	2.2	0.04
Iğdır	1.7	0.03
Uşak	1.7	0.03
Kırklareli	1.0	0.02
Diğer	2.9	0.05
Toplam	5.427	100

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı, Yabancı Sermaye Genel Müd. Uluslar arası Doğrudan Yatırımlar 2009 Raporu, 2009: 22.

3.1 DYSY’lerle İlgili Uluslararası Endeksler ve Türkiye’nin Konumu

Türkiye’nin son yıllardaki DYSY çekme performansını açıklayabilmek için çeşitli kuruluşların hazırladığı endekslerdeki konumundan yararlanmak yerinde olacaktır. Bu endekslerden bazıları şunlardır:

- Doğrudan Yabancı Yatırım Performans ve Potansiyel Endeksi.
- Ekonomik Bağımsızlık Endeksi.
- Dünya Bankası İş Yapma Kolaylığı Endeksi.
- A.T Kearney Doğrudan Yabancı Yatırım Güven Endeksi
- Dünya Ekonomik Forumu Küresel Rekabetçilik Endeksi.
- Uluslararası Yönetim Geliştirme Enstitüsü Küresel Rekabetçilik Endeksi.
- Uluslararası Şeffaflık Örgütü Yolsuzluk Algılama Endeksi.

3.1.1 DYY performans ve potansiyel endeksi

Unctad'ın hazırladığı bu iki endeksten DYY Performans Endeksi ülkenin küresel DYSY'lerden aldığı payın, ülke GSYİH'nin dünya hasılası içindeki payına oranından elde edilmektedir. DYY Potansiyel Endeksi ise ülkelerin çeşitli ekonomik ve altyapı özelliklerini inceleyerek ülkelerin tahmini olarak ne kadar DYSY çekebileceğini göstermektedir(Yörük,2010:1997). Ülkelerin DYY Potansiyelleri incelenirken 12 kriter dikkate alınmaktadır¹:

- Kişi başına düşen GSYİH.
- GSYİH büyüme oranı.
- GSYİH içinde ihracatın payı.
- Modern bilgi ve iletişim altyapısının göstergesi olarak 1000 kişiye düşen ortalama telefon hattı sayısı.
- Kişi başına düşen ticari enerji kullanımı.
- Ar-ge harcamalarının GSYİH içindeki payı.
- Yüksek öğrenimdeki öğrenci sayısının ülke nüfusuna oranı.
- Ülke riski.
- Doğal kaynak ihracatının dünya pazarları içindeki payı.
- Otomobil ve elektronik ürünleri parça ve bileşenlerinin ithalatının dünya pazarları içindeki payı.
- Hizmet ihracatının dünya pazarları içindeki payı.
- Ülkeye gelen DYSY stokunun dünya toplamı içindeki payı.

Tablo 8. DYY Potansiyel-Performans Endekslerinde Türkiye'nin Konumu

	1990	1995	2000	2005	2006	2007	2008	2009
DYY Potansiyel Endeksi	64	76	70	69	72	73	76	-
DYY Performans Endeksi	78	109	126	90	72	91	95	109

Kaynak: <http://www.unctad.org/templates/webflyer.asp?intitemid=2472&lang=1>' den elde edilen verilerle hazırlanmıştır. Erişim Tarihi: 02.05.2011.

Not: Endeks 141 ülkeyi kapsamaktadır.

¹ <http://www.unctad.org/templates/WebFlyer.asp?intItemID=2470&lang=1> (Erişim Tarihi: 03.05.2011).

3.1.2 Ekonomik bağımsızlık endeksi

Heritage Vakfı ile Wall Street Journal tarafından yayımlanan ekonomik bağımsızlık endeksi işletme faaliyetlerine hükümet müdahalelerinin olmaması olarak tanımlanmaktadır. 183 ülkeyi kapsayan endeks 10 kategori kapsamında ülkelerdeki ekonomik özgürlüğü değerlendirmektedir. Bu kategoriler şunlardır(H. Müsteşarlığı Yabancı Sermaye G.Müdürlüğü, 2009:4):

- İş Özgürlüğü, yeni bir işletme açma, faal duruma getirme, işletme kapatma süreçlerinin hızını ölçmektedir.
- Ticaret Özgürlüğü, ticareti engelleyen gümrük ve gümrük dışı engellerin varlığını ölçmektedir.
- Mali Özgürlük, hükümetin vergi gelirleri ile yarattığı yükün ölçülmesidir.
- Para Politikası Açısından Bağımsızlık, fiyat istikrarı ve fiyat kontrollerinin değerlendirilmesidir.
- Yatırım Özgürlüğü, sermayenin serbest dolaşımının ölçülmesidir.
- Finansal Özgürlük, banka ve finans kurumlarının özgürlüğünü ölçmektedir.
- Devletten Bağımsızlık, hükümetin KİT'lerle ekonomik hayattaki varlığını ölçmektedir.
- Mülkiyet Hakları, bireylerin mülk edinme haklarının değerlendirilmesidir.
- Yolsuzluktan Muaflik, yolsuzlukla ilgili algılamaları değerlendirmektedir.
- İş Gücü Özgürlüğü, işverenler ile çalışanların hükümet müdahaleleri olmadan bir araya gelebilmelerini ölçmektedir.

Türkiye 2011 yılı Ekonomik Bağımsızlık Endeksi'nde 183 ülke arasından 67. olmuştur.

3.1.3 Dünya bankası iş yapma kolaylığı endeksi

Dünya Bankası, İş Yapma Kolaylığı Endeksi'nde yatırım ortamını düzenleyen faktörleri ülkedeki paydaşlardan(kamu görevlileri, danışmanlar, avukatlar vs.) anket ve görüşme yoluyla toplanan verilerle değerlendirmektedir(H. Müsteşarlığı Y.Sermaye G.Müdürlüğü,2009:9). Dünya Bankası'nın İş Yapma Kolaylığı Endeksi'nde ülkelerin yatırım ortamını değerlendirmekte kullandığı faktörler şunlardır²:

- İşe Başlama.

² <http://www.doingbusiness.org/methodology> (Erişim Tarihi: 03.05.2011)

- İnşaat İzinleri.
- Tapu Kaydı.
- Kredi Temini
- Yatırımcının Korunması.
- Vergi Ödeme.
- Dış Ticaret.
- Sözleşmenin İcrası.
- Şirket Tasfiyesi.

Türkiye 2011 yılında Dünya Bankası İş Yapma Kolaylığı Endeksi'nde 183 ülke içinde 65. olmuştur.

3.1.4 A.T Kearney DYY güven endeksi

DYY Güven Endeksi gelecek 1 ila 3 yıllık dönem içinde ülkelerin DYSY'lerden alacağı payı tahmin etmektedir. Endeks DYSY için en cazip 25 ülkeyi sıralamaktadır. Endeksin oluşturulmasında dünyanın en büyük 1000 işletmesinin genel müdürlerinden, birim yöneticilerinden anket yoluyla elde edilen verilerden yararlanılmaktadır. Ankete katılan işletmeler 6 kıtada 44 ülkede 17 farklı sektörde faaliyet göstermekte olup küresel DYSY'lerin yaklaşık %75'inden sorumludur(A.T Kearney, 2010:3). Türkiye 2010 yılında bu endekse göre DYSY için en cazip 23. ülke olmuştur.

3.1.5 Dünya ekonomik forumu küresel rekabetçilik endeksi

Dünya Ekonomik Forumu, rekabet gücü kavramını 'bir ülkede verimlilik seviyesini belirleyen çeşitli üretim faktörleri, politikalar ve kuruluşlar bütünü' olarak tanımlamaktadır. Forum, her yıl yayımladığı Küresel Rekabetçilik Endeksi ile ülke ekonomilerinin rekabet güçlerini karşılaştırmaktadır. Bunun yapılmasındaki amaç ülke ekonomilerinin rekabet güçlerinin nelere bağlı olduğunu ortaya koyup, karar alıcılara yol göstermektir. Endeksin yayımlanmasında 133 ülkedeki iş dünyası yöneticilerinin görüşlerinden ve uluslar arası ekonomik göstergelerden yararlanılmaktadır. Endeks temel gereklilikler, verimlilik arttırıcılar, inovasyon ve çeşitlilik ana başlıkları içindeki 12 bileşene göre ülke ekonomilerinin rekabet güçlerini değerlendirmektedir. Bu bileşenler şunlardır:

- Temel Gereklilikler;

Kurumsal yapı, Alt yapı, Makroekonomik İstikrar, Sağlık ve İlköğretim.

- Verimlilik Arttırıcılar;

Yüksek öğretim ve Hizmet İçi Eğitim, Ürün Piyasasının Etkinliği, Emek Piyasasının Etkinliği, Finansal Piyasaların Gelişmişliği, Teknolojik Altyapı, Pazar Büyüklüğü.

- İnovasyon ve Çeşitlilik;

İş Dünyasının Gelişmişlik Düzeyi, İnovasyon.

Küresel Rekabet Endeksi bu 3 ana başlığın ağırlıklı ortalamalarından oluşmaktadır. Ağırlıklar ülkenin içinde bulunduğu gelişmişlik seviyesine göre farklılık göstermektedir. Ülkeler GSMH'si 2000 doların altında olan 1.Grup Ülkeler, GSMH'si 2000-3000 dolar arası olan 1'den 2'ye Geçiş Ülkeleri, GSMH'si 3000-9000 dolar olan 2.Grup Ülkeleri, GSMH'si 9000-17000 dolar olan 2'den 3'e Geçiş Ülkeleri ve GSMH'si 17000 dolardan fazla olan 3.Grup Ülkeler olarak beş gruba ayrılmaktadır. GSMH'leri 2000 doların altında olan ülkelerde Temel Gereklilik bileşenleri ağırlıktayken, GSMH'leri 3000-9000 dolar olan ülkelerde Verimlilik Arttırıcı bileşenler ortalama ağırlıklı bir konuma sahiptir. GSMH'leri 17000 dolardan fazla olan ülkelerde ise İnovasyon ve Çeşitlilik bileşenleri ortalamanın belirlenmesinde ağırlıklı bir konuma sahiptir(SEDEFED-Tüsiad-Sabancı Ün., 2009:21).

Türkiye 2010 yılında 139 ülke içinde 61. olmuştur.

3.1.6 Uluslararası yönetim geliştirme enstitüsü küresel rekabetçilik endeksi

Ülke ekonomilerinin rekabet güçlerini inceleyen endekslerden bir tanesi de Uluslararası Yönetim Geliştirme Enstitüsü tarafından yayımlanan Küresel Rekabetçilik Endeksi'dir. Ülkelerin rekabet güçlerini Ekonomik Performans, Kamu Sektörünün Etkinliği, İş Dünyasının Etkinliği ve Alt Yapı olmak üzere 4 ana başlık altında inceleyerek belirleyen endeks veri olarak ülkelerin ekonomik göstergelerinden ve işletme yöneticilerinden anket yoluyla elde edilen verilerden yararlanmaktadır³. Türkiye 2010 yılında 58 ülke içinde 48. olmuştur.

³ http://www.imd.org/research/publications/wcy/Factors_and_criteria.cfm (Erişim Tarihi:30.04.2011).

3.1.7 Uluslararası şeffaflık örgütü yolsuzluk algılama endeksi

Uluslararası Şeffaflık Örgütü'nün hazırladığı Yolsuzluk Algılama Endeksi kamu sektöründe ve politikalarda kamuoyunun algıladığı yolsuzluk düzeyini bağımsız kuruluşların hazırladığı anketler yardımıyla analiz etmektedir(H. Müsteşarlığı Y.Sermaye G.Müdürlüğü, 2009:19). Endekse göre 2010 yılında, Türkiye 180 ülke içinde yolsuzluk algılamasının en düşük olduğu 56. ülkedir.

Tablo 9. Uluslararası Endekslerde Türkiye'nin Konumu

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Ekonomik Bağımsızlık Endeksi	-		112/161	85/157	83/157	74/162	75/183	67/183	67/183
Dünya Bankası İş Yapma Kolaylığı Endeksi	-	-		84	91	60	63	60/183	65/183
A.T Kearney DYY Güven Endeksi	24	-	13	-	20	-	-	23	-
Dünya Ekonomik Forumu Küresel Rekabetçilik Endeksi	65/102	66/104	66/125	58/125	53/131	63/134	61/133	61/139	-
IMD Küresel Rekabetçilik Endeksi	48	46/60	39/55	43/53	48/55	48/55	47/57	48/58	-
Uluslararası Şeffaflık Örgütü Yolsuzluk Algılama Endeksi	77/133	77/146	65/159	60/163	64/180	58/180	61/180	56/180	-

Kaynak: Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü Uluslararası Yatırım Yeri Endeksleri İncelemesi, 2009.

<http://www.heritage.org/index/download>. Erişim Tarihi:30.04.2011

Yased Uluslar arası Doğrudan Yatırımlar Yıl Sonu Değerlendirme Raporu, 2010:5.

<http://www.doingbusiness.org/rankings> Erişim Tarihi: 30.04.20

WEF The Global Competitiveness Report 2010-11, 2010:15.'dan elde edilen verilerle hazırlanmıştır.

Not: Türkiye'nin Konumu/Endeksteeki Toplam Ülke Sayısı.

4. Türkiye’den Çıkan DYSY’lere Genel Bakış

Türk işletmeleri 2000 yılına kadar toplam 1161 işletme ile 3.8 milyar dolarlık DYSY gerçekleştirmişken, 2010 yılına gelindiğinde 3641 işletme ile 18.6 milyar dolarlık DYSY gerçekleştirmiştir. On yıl gibi kısa bir sürede 2480 işletme daha yurtdışına DYSY yapmak için sermaye ihraç etmiştir. Bu veri Türk işletmelerinin uluslararası faaliyetlerinin son yıllardaki hızlı gelişiminin bir kanıtı olarak gösterilebilir.

Bu bölümde Türk işletmelerinin 2010 yılına kadar yapmış oldukları tüm DYSY amaçlı sermaye ihraçları, DYSY’lerin yapıldıkları ülkeler, sektörler ve DYSY yapan işletme sayıları ortaya konmaya çalışılacaktır.

Tablo 10. Yıllara Göre DYSY Amaçlı Sermaye İhracı

Yıllar	DYSY Amaçlı Sermaye İhracı(dolar)
2000*	3.803.568.692
2001	1.453.643.753
2002	482.362.691
2003	412.399.741
2004	860.588.817
2005	1.389.491.368
2006	907.191.111
2007	3.395.174.673
2008	2.858.129.685
2009	1.933.518.548
2010	1.173.274.420
Toplam	18.669.343.499

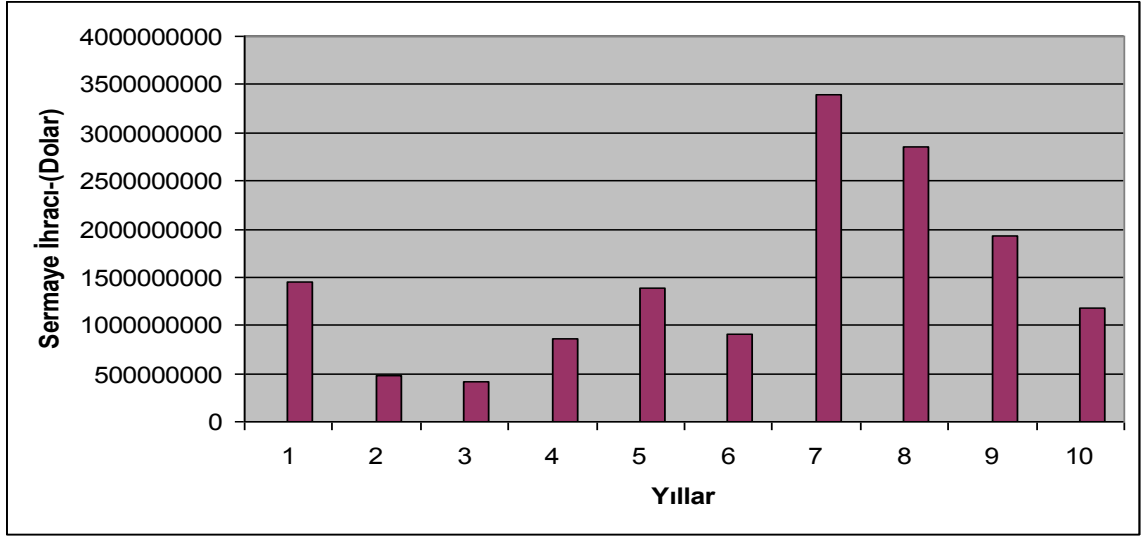
Kaynak: Hazine Müsteşarlığı Kambiyo İstatistikleri.

*2000 yılına kadar kümülatif toplam.

Tablo 10, 2000 yılı kümülatif olmak üzere 2010 yılına kadar Türk işletmelerinin DYSY yapmak için yurtdışına ihraç ettikleri sermaye miktarlarını göstermektedir. 2001-2010 yılları arasında Türk işletmeleri DYSY yapmak için her yıl ortalama 1.4 milyar dolarlık sermaye ihraç etmiştir.

Yatırımların yapıldığı ülkelere göz atıldığında ise birinci sırada 5.3 milyar dolarlık yatırımla Hollanda bulunmaktadır. Hollanda’yı 3.8 milyar dolarlık yatırımla Azerbaycan takip etmektedir. Türk işletmelerinin 2010 yılına kadar en çok DYSY yaptığı üçüncü ülke ise 1.3 milyar dolarlık yatırımla Malta olmuştur. Malta’nın ardından 747 milyon dolarlık yatırımla Almanya gelmektedir. Hollanda’nın en çok yatırım çeken ülke olmasının en önemli nedeni vergi avantajları nedeniyle büyük ölçekli Türk işletmelerinin yurtdışı yatırımlarını bu ülkeden yönlendirmesidir. Aynı zamanda

Hollanda Türk DYSY'leri içinde önemli paya sahip bankacılık ve finans sektöründe, AB ülkeleri içindeki en liberal mevzuata sahiptir. Hollanda'nın en çok DYSY çeken ülke olmasında bu iki konunun önemli etkisi vardır(Çapraz ve Demircioğlu, 2003:62). Azerbaycan'da TPAO'nun enerji yatırımları bu ülkedeki yatırımlar içinde önemli paya sahiptir, Malta'da ise Türkiye'deki yerleşik finans kuruluşlarının yatırımları bulunmaktadır(Hazine Müsteşarlığı, 2010: 4).

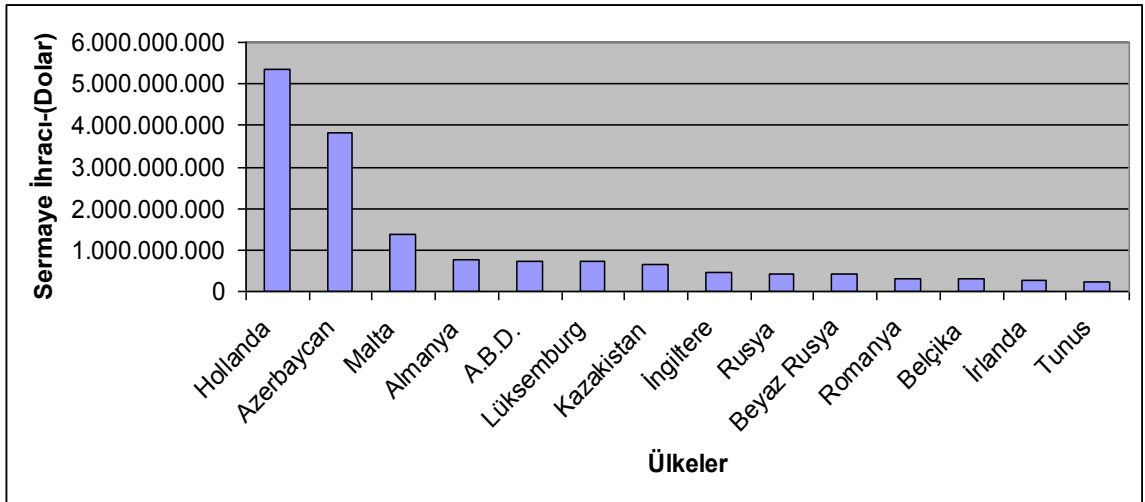
Şekil 12. 2001-2010 Yılları Arası DYSY Amaçlı Sermaye İhracı

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı Kambiyo İstatistikleri.

Tablo 11. Ülkelere Göre DYSY Amaçlı Sermaye İhracı-2010 Yılına Kadar Kümülatif

Ülkeler	Sermaye Miktarı(dolar)
Hollanda	5.346.246.390
Azerbaycan	3.825.988.637
Malta	1.365.694.589
Almanya	747.897.546
A.B.D.	734.023.256
Lüksemburg	722.944.511
Kazakistan	633.165.959
İngiltere	446.083.023
Rusya	421.475.661
Beyaz Rusya	402.183.575
Romanya	307.465.210
Belçika	294.501.414
İrlanda	285.121.252
Tunus	215.699.053

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı Kambiyo İstatistikleri.

Şekil 13. Ülkelere Göre DYSY Amaçlı Sermaye İhracı-2010 Yılına Kadar Kümülatif

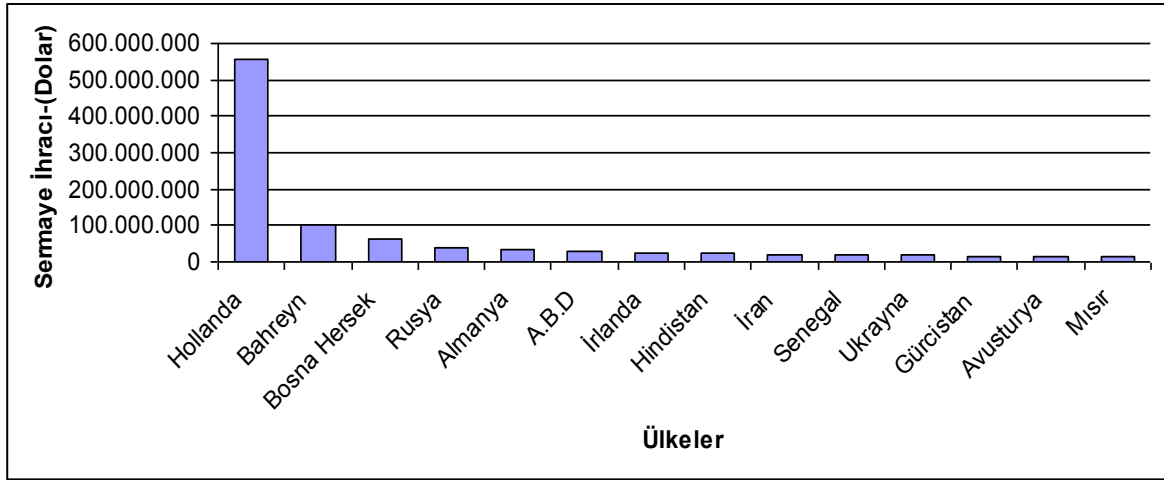
Kaynak: Hazine Müsteşarlığı Kambiyo İstatistikleri.

2010 Yılında en çok DYSY yaptığımız ülkelere bakıldığında ise yine ilk sırayı 557 milyon dolarlık yatırımla Hollanda almaktadır. Hollanda'yı 100 milyon dolarla Bahreyn takip etmektedir. Bahreyn'in ardından Bosna Hersek 61 milyon dolarla 2010 yılında Türk işletmelerinin en çok DYSY yaptığı üçüncü ülke olurken, Rusya 40 milyon dolarla dördüncü sırada gelmektedir. Tablo 12'ye bakıldığında Türk işletmelerinin yurtdışı yatırımlarının ülke bazında büyük çeşitlilik gösterdiği görülmektedir.

Tablo 12. 2010 Yılında En Çok DYSY Yapılan Ülkeler

Ülkeler	Sermaye Miktarı(dolar)
Hollanda	557.382.618
Bahreyn	100.504.045
Bosna Hersek	61.411.282
Rusya	40.107.063
Almanya	32.205.632
A.B.D	27.648.081
İrlanda	23.283.276
Hindistan	23.218.819
İran	20.284.262
Senegal	20.218.177
Ukrayna	19.063.037
Gürcistan	15.643.944
Avusturya	15.171.161
Mısır	13.934.551

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı Kambiyo İstatistikleri.

Şekil 14. 2010 Yılında En Çok DYSY Yapılan Ülkeler

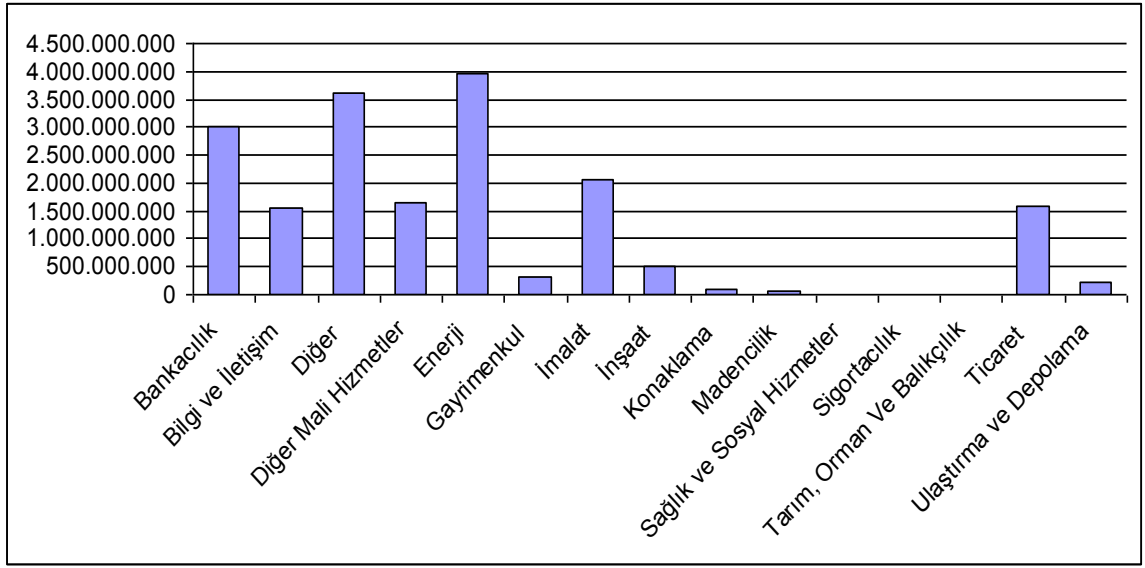
Kaynak: Hazine Müsteşarlığı Kambiyo İstatistikleri.

Türk işletmelerinin 2010 yılına kadar yapmış olduğu tüm DYSY'lerin hangi sektörlerde yapıldığına bakıldığında ise birinci sırayı 3.9 milyar dolarla enerji sektörünün aldığını görüyoruz. Enerji sektörünü 3 milyar dolarla bankacılık, 2 milyar dolarla imalat ve 1.5 milyar dolarla ticaret sektörleri takip etmektedir.

Tablo 13. DYSY'lerin Sektörel Dağılımı-2010 Yılına Kadar Kümülatif

Sektörler	Yatırım Miktarı(dolar)
Enerji	3.961.252.774
Diğer	3.616.648.052
Bankacılık	3.026.221.916
İmalat	2.044.315.876
Diğer Mali Hizmetler	1.632.201.140
Ticaret	1.595.170.578
Bilgi ve İletişim	1.555.310.681
İnşaat	507.886.983
Gayrimenkul	307.013.815
Ulaştırma ve Depolama	223.875.607
Konaklama	109.850.480
Madencilik	76.503.033
Sağlık ve Sosyal Hizmetler	4.904.765
Tarım, Orman Ve Balıkçılık	4.873.622
Sigortacılık	3.314.179

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı Kambiyo İstatistikleri.

Şekil 15. DYSY'lerin Sektörel Dağılımı-2010 Yılına Kadar Kümülatif

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı Kambiyo İstatistikleri.

Yurt dışına DYSY amaçlı sermaye ihraç eden işletme sayısına bakıldığında ise 2001 yılında 116 işletme yurtdışına sermaye ihraç etmişken, 2007 yılına bu rakam 390 işletme ile en üst seviyeye ulaşmış ve 2010 yılında 243'e gerilemiştir.

Tablo 14. Yurtdışına DYSY Amaçlı Sermaye İhraç Eden İşletme Sayısı

Yıllar	Sermaye İhraç Eden İşletme Sayısı
2000*	1161
2001	116
2002	126
2003	144
2004	213
2005	218
2006	345
2007	390
2008	344
2009	341
2010	243

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı Kambiyo İstatistikleri.

*2000 Yılına kadar kümülatif toplam.

Türk işletmelerinin 2009 yılında yurda getirdikleri kar miktarlarına baktığımızda birinci sırayı 384 milyon dolarla Azerbaycan almaktadır. Azerbaycan'ı 375 milyon dolarla Malta takip etmektedir. Malta'nın ardından 96 milyon dolarla Lüksemburg ve

95 milyon dolarla Hollanda gelmektedir. Türk işletmelerinin 2009 yılında yurda getirdikleri toplam kar miktarı 1.3 milyar dolar olmuştur.

Tablo 15. 2009 Yılında Yurda Getirilen Kar Miktarı ve Aktarıldıkları Ülkeler

Ülke	Yurda Getirilen Kar(Dolar)
Azerbaycan	384.158.290
Malta	375.923.301
Lüksemburg	96.287.789
Hollanda	95.039.451
İran	87.420.590
Rusya	77.711.839
Kazakistan	72.826.503
Cayman Adaları	65.241.212
Arnavutluk	52.450.321
İngiltere	11.096.542
A.B.D.	10.849.071
KKTC	8.912.472
Almanya	7.213.345
Diğer	40.687.425
Toplam	1.385.818.151

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı Kambiyo İstatistikleri.

Ülkemizin DYSY yapmak için ihraç ettiği toplam sermaye miktarı 2000 yılına kadar 3.8 milyar dolardır. 2001-2005 döneminde ise ihraç ettiğimiz sermaye miktarı 4.5 milyar dolar olmuştur. Yani, 5 yıllık kısa bir süre içerisinde 2000 yılına kadar yapılan tüm sermaye ihracından daha fazla miktarda sermaye, DYSY yapmak için ihraç edilmiştir. 2006-2010 döneminde ise ihraç edilen sermaye miktarı bir önceki döneme göre 2 kattan fazla artarak 10.2 milyar dolar olmuştur. Gelişmekte olan ülkelerin DYSY amaçlı sermaye ihraçlarına bakıldığında bu artış eğiliminin Türkiye'ye özgü olmadığını hatta Türkiye'deki artışın diğer gelişmekte olan ülkelere nazaran daha az olduğu görülmektedir. UNCTAD'ın verilerine göre Çin'in 2001-2005 döneminde ihraç ettiği toplam sermaye miktarı 29.7 milyar dolarken bu rakam 2006-2009 döneminde 143.6 milyar dolar olmuştur. Hindistan'ın 2001-2005 döneminde ihraç ettiği sermaye miktarı 9.7 milyar dolarken, 2006-2009 döneminde bu rakam 64.6 milyar olmuştur. Aynı dönemler itibariyle, Malezya sermaye ihracını 8.3 milyar dolardan 40 milyar dolara; Tayland 1.8 milyar dolardan 10 milyar dolara; Meksika 17.2 milyar dolardan 22.5 milyar dolara çıkarmıştır.

Bu hızlı artışın doksanlı yıllardan itibaren gerçekleşen politik, ekonomik ve teknolojik değişimlerden kaynaklandığını söyleyebiliriz. Zamanla daha çok ülkenin

serbest ticareti benimsemesiyle ülke pazarlarının birbirlerine açılması, ulaşım, iletişim ve bilgi teknolojilerinde yaşanan gelişmeler sonucu sınır ötesi faaliyetlerin maliyetlerinin düşmesi, gelişmekte olan ülkelerin çokuluslu işletmelerinin dünya standartlarında danışmanlık hizmetlerine erişimi ve taşeronluk faaliyetlerinin gelişmekte olan ülkelere kazandırdığı yetenekler gelişmekte olan ülkeleri dünya ticaret sistemine hiç olmadığı kadar entegre etmiştir ve hızla artan sermaye ihraçlarının nedenleri olarak nitelendirilebilir(Ramamurti, 2008:3).

Gelişmekte olan ülkelerin son yıllarda artan DYSY'lerinin yapıldığı coğrafyaları incelediğimizde işletmelerin özellikle ilk uluslar arası deneyimlerinde coğrafik, kültürel, ekonomik ve etnik açıdan kendilerine yakın ülkeleri tercih ettikleri görülmektedir. İşletmelerin yeterli uluslar arası faaliyet tecrübesine sahip olmadığından kendi ülkelerine benzeyen ülkeleri tercih ettiklerini söyleyebiliriz. Hong-Kong, Tayvan, G.Kore ve Hindistan'ın yatırımlarının Endonezya, Malezya, Tayland ve Filipinler'de; Arjantin'in yatırımlarının Brezilya, Peru ve Uruguay'da yoğun olduğu görülmektedir(Yang, 2003:35). Ülkemizin de Orta Asya Türk Cumhuriyetleri'ndeki yatırımlarını bu kapsamda değerlendirebiliriz.

İşletmelerin yurt dışı pazarlarda farklı ekonomik, kültürel ve politik çevrelerde faaliyet göstermelerinin neden olabileceği sakıncaların üstesinden gelebilmeleri için birtakım rekabetçi üstünlüklere sahip olmaları gerekmektedir. Bu rekabetçi üstünlükler, işletmelerin kendilerine özgü üstünlüklerinden(firm-specific advantages) kaynaklanabileceği gibi, kaynak ülkeye özgü(country-specific advantages) üstünlüklerden de kaynaklanabilir. Gelişmekte olan ülkelerin DYSY amaçlı sermaye ihraçlarında son yıllarda görülen hızlı artışın arkasında küresel çapta yaşanan gelişmelerin yanında bu üstünlüklerinde büyük etkisinin olduğunu söyleyebiliriz.

Gelişmekte olan ülkelerin çokuluslu işletmelerinin ülkeleri vasıtasıyla sahip olduğu üstünlükleri incelendiğinde, Çinli ve Hintli çokulusluların oldukça büyük bir iç pazara ve düşük maliyetli nitelikli ve niteliksiz geniş bir emek pazarına sahip olduğu görülmektedir. Rus, G.Afrikanlı ve Brezilyalı çokulusluların ise zengin doğal kaynaklara sahip olduğu, Taylandlı çokulusluların ise Çinli girişimcilerle güçlü bağlara sahip olduğu görülmektedir. Tüm bu ülkelerin kendilerine özgü üstünlüklerinin çokuluslu işletmelerine yurtdışı pazarlarda rekabet gücü sağladığını söyleyebiliriz(Ramamurti,2008:6).

Ülkemizin ise ne Rusya, G.Afrika ve Brezilya ölçeğinde zengin doğal kaynaklara ne de Çin ve Hindistan ölçeğinde büyük ve düşük maliyetli bir emek pazarına sahip olduğunu söyleyebiliriz. Ülkemizin çokuluslu işletmelerine sağladığı rekabetçi üstünlükler olarak coğrafik konumu ve nitelikli emek pazarı gösterilebilir. Çokuluslu Türk İşletmeleri'nin birbirlerinden çok farklı Avrupa, Orta Asya ve Orta Doğu pazarlarına olan yakınlığı çokuluslu Türk işletmelerinin rekabetçi üstünlüğü olarak değerlendirilebilir.

Gelişmekte olan ülkelerin çokuluslu işletmelerinin yurtdışı pazarlarda kendilerine rekabetçi üstünlük sağlayan üstünlüklerini ise şöyle sıralayabiliriz(Ramamurti. 2008:9; Yang, 2003:32):

- İthal teknolojileri benimseyerek müşterilerin özel ihtiyaçlarına uygun ürün üretebilme yeteneği.
- Üretim sürecini daha fazla emek daha az sermaye kullanarak optimize etmek suretiyle üretim verimliliği sağlama yeteneği. Batılı rakiplere göre düşük yönetim maliyetlerine sahip olmak.
- Gelişmekte olan ülkelerin gelişmemiş alt yapı, yolsuzluk, politik ve yasal belirsizlikler gibi olumsuz koşullarına gelişmiş ülke çokuluslularına göre daha alışkın olmak.
- Düşük uzmanlaşmanın getirdiği esneklik sayesinde iş çevresi ve pazar koşulları değişikliklerine uyum gösterebilme yeteneği.

Gelişmekte olan ülkelerin çokuluslu işletmeleri, yukarıda sayılan kendilerine özgü rekabetçi üstünlükleri ve ülkeleri vasıtasıyla edindikleri rekabetçi üstünlükleri sayesinde uluslar arası pazarlarda faaliyetlerini gün geçtikçe büyütmektedirler.

Üçüncü Bölüm

Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarında Yer Seçimini Etkileyen Faktörler

1. Kuramsal Çerçeve

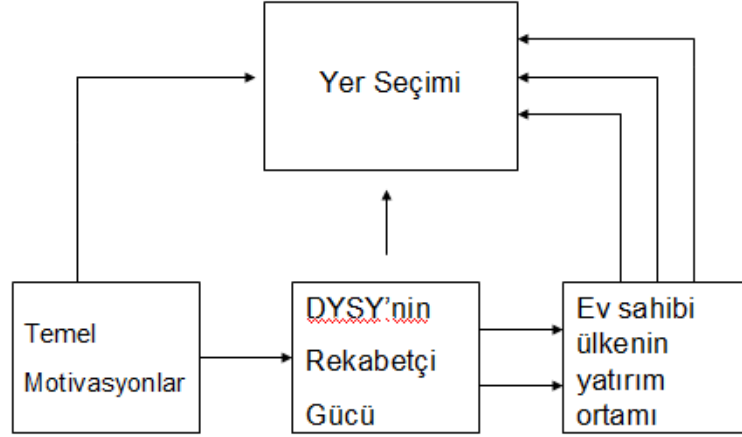
İşletmelerin en temel faaliyet amacı kuşkusuz kar elde etmektir. Dolayısıyla işletmeler yurtdışında yatırım yeri seçerken öncelikle karlılıklarına dikkat edeceklerdir. Bununla birlikte işletmeler çeşitli yollarla karlılığa ulaşabilirler. İşletmeler toplam maliyetlerin azaltılacağı, vergi masraflarından kaçınılabileceği, satış miktarının veya satış fiyatının maksimize edilebileceği yerlerde faaliyette bulunarak karlılıklarını arttırabilirler. Karlılığı sağlayan bu yolları DYSY'lerde yer seçimini belirleyen temel motivasyonlar olarak adlandırabiliriz.

Emek maliyetlerini azaltmak isteyen işletmeler yatırımlarını emeğin bol ve ucuz olduğu ülkelerde yapacaklardır. Satış miktarlarını arttırmak isteyen işletmeler büyük pazarların bulunduğu ülkeleri kendilerine yatırım merkezi olarak seçeceklerdir. Dolayısıyla DYSY'lerde yer seçimini belirleyen birinci faktör işletmelerin hangi amaçla DYSY yaptığıdır.

Temel motivasyonların ardından yer seçimini belirleyen diğer etmen DYSY'nin rekabet gücüdür. DYSY'nin rekabet gücü yabancı bir çevrede başarılı bir şekilde yatırım yapabilme, yatırımı işler hale getirebilme, uzun dönemde hayatta kalabilme, büyüme ve kar elde edebilme yeteneği olarak tanımlanabilir. DYSY'nin rekabet gücü işletmenin çeşitli yeteneklerinin birleşiminden oluşur. Bu yetenekleri yönetsel yetenekler, finansal yetenekler, teknik yetenekler, uyum yetenekleri olarak sıralayabiliriz. DYSY'lerde yer seçimini belirleyen diğer bir etmen ise bir sonraki bölümde detaylarıyla incelenecek olan ev sahibi ülkedeki yatırım ortamıdır(Huifang, 2006:72).

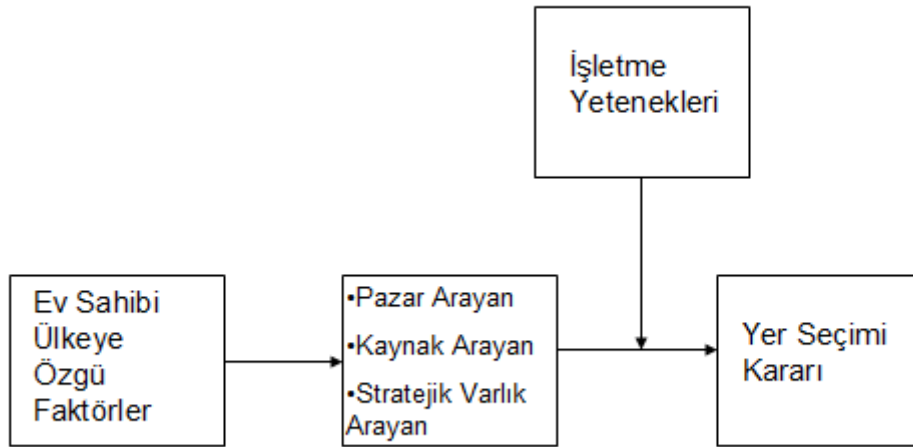
Bir başka görüşe göre ise, işletmelerin belirli bir bölgede DYSY yapma motivasyonu öncelikle ev sahibi ülkeye özgü faktörlerden etkilenmektedir. Ülkeye özgü faktörler ucuz emek, doğal kaynaklar gibi doğal faktörler ve stratejik varlıklar gibi tasarlanmış faktörler olarak ikiye ayrılabilir. Ardından işletmenin hangi tür DYSY yaptığı gelmektedir. Doğal Kaynak Arayan, Pazar Arayan, Stratejik Varlık Arayan DYSY'lerin yatırım yeri seçimi kuşkusuz farklı olacaktır. Ülkeye özgü faktörler ile işletmenin DYSY'ye yönelme amaçları eşleştğinde yatırım yapılacak yer belirlenmiş

olacaktır. Son olarak bu görüşe göre işletmenin sahip olduğu yetkinlikler yer seçiminde kuvvetlendirici ya da zayıflatıcı bir etkide bulunmaktadır(Makino vd., 2002: 408).

Şekil 16. DYSY Yer Seçiminde Etkili Olan Faktörler

Kaynak: Huifang, 2006: 74.

Şekil 17. DYSY Yer Seçiminde Etkili Olan Faktörler-2

Kaynak: Makino vd., 2002:409.

2. Kaynak Ülke Açısından Yer Seçimini Etkileyen Faktörler

İşletmelerin DYSY yapacakları yerin seçiminde ev sahibi ülkenin çekici faktörleri etkili olduğu gibi kaynak ülke kaynaklı itici faktörler de işletmelerin DYSY yer seçiminde etkili olabilmektedir. Bu faktörler kar maksimizasyonu, maliyet minimizasyonu, kota ve tarifelerden kaçınma, mevcut pazarların korunması ve yeni

pazar arayışı, monopolcü güç yaratılması, yatırımları çeşitlendirme, rekabetçi gücün artırılması ya da korunması, ulaşım ve üretim esnekliği sağlanması, unvan ve sırların korunmasıdır. Bu bölümde söz konusu faktörler açıklanmaya çalışılacaktır.

2.1 Kar Maksimizasyonu

İşletmecilik faaliyetinin temel amacı kar elde ederek, işletme değerini maksimize etmektir. İşletmelerin, kendi ülkelerindeki pazarın doygunluğa ulaşması, rekabetin artması, yasal çevrenin getirdiği kısıtlar, vergi giderleri gibi nedenlerle karlılıkları azalabilir. İşletmeler bu gibi durumlarda kaynak ülkede karlılığı azaltan bu şartların üstesinden DYSY yaparak gelebilirler.

2.2 Maliyet Minimizasyonu

Maliyet, yatırım kararlarının verilmesinde önemli bir unsurdur. Kaynak ülkedeki maliyet unsurları(emek, hammadde, enerji vs.) işletmelerin rekabetçi güçlerini azaltmaya başladığında işletmeler daha makul maliyetlerle faaliyetlerine devam edebilmek için DYSY yapabilirler. İşletmeler emek maliyetlerini azaltmak için emeğin bol ve ucuz olduğu yerleri, vergiler ve yasal mevzuatlardan kaynaklanan maliyetleri azaltmak için bu tür uygulamaların olmadığı veya görece düşük olduğu yerleri tercih edeceklerdir. Hammaddeler için de aynı eğilim görülmektedir. Hammadde kaynakları dünyaya dengeli dağılmadığı için bazı ülkeler birtakım kaynaklardan yoksundurlar. Bu kaynakları ülkelere nakledip değerlendirmek çok maliyetli olacağından işletmeler kaynakları yerinde işlemeyi tercih edebilirler. Bu nedenle kaynak ülkedeki hammadde eksikliği de işletmeleri DYSY yapmaya yöneltebilir(Candemir, 2009:661).

2.3 Tarife ve Kotalardan Kaçınma

Ülkeler yerli üreticileri küresel rekabetten korumak maksadıyla tarife ve kotaları kullanmaktadırlar. Bu araçlar sayesinde yurtdışından ithal edilen bir ürün ya da hizmet yerli rakipleri karşısında maliyet avantajını yitirmekte ya da istenilen miktarda ithalat gerçekleştirilememektedir. Bu nedenle işletmeler tarife ve kotalardan kaçınmak için bu araçları kullanan ülkelerde DYSY yapmaktadırlar. Ülkeler kimi zaman DYSY çekmek için de bu araçları kullanmaktadırlar.

2.4. Mevcut Pazarların Korunması ya da Yeni Pazar Arayışı

İşletmeler hâlihazırda faaliyet gösterdikleri pazarları korumak veya yeni pazarlarda faaliyet göstermek için DYSY'ye yönelebilirler. Oligopolistik Tepki Teorisi'nin belirttiği gibi rakiplerinin DYSY yaparak pazarda egemen olmasını istemeyen işletmeler pazarlarını savunmak amacıyla karşı yatırıma yönelmektedirler. Bunun yanında işletmeler iç pazarın doygunluğa ulaşması, yurt içinde büyüme imkanlarının sınırlı olması gibi nedenlerle yeni pazarlara ulaşmak istemektedirler.

Ölçek büyüklüğünün işletmelere sağladığı üstünlükler işletmeleri büyümeye teşvik etmektedir. Büyümenin sonucunda kaynak ülkedeki talep istenilen seviyede olmamakta ve ülke dışında yeni pazarlarda faaliyet göstermek bir zorunluluk olmaktadır(Özalp,2005:27).

2.5 Monopolcü Güç Yaratılması

İşletmelerin DYSY'ye yönelmelerine neden olan faktörlerden birisi de monopolcü güce sahip olmalarıdır. Bazı işletmeler rakiplerinde bulunmayan bir takım ayrıcalıklara sahiptirler. Bu ayrıcalıklar teknik, yönetsel, finansal, ürün bazlı, kaynaklara erişim izni vs. gibi olabilir ve işletmeye rakipleri karşısında üstünlük sağlar. İşletmeler, bu üstünlüklerini uluslararası pazarlarda kullanmak için DYSY'ye yönelmektedirler(Seyidoğlu,2003:455).

2.6 Yatırımları Uluslararası Çeşitlendirme

İşletmeler yalnızca kaynak ülke pazarına bağımlı olmamak için de DYSY'ye yönelebilmektedirler. Bu sayede kaynak ülke pazarında işletme faaliyetlerini olumsuz etkileyecek riskler, dış pazarlardaki faaliyetler sayesinde işletmeye daha az zarar verecektir. İşletmeler ürün çeşitlendirmesine giderek dış pazarlara açılmadan da satışlardaki olası azalmalardan korunabilmektedir. Ancak bu yol kaynak ülkedeki olası ekonomik bunalımlarda işletmenin diğer ürünlerinin satışlarının da azalmayacağını garanti edemez. Dolayısıyla işletmeler bir ülkedeki ekonomik ve politik risklere bağımlı olmamak için DYSY'ye yönelmektedirler(Seyidoğlu, 2003:455).

2.7 Rekabetçi Gücün Korunması ya da Arttırılması

İşletmeler rakipleri karşısında kendilerine rekabetçi üstünlük sağlayan bilgi ve becerileri lisans anlaşmaları yoluyla başka işletmelerle paylaşmak istememektedir. Bu bilgi ve beceriler (üretim tekniği, teknik yeterlikler, pazarlama uygulamaları, dağıtım imkanları vs.) uzun zaman içinde edinilmiş tecrübelerden veya maliyetli ar-ge çalışmalarından elde edilmiş olabilir. Dolayısıyla işletmeler uluslararası pazarlara giriş yöntemlerinden kontrol gücünü ellerinde bulundurmasını sağlayan DYSY'yi benimseyerek zaman içinde yoğun emek ve para harcayarak geliştirdikleri bilgi ve becerileri rakiplerle paylaşmaktan kaçınmaktadırlar(Candemir,2009:663).

2.8 Ulaşım ve Üretim Esnekliği

İşletmelerin uluslararası pazarlarda DYSY ile faaliyette bulunmak istemelerinin bir diğer sebebi de kaynak ülkenin işletmenin faaliyette bulunduğu pazarlara olan coğrafi uzaklığıdır. İşletmeler nihai ürünü dış pazarlara nakledeken katlandıkları maliyetlerden kurtulmak için faaliyette buldukları yatırım yapmaya değecek büyüklükteki pazarlarda DYSY'ye yönelmektedirler. Bu sayede nakliye maliyetlerinden kurtulan işletme yerel rakipleriyle benzer fiyat koşullarında rekabet edebilecektir.

2.9 Unvan ve Sırların Korunması

Ticari unvanlarıyla, marka isimleriyle, ürünlerinin kalitesi ve niteliğiyle tanınmış işletmeler büyük çaba ve maliyetlerle oluşturdukları kurumsal kimliklerinin zarar görmemesi için uluslar arası pazarlara giriş yöntemlerinden DYSY'yi tercih etmektedirler. Bu durumun sebebi, lisans anlaşmalarıyla ürünlerinin üretim hakkını verdikleri yerel işletmelerin aynı nitelik ve kalite de ürünlerin üretimini gerçekleştiremeyeceğini düşünmeleridir. Bununla birlikte lisans anlaşmalarıyla üretim hakkını elde eden yerel işletme ticari sırların, patentlerin korunması konusunda patent sahibi kadar hassas olmayabilir. Bu nedenle hem işletmenin kalite düzeyinden taviz vermemek hem de ticari sırların korunmasını sağlamak için işletmeler DYSY'lere yönelmektedirler(Seyidoğlu, 2003:453).

3. Ev Sahibi Ülke Açısından Yer Seçimini Etkileyen Faktörler

Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının yapılacağı yerin seçiminde kaynak ülkelere ait faktörler gibi(Bu faktörlere itici faktörler denilebilir) ev sahibi ülkelere ait faktörler de etkilidir(Bu faktörlere de çekici faktörler denilebilir). Ev sahibi ülke açısından yer seçimini belirleyen faktörleri siyasi, ekonomik ve yerel faktörler olarak gruplandırabiliriz. DYSY'ler yüksek maliyetli uzun dönemli yatırımlar oldukları için işletmeler DYSY yapacakları yeri seçerken titiz incelemeler yapmak durumundadırlar.

Ev sahibi ülkelerin, yatırımların kendi ülkelerini tercih etmesi için diğer ülkelerde bulunmayan ya da görece daha az bulunan birtakım olumlu özelliklere sahip olmaları gerekir. Bu bölümde, işletmelerin bir ülkeyi yatırım merkezi seçmelerine, o ülkede yatırım yapmalarına neden olan ülke temelli faktörler açıklanmaya çalışılacaktır.

3.1 Siyasi Faktörler

Ev sahibi ülke açısından yer seçimini belirleyen siyasi faktörleri, siyasi istikrar, ülkenin siyasi rolü, ekonomik entegrasyonlara üyelik, özelleştirme politikaları, bürokratik işlemler olarak sıralamak mümkündür. Bu faktörler önemli ölçüde ülkelerdeki ekonomik hayata yön verdiği için yatırım yeri seçiminde önemli bir yere sahiptir.

3.1.1 Siyasi istikrar

Bir ülkede ekonomik faaliyetlerin sağlıklı yürütülebilmesi için kuşkusuz siyasi istikrar gereklidir. Bu, ülkedeki yerel ekonomik birimler için olduğu kadar yurt dışından gelip ülkede yatırım yapan birimler içinde geçerlidir. DYSY'ler uzun dönemli yatırımlar olduklarından ve bir kez yapıldıkları ülkeden başka bir ülkeye taşınmaları zor ve maliyetli bir süreç olduğundan siyasi istikrarın getirdiği güven ortamı yabancı yatırımcılar için hayati önemdedir.

Siyasi istikrarı, 'Politik bir değişimin sonucunda iş dünyasında beklenmeyen bir kesintinin oluşmaması' olarak tanımlayabiliriz. Devletleştirme, kamulaştırma, ihracat ithalat kısıtlamaları, kar transferlerinin engellenmesi, kamu sektörü rekabeti gibi hükümet müdahalelerini tanımdaki kesintilere örnek olarak verebiliriz(Toptaş, 1996:136).

DYSY'leri ev sahibi ülkede bekleyen siyasi riskleri iki gruba ayırabiliriz. Birincisi ülkelerarası problemler, yabancı düşmanlığı gibi tüm yabancıları etkileyen riskler ikincisi ise, stratejik endüstriler ve kaynaklara ülke işletmelerinin sahip olması için belirli endüstriler ya da işletmeleri etkileyen riskler(Demircan, 1971'den aktaran Candemir, 2009:667).

Yapılan araştırmalar algılanan siyasi risklerin ülkelerin gelişmişlik seviyesine göre farklılık gösterdiğini ortaya koymaktadır. Çokuluslu işletme yöneticileri gelişmiş ülkelerde karşılaşılabilecek en muhtemel siyasi riskleri, fiyat kontrolleri, işçi olayları, fon transferlerinin kısıtlanması olarak görmektedirler. Az gelişmiş ülkelerde ise sivil karışıklıklar, kamulaştırma ve savaşlar en muhtemel siyasi riskler olarak değerlendirilmektedir(Kobrin 1982'den aktaran Toptaş, 1996:139).

Tablo 16. Ülkelerin Gelişmişlik Seviyesine Göre Algılanan Siyasi Riskler

Siyasi Riskler	
Gelişmiş Ülkeler	Az Gelişmiş Ülkeler
1.Fiyat Kontrolleri	1.Sivil Karışıklıklar
2.İşçi Olayları	2.Kamulaştırma
3.Fon Transferlerinin Kısıtlanması	3.Savaş
4.Sivil Karışıklıklar	4.Fon Transferlerinin Kısıtlanması
5.Mali Yasa Değişiklikleri	5.İşçi Olayları
6.Kamulaştırma	6.Kısmi Devletleştirme
7.Kısmi Devletleştirme	7.Fiyat Kontrolleri
8.Sözleşme Fesihleri	8.Mali Yasa Değişiklikleri
9.Savaş	9.Sözleşme Fesihleri

Kaynak: Toptaş, 1996:139.

3.1.2 Ülkenin siyasi rolü

Ev sahibi ülkenin dünya siyasetindeki rolü işletmelerin yatırım yeri tercihlerinde önemli bir yere sahiptir. Bölgesinde etkin, komşularıyla iyi ilişkiler geliştiren, dünyadaki gelişmelere aktif olarak katılan ülkeler yatırımcıların ilgisini çekeceklerdir. DYSY'lerin uzun dönemli yapısı, bu rollerin geleceğinin de sorgulanmasını gerektirir(Zengin, 2003:61).

Orta Asya Türk Cumhuriyetleri zengin enerji kaynaklarıyla gelişmiş ülkelerin enerji tedarikçisi konumundadır. Türk Cumhuriyetleri bu rolleri ile enerji sektöründe faaliyet gösteren çokuluslu işletmelerin yakın takibindedir. Ülkemizi ise enerjiyi nakleden koridor ülke olarak tanımlamak mümkündür. Bu da ülkemizde enerji

kaynaklarının nakli için yatırım fırsatlarının olacağı anlamına gelmektedir. Ülkelerin dünya siyasetindeki politik, ekonomik rolleri aynı zamanda kendilerine yatırım fırsatları sağlamaktadır.

3.1.3. Ekonomik entegrasyonlara üyelik

Ekonomik entegrasyonlara üyelik yabancı yatırımcılar için yer seçimini belirleyen diğer siyasi faktörler kadar önem arz etmektedir. Ülkeler ekonomik entegrasyonlara üyelikle bir ölçüde dünya ticaret sistemine dahil olmaktadır(Candemir,2009:668). Yatırımcılar yatırımları için yer seçerken dünya ticaretinden izole olmuş yerlere kuşkuyla bakacaklardır. Çünkü ekonomik entegrasyonlar aynı zamanda üyelerinin ticari hayatlarındaki standartlar hakkında da bilgi sunmaktadırlar. Bunun yanı sıra üye ülkelerin yararlandığı ticari kolaylıklar bu ülkelerin DYSY'ler için cazibe merkezi olmalarını sağlayacaktır. Yatırımcılar ticareti kısıtlayan kota ve tarifelerden kurtulmak, entegrasyon sonucu ortaya çıkan büyük pazarlara erişmek için üye ülkelerde yatırım yapmaya yöneleceklerdir.

3.1.4 Özelleştirme politikası

Özelleştirme bir ülke ekonomisi içinde devletin etkinliğinin azaltılmasıdır. Piyasanın, özel sektöre bırakılarak serbest piyasa koşullarına uyumlu hale getirilmesidir. Özelleştirme uygulamalarının DYSY'lere etkisi iki yolla olmaktadır. Birincisi yabancı yatırımcılar da özelleştirme ihalelerine girebilmekte, özelleştirmeye konu olan varlıkları satın alabilmektedir. İkincisi ise, bir ülkenin elindeki varlıkları özelleştirmesi serbest piyasa koşullarını benimsediği anlamına gelir. Bu sayede ülke yabancı yatırımcılar için cazip bir yer haline gelmektedir.

Ülkeler ellerindeki döviz gelirlerini arttırmak, ekonomide verimliliği sağlamak, daha fazla DYSY çekmek için özelleştirme uygulamalarına yönelmektedirler.

3.1.5 Bürokratik işlemler

Yatırımcılar bir ülkeye yatırım kararı alırken, yatırımın en kısa zamanda en az maliyetle faaliyete geçmesini istemektedirler. Ülkelerin süreci yavaşlatan idari uygulamaları yatırımcıları caydırıcı bir etki yapmaktadır. Yatırımcılar Filipinler'de yatırıma başlamak için 15 prosedürü yerine getirmek zorundadırlar. Venezüella'da ise

gerekli işlemlerin bitirilip yatırıma başlanması 141 gün sürmektedir. İşletmelerin faaliyetlerine bir gün geç başlamalarının maliyetini düşündüğümüzde bu tür uygulamaların ciddi caydırıcılar olduğunu söyleyebiliriz.

Tablo 17. Ülkelere Göre Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımına Başlamak İçin Gereken Süreler

En Hızlı		En Yavaş	
Ülke	Süre(Gün)	Ülke	Süre(Gün)
Yeni Zelanda	1	Surinam	694
Avustralya	2	Guinea-Bissau	216
Gürcistan	3	Kongo	160
Makedonya	3	Sao Tome ve Principe	144
Ruanda	3	Venezüella	141
Singapur	3	Ekvator Ginesi	136
Belçika	4	Brezilya	120
Macaristan	4	Haiti	105
Arnavutluk	5	Brunei	105
Kanada	5	Laos	100

Kaynak: World Bank Doing Business Report, 2011:23.

Tablo 18. Ülkelere Göre Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımına Başlamak İçin Tamamlanması Gereken Prosedür Sayısı

En Az		En Çok	
Ülke	Prosedür Sayısı	Ülke	Prosedür Sayısı
Kanada	1	Ekvator Ginesi	20
Yeni Zelanda	1	Uganda	18
Avustralya	2	Venezüella	17
Kırgızistan	2	Guinea-Bissau	17
Madagaskar	2	Filipinler	15
Ruanda	2	Yunanistan	15
Slovenya	2	Brunei	15
Belçika	3	Brezilya	15
Finlandiya	3	Bolivya	15
Hong Kong	3	Çin	14

Kaynak: World Bank Doing Business Report, 2011:23.

3.2 Ekonomik Faktörler

Ev sahibi ülke açısından DYSY'lerin yer seçimini etkileyen ekonomik faktörleri pazar büyüklüğü, ekonomik büyüme, fiyat istikrarı, döviz kuru, dışa açıklık, emek maliyetleri, yatırım teşvikleri, alt yapı, dış ticaret açığı, yığılma etkisi olarak sıralayabiliriz.

3.2.1 Pazar büyüklüğü

Ev sahibi ülkenin pazar büyüklüğü ile ülkeye gelen DYSY'ler arasındaki ilişki araştırmacılar tarafından defalarca incelenmiştir. Bu araştırmalar sonucunda ev sahibi ülkenin pazar büyüklüğünün ülkeye gelen DYSY'leri olumlu yönde etkilediği konusunda fikir birliğine varılmıştır. Bu durumun en temel sebebi, yatırımcıların kaynakları etkin kullanmak ve ölçek ekonomilerinden yararlanmak için büyük pazarlara sahip ülkeleri yatırım yeri olarak tercih etmeleridir. Pazar büyüklüğünü ölçmek için nüfustan yararlanılabilir ancak nüfus satın alma gücü hakkında bir fikir vermediği için güvenilir bir ölçü değildir. Bu nedenle araştırmacılar pazar büyüklüğü için genellikle KBGSYİH'i ölçü olarak almaktadırlar. Bazı araştırmacılar ise pazar büyüklüğü için daha zayıf bir ölçü olan GSYİH'i kullanmaktadırlar. Aslında bu iki ölçüde pazarın farklı yönlerini yansıtmaktadır. GSYİH ülke ekonomisinin büyüklüğü hakkında veri sağlarken; KBGSYİH, gelir düzeyi hakkında veri sağlamaktadır(Chakrabarti, 2001:98).

İşletmeler ürün ya da hizmetlerini ihraç ettikleri pazarların belirli büyüklüğe ulaşmasının ardından faaliyetlerini daha az maliyetle sürdürebilmek için de DYSY'ye yönelebilmektedirler.

3.2.2 Ekonomik büyüme

Ekonomik büyümenin DYSY'lerin yer seçimindeki etkisi tartışmalı olmakla beraber genel kanı, hızlı büyüyen ekonomilerin daha çok DYSY çektiğidir. Bunun nedeni ekonomik büyümenin getirdiği zenginliğin tüketicilerin alım gücünü ve ülkenin işletmelere sağladığı imkanları arttırmasıdır. Buna ek olarak yapılan araştırmalar ekonomik büyüme-DYSY arasındaki ilişkinin az gelişmiş ülkelere gelişmiş ülkelere göre daha güçlü olduğu göstermektedir(Chakrabarti, 2001:101).

3.2.3 Fiyat istikrarı

Fiyat istikrarı, 'insanların, yatırım, tüketim ve tasarrufa yönelik kararlarında dikkate almaya gerek duymadıkları ölçüde düşük bir enflasyon oranını ifade eder'⁴. Düşük enflasyon oranını belirli bir süre sürdürebilen ekonomiler fiyat istikrarına sahip olurlar. Fiyat istikrarının olmadığı, yüksek enflasyonun görüldüğü ekonomilerde ise piyasa mekanizmasının sağlıklı işlemesi mümkün değildir. Yüksek enflasyonun neden

⁴ http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/konusma/tur/2002/fiyat_istikrar.pdf (Erişim tarihi: 31.05.2011).

olduğu belirsizlik ortamı ve sermaye kayıpları işletmelerin bu tür ekonomilerde yatırım yapmalarına neden olmaktadır. Bu durumun tek istisnası DYSY'den beklenen karlılığın yüksek enflasyonun neden olduğu olumsuzlukları giderecek büyüklükte olmasıdır(Yıldırım 1999'dan aktaran Candemir, 2009:669).

3.2.4 Döviz kuru

Ev sahibi ülke ve kaynak ülke paralarının değerleri arasındaki ilişki DYSY'lerin hangi ülkelerde konumlanacağı ile yakından ilişkilidir. Parası, kaynak ülkenin parasına göre değer kaybına uğrayan ev sahibi ülke azalan emek maliyetleri nedeniyle emek yoğun DYSY'leri çekebilecektir. Ancak, değer kaybına uğrayan ülke parasının satın alma gücünü de azaltacağını unutmamak gerekir. Bu nedenle bu ülkelere gelen emek yoğun DYSY'lerin dış pazarlara odaklanacağını söyleyebiliriz. Yapılan araştırmalar ev sahibi ülke parasının değerlendirme beklentisinin o ülkeye giden DYSY'leri önemli ölçüde azalttığı yönündedir. Buradan planlanan yatırımların ev sahibi ülke parasının değerlendirme beklentisi nedeniyle ertelendiği sonucunu da çıkarabiliriz(Clegg ve Green, 1999:600; Candemir, 2001:669).

Ev sahibi ülke parasının değer kazanması ise DYSY akışlarını olumlu ya da olumsuz etkileyebilir. Olumlu etkiler çünkü parası değer kazanan ev sahibi ülkenin alım gücü yükselir bu nedenle iç pazara yönelik DYSY'lerin ülkeye gelmesi muhtemeldir. Buna gelir etkisi denmektedir. Olumsuz etkiler çünkü ülke parasının değer kazanması ile birlikte emek gibi mobil olmayan faktörlerin maliyetleri artar. Buna da maliyet etkisi denmektedir. Ev sahibi ülke parasının değer kazanmasının ülkeye gelen DYSY'leri olumlu ya da olumsuz etkileyeceği gelir ve maliyet etkisinin hangisinin daha baskın olacağına bağlıdır(Chakrabarti, 2003:163).

Döviz kuru ve DYSY arasındaki ilişkiye en güzel örnekler Japonya ve Tayvan'ın geçmişte yaşadıkları deneyimlerdir. 1971'de Bretton Woods Sistemi'nin çökmesini izleyen süreçte Japon Yeni dolar karşısında değerlendirilmiş, artan maliyetler nedeniyle Japonya'daki emek yoğun işletmeler üretimlerini Japonya dışına kaydırmak zorunda kalmışlardır⁵. On altı yıl sonra 1987'de benzer ekonomik şartlar Tayvan'da ortaya çıkmış ve işletmeleri yurtdışına yatırım yapmaya yöneltmiştir. 1987-1989 yılları arasında Tayvan'ın yaptığı DYSY'ler (dolar olarak) ortalama %170'lik bir artış

⁵ http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/EAD/TanitimKoordinasyonDb/yab_ser.doc (Erişim Tarihi: 01.06.2011).

göstermiştir. Bu büyük artışın sebeplerini inceleyen araştırmacılar Tayvan parasının dünyanın önemli paraları karşısında değer kazanmasının(Tayvan'ın para birimi Yeni Tayvan Doları'nın değeri 1985-1987 yılları arasında dolar karşısında %41 arttı.), ücretlerin artmasının, emek açığının ortaya çıkmasının ve Tayvan hükümetinin 1987'de döviz kontrollerini kaldırmasının yurtdışına yapılan yatırımları önemli ölçüde arttırdığı sonucuna varmışlardır. Yurtdışına sermaye ihracının neredeyse serbest bırakıldığı 1987 yılından önce Tayvanlı işletmelerin %56'sı pazar genişletmek için, %3.5'i emek maliyetleri nedeniyle yurtdışına yatırım yapmaktayken, 1987 yılından sonra işletmelerin %25'i pazar genişletmek için, %21'i emek maliyetleri nedeniyle yurtdışında yatırım yapmaktadır. Görüldüğü üzere parası değerlenen ülkeler görece daha az değerli para birimine sahip ülkelere yatırımlarını kaydırmışlardır(Chen, 1992:400).

3.2.5 Dışa açıklık

Bir ekonominin ne kadar dışa açık olduğunu ölçmek için genellikle dış ticaret hacmi(ihracat+ithalat) / GSMH oranı kullanılmaktadır. Bu oran bir ülkedeki ticari kısıtlamaların ölçüsü olarak kabul edilmektedir. Üzerinde fikir birliği olmasa da genel kabule göre dışa açık ekonomiler daha fazla DYSY çekmektedir. Bunun nedeni yatırım projelerinin genellikle ticareti yapılabilir alanlara yönelmesidir. Fikir birliğine varılamamasının nedenlerinden biri ülkelerin ticari kısıtlamalar yoluyla da ülkelerine DYSY çekebilmeleridir(Chakrabarti, 2001:99 ; Kurtaran, 2007:375).

3.2.6 Emek maliyetleri

DYSY'lerin yer seçimini etkileyen faktörlerden en tartışmalı olanı emek maliyetleridir. Düşük emek maliyetlerine sahip ülkelere daha çok DYSY akışı olacağı genel kabul gören bir görüş olsa da düşük ücretlerin DYSY akışları üzerindeki etkisinin önemsiz olduğunu savunan görüşlerde mevcuttur. Genel kabul gören görüşe göre, emek yoğun veya ihracat odaklı DYSY'ler için düşük emek maliyetleri rekabet üstünlüğü sağlaması açısından önemlidir. Diğer görüşe göre ise, emek maliyetlerinin üretim maliyetleri içerisindeki payının gün geçtikçe azalması, düşük emek maliyetlerinin genellikle düşük verimliliğe ve niteliksiz işgücüne sahip ülkelere bulunması nedeniyle emek maliyetleri DYSY yer seçimi sürecinde ihmal edilebilir bir faktördür. Buradan

çıkartabileceğimiz sonuç düşük maliyetli, nitelikli emeğin ülkelere DYSY akışını arttırabileceğidir(Chakrabarti, 2001:99; Kurtaran, 2007:375).

Dunning'in uluslararası üretim teorisi, çokuluslu işletmelerin özelleşmiş üretim birimlerinin dikey olarak birbirine bağlanarak kurumsal ticaret yoluyla üretim faaliyetlerinin etkin yapılacağını belirtmektedir. Teorinin konumuzla ilgili olan noktası farklı üretim aşamalarının farklı nitelikte emek gerektirmesidir. Düşük emek maliyetlerine sahip ülkeler rutin üretim aşamalarını barındıran DYSY'leri ülkelere çekeceklerdir. Yüksek katma değerli üretim ise kuşkusuz daha yetenekli emeğe ihtiyaç duyacaktır. Örneğin yönetim, ar-ge faaliyetleri profesyonel ve bilimsel bir emek havuzuna ihtiyaç duyacaktır. Dolayısıyla işletmelerin hangi niteliklere sahip emeğe ihtiyaç duydukları yatırım yapılacağı yerin seçiminde önemli bir etken olmaktadır(Dunning ve Robson 1988'den aktaran Clegg ve Gren, 1999: 602).

3.2.7 Yatırım teşvikleri

Gelişmekte olan ülkelerin piyasa ekonomisine geçmesiyle yatırım teşviklerinin azalacağı öngörülüyordu. Ancak DYSY'lerin ülke ekonomisine olumlu katkılar yaptığını gören gelişmekte olan ülkeler daha fazla DYSY çekebilmek için yatırım teşviklerinden yararlanmaya devam etmektedirler. Gelişmiş ülkeler ise sermaye ihracını azaltmak, kazanılmış rekabetçi üstünlükleri kaybetmemek için yatırım teşvikleri kullanmaktadırlar. Hükümetler işletmeleri kendi ülkelerinde yatırım yapmaya teşvik etmek için vergi indirimleri, arazi hibeleri, uygun kredi olanakları gibi araçlardan yararlanmaktadırlar. Bu araçların yatırımcıları ikna etmekte ne kadar etkili olduğu tartışmalıdır. Bunun en temel sebebi neredeyse bütün ülkelerin yatırımları teşvik etmek için benzer araçları kullanmasıdır. Yatırım teşviklerini, bir yatırımcının yatırım yeri seçimi karar sürecinde etkili olan faktörleri tamamlayıcı bir faktör olarak düşünmek daha doğru olmaktadır(Duran 2002'den aktaran Yücel, 2009:75).

3.2.8 Alt yapı

DYSY'lerin yer seçimini etkileyen en temel faktörlerden biri de ülkenin alt yapı koşullarıdır. Alt yapı bir ülkedeki deniz, hava, kara ulaşım sistemlerini, bu sistemlerin teknolojilerini, enerji olanaklarını, bankalar, okullar, hastaneler gibi yaşam ünitelerini, iletişim sistemlerini kapsamaktadır. Bu sistemler yatırımların daha verimli çalışmasını

sağlayacağı için bütçelerinden bu sistemlere daha fazla yatırım yapan ülkelerin daha fazla DYSY çekeceğini söyleyebiliriz(Huifang, 2006:74).

3.2.9 Dış ticaret açığı

DYSY'lerin yer seçimini etkileyen faktörlerden biri de dış ticaret açığıdır. Bir ülkenin dış ticaret fazlasına sahip olması dinamik, güvenilir, ihracat potansiyelinin yüksek olduğu bir ekonomiye sahip olduğu anlamına gelmektedir. Bu nedenle yapılan araştırmalar dış ticaret fazlasıyla DYSY akışları arasında olumlu bir ilişkinin olduğunu ortaya çıkarmıştır(Chakrabarti, 2001:100).

Yapılan araştırmalar dış ticaret fazlasında olduğu gibi dış ticaret açığının da DYSY'ler üzerinde olumlu etkileri olduğu sonucuna varmıştır. Bunun nedeni ülkelerin dış ticaret açıklarını kapatmak için makroekonomik istikrar programları uygulamaları ve yabancı yatırımcılara esnek davranmalarıdır(Yapraklı, 2006:30).

3.2.10 Yığılma(Kümelenme)

Birbiri ile ilişkili mal ve hizmet üreten işletmelerin mekansal yakınlığından sağlanan yararlardır. Benzer faaliyetlerle meşgul olan işletmelerin mekansal gruplaşması her birinin diğerinden fayda sağlayacağı bir ortam oluşturmaktadır. İşletmeler coğrafik bir ağın veya ilişkili faaliyetler kümesinin bir parçası olmaktan fayda sağlamaktadır. Yığılma ekonomileri işletmelere hizmet merkezlerinden, dağıtım ağlarından, ölçek ekonomilerinden, özelleşmiş faktör girdilerinden, standartlaşmış talep özelliklerinden yararlanma imkanı sağlar. Çokuluslu işletmelerin kendi sektörleriyle ilgili kümelerce çekildiği konusunda önemli bulgulara ulaşılmıştır. Yığılma ekonomileri sonucu ülkeye gelen DYSY'ler ülkeyi daha az tanıyan yabancı yatırımcılar içinde gösterge olmakta ve yeni DYSY'leri teşvik etmektedir. Bu durumda yığılma ekonomilerinden fayda sağlayan yalnızca işletmeler olmamakta ev sahibi ülkede yığılma ekonomilerinden fayda sağlamaktadır. Bu faydalar, ülkenin altyapı kalitesinde, DYSY düzeyinde ve sanayileşme seviyesindeki artışlar olarak sıralanabilir(Dunning, 1998:51; Berköz, 2007:64; Wheeler ve Mody, 1992:63; Kıymalıoğlu ve Ayoğlu, 2006:198)

3.3 Yerel Faktörler

Ev sahibi ülke açısından yer seçimini etkileyen yerel faktörleri, kültürel ve psikolojik faktörler, coğrafi konum, şeffaflık ve yolsuzluk seviyesi olarak sıralayabiliriz. Yerel faktörler ekonomik ve siyasi faktörlerin dışında yer alan ev sahibi ülkeye özgü koşulları kapsamaktadır.

3.3.1 Kültürel ve psikolojik faktörler

İşletmeler bir ülkeye yatırım yapmadan önce ülkenin kültürel yapısını dikkatle incelemektedirler. Bunun en temel nedeni, ürünlerini pazarlayacakları müşterileri yakından tanımaktır. Ürünlerin adı, tasarımı, boyutu, kullanılan materyalin cinsi, ambalajı, rengi gibi ürüne ait önemli özellikler bu sayede yerel koşullara adapte edilebilir. Bir diğer neden de iş yapma biçimlerinin kültüre göre şekillenmesidir. Gerek kurumsal ilişkilerde, gerekse ev sahibi ülkeden iş gücü temin edileceği durumlarda çalışanlarla ilişkilerde ev sahibi ülkenin kültürüne aşina olunması önemli üstünlükler sağlayacaktır. Bu sayede işletme yatırım yaptığı ülkenin ekonomik çevresinin yanında kültürel çevresinin de bir parçası olur. Bu durumda, sömürgecilik döneminin acı deneyimleri nedeniyle DYSY'lere karşı olumsuz tutum geliştiren ülkelerin tutumlarını değiştirmeye yardımcı olabilir.

Ev sahibi ülkenin kültürünün kaynak ülkeninkine yakın olması, iş yapma biçimlerindeki, tüketici zevk ve tercihlerindeki benzerlik nedeniyle daha düşük adaptasyon maliyeti sağlayacağından DYSY akışlarını hızlandıracağını söyleyebiliriz.

3.3.2 Coğrafi konum

Ev sahibi ülkenin, kaynak ülkeye fiziki yakınlığı DYSY kararı verilmesinde olumlu bir etki yapmaktadır. Coğrafi yakınlık, iletişim ve ulaşım kolaylıkları sağlayarak faaliyetlerin daha verimli yürütülmesine imkan tanıyabilir. Bununla birlikte, genellikle aynı coğrafyayı paylaşan ülkelerin kültürel özellikleri de birbirine yakındır. Bu durumda faaliyetlerin daha etkin yürütülmesini sağlamakta, belirsizliği azaltmaktadır(Candemir, 2009:672).

Ulaşım ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelerin ülkelerin coğrafi konumlarının önemini azalttığı düşünülmektedir. Çalışanlar kıtalararası mesafelere rağmen toplantılar düzenleyebilmekte, kararlar alabilmektedir. Ulaşım sektöründeki gelişmeler ulaşım

maliyetlerini azaltmaktadır. Bu nedenle işletmeler DYSY yer seçimi kararı alırken uzak coğrafyaları da değerlendirebilmektedirler.

3.3.3 Şeffaflık ve yolsuzluk seviyesi

Bir ülkenin yönetim süreçlerinde gizliliğin ve yolsuzluğun olması ülkenin DYSY çekme şansını azaltacaktır. Gizlilik ve yolsuzluk işletmelerin karşılaşacakları riskleri önceden belirlemelerini engellemektedir. Bununla birlikte işletmeler kurumsal imajlarına zarar vermemek, hissedarlarının şeffaflık taleplerine yanıt vermek için gizlilik ve yolsuzluğun olmadığı yerleri tercih edeceklerdir. Bu noktada tek istisna bazı hallerde yolsuzluğun sık görüldüğü ülkelerin fırsat alanları olmasıdır. Çevre standartlarını layıkıyla yerine getirmeyen ülkelerin gelişmiş ülkelerde yasaklanan faaliyetlere ev sahipliği yapması bu duruma örnek olarak verilebilir(Yücel, 2009:71).

Ev Sahibi Ülke Belirleyicileri	DYSY Türü	Ev Sahibi Ülkedeki Başlıca Ekonomik Belirleyiciler
<p>1. Politik Yapı -Ekonomik, politik, sosyal istikrar. -Giriş ve faaliyete ilişkin kurallar. -Bağlı kuruluşların davranışlarına ilişkin kurallar. -Pazarın yapısına ve fonksiyonlarına yönelik politikalar. -DYSY hakkında ikili uluslar arası anlaşmalar. -Özelleştirme ve fiyat politikaları. -Ticaret politikası ve istikrarlı döviz oranları. -Vergi politikaları. -Endüstriyel/Bölgesel Politikalar.</p>	<p>A.Pazar Arayanlar.</p> <p>B.Kaynak Arayanlar.</p>	<p>-Pazarın boyutu ve kişi başına düşen gelir. -Pazar büyümesi. -Bölgesel ve küresel pazarlara erişim. -Spesifik tüketici tercihleri. -Pazar yapısı. -Fiziksel/Kurumsal uzaklık.</p> <p>-Arazi ve bina maliyetleri. -Ham maddelerin, bileşenlerin, parçaların maliyeti ve kalitesi. -Düşük maliyetli vasıfsız emek. -Vasıflı emeğin, mevcudiyeti, kalitesi, maliyeti.</p>
<p>2. Ekonomik Belirleyiciler</p> <p>3. Kolaylaştırıcılar -Girişimciliğin desteklenmesi. -Yatırım teşvikleri. -Mülkiyet yasalarının yapısı ve kalitesi. -Entelektüel mülkiyet haklarının korunması. -Sosyal hayatı kolaylaştıran etmenler (çift dilli okullar, yaşam kalitesi vb.) -Yatırım öncesi ve sonrası hizmetler. -Kurumsal altyapı (Banka, hukuk, denetim hizmetleri) -Sosyal sermaye. -Bölge temelli kümelenme, ağ geliştirme. -Yolsuzluğu, şirket suistimallerini azaltmak için uygulanan mevzuat.</p>	<p>C. Etkinlik Arayanlar.</p>	<p>-Emek girdisinin verimliliği için uyarlanmış B’de listelenen kaynak ve yeteneklerin maliyeti. -Diğer girdi maliyetleri (ulaşım, iletişim). -Ülkeler arası maliyet odaklı işbölümünü arttıran bölgesel entegrasyonlara üyelik. -Pazarı etkinleştiren kurumların kalitesi.</p>
	<p>D. Stratejik Varlık Arayanlar.</p>	<p>-Teknolojik, yönetsel, ilişkisel ve diğer tasarlanmış varlıkların kalitesi. -Fiziksel alt yapı (limanlar, yollar, enerji, telekomünikasyon). -İnovasyonu, girişimciliği, rekabetçiliği içeren ve teşvik eden eğitim kurumları. -Ekonomik gelişme/kalkınmaya yönelik politikalar, kurumlar ve zihniyet.</p>

Şekil 18. Ev Sahibi Ülke Açısından DYSY Yer Seçimini Etkileyen Faktörler

Kaynak: Dunning, 2006:206.

Dördüncü Bölüm

Türk İşletmelerinin Gelişmiş, Büyüyen ve Gelişmekte Olan Ülkelere DYSY Yapmalarını Etkileyen Faktörler

1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Ülkemiz 2000 yılına kadar yurtdışında toplam 3.8 milyar dolarlık DYSY yapmıştır. 2010 yılına gelindiğinde ise bu rakam yaklaşık 5 kat artarak 18.6 milyar dolar olmuştur. Araştırma 10 yıl gibi kısa bir sürede gözlenen bu büyük artıştan cesaret alarak en çok yatırım yapılan coğrafyalardaki yatırımlarla ilgili olarak;

- Yapılma nedenlerini,
- Yapılış biçimlerini,
- Yatırımın yapıldığı bölgenin seçiminde dikkat edilen hususları,
- Yatırım yapılan ülkelerin hangi koşullarının cezp edici olduğunu,
- Yurt dışı yatırımların ihracat deneyimlerinin ardından yapılıp yapılmadığını,
- Yurt dışı yatırımlar ile Türkiye'deki ana işletme arasındaki ilişkileri,
- Yurt dışı yatırımlar nedeniyle yurt içindeki faaliyetlerde büyüme gerçekleşip, gerçekleşmediğini,
- Avrupa'daki Türk nüfusunun veya Orta Asya'daki Türk Cumhuriyetleri ile aramızdaki kültürel bağların yatırımların söz konusu coğrafyalara yapılmasında etkisi olup olmadığını,
- Türkiye'deki koşullar ile yurtdışı yatırımlar arasında bir ilişki bulunup bulunmadığını,
- İşletmelerin varsa yabancı ortaklarının yurtdışı yatırım kararlarındaki rolünü öğrenme amacını taşımaktadır. Aynı zamanda söz konusu verileri gelişmiş ülkeler ve gelişmekte olan ülkeler ayırımında değerlendirebilmek mümkündür.

İşletmeler iletişim ve ulaşım teknolojilerinin kendilerine sağladığı olanaklar ile değer zincirlerinin neredeyse her halkasını farklı coğrafyalarda gerçekleştirebilmektedir. Bir işletmede üretimin, Ar-ge'nin yapıldığı, finansmanın bulunduğu, pazarlama hatta muhasebe faaliyetlerinin gerçekleştiği alanlar gün geçtikçe birbirinden uzaklaşmaktadır. İşletmeler her faaliyetin en etkin yapıldığı alanlara giderek rekabet üstünlüğü sağlamaya

çalışmaktadır. Türk işletmeleri bu eğilimin neresindedir? Bu araştırma biraz da olsa bu soruya cevap vermesi açısından önem taşımaktadır.

2. Araştırmanın Kısıtları

Araştırmanın en önemli kısıtı yurt dışında DYSY yapan az sayıda işletmeye ulaşılmış olmasıdır. Bunun en önemli nedeni verilerin gizlilik nedeniyle ilgili kurumlardan alınamamasıdır. Bu sebeple çeşitli kaynaklar taranarak DYSY yapmış Türk İşletmeleri bulunmaya çalışılmıştır.

Araştırmanın diğer bir kısıtı ise işletmelerin veri toplama yolu olarak seçilen anket yöntemiyle bilgi verme konusunda isteksiz oluşudur. İşletmelerden paylaşılması sakıncalı olabilecek hiçbir finansal veri istenmemesine rağmen anketlere katılım konusunda işletmeler çekingen davranmışlardır.

3. Araştırmanın Ana Kütlesi ve Örneklemi

Araştırmanın ana kütesini ABD, Avrupa'daki gelişmiş ülkeler(İngiltere, Fransa, İspanya, Hollanda, Almanya, İtalya), Rusya ve Orta Asya'daki Türk Cumhuriyetleri'nde (Azerbaycan, Kazakistan, Özbekistan, Kırgızistan, Türkmenistan) DYSY yapan Türk İşletmeleri oluşturmaktadır. 2010 yılında bu ülkelere 79 işletme DYSY yapmak için sermaye ihraç etmiştir.

Araştırmanın örneklemi ise yukarıda belirtilen ülkelere yatırım yapmış 19 farklı işletmenin 22 doğrudan yabancı sermaye yatırımını kapsamaktadır. Bu yatırımların 13 tanesi ABD ve Avrupa'da, 9 tanesi ise Rusya ve Orta Asya Türk Cumhuriyetleri'nde bulunmaktadır. Araştırmaya katılan işletmeler kâğıt, tekstil, gıda, iletişim, seramik, elektronik, iletişim, alkollü içecek, otomotiv, çimento, altyapı hizmetleri ve havacılık sektörlerinde faaliyet göstermektedir. Finans ve inşaat sektörleri, yatırım dinamiklerinin diğer sektörlerden farklı olması nedeniyle araştırmamıza dahil edilmemiştir.

4. Veri Toplama Yöntemi

Araştırmada kullanılan veriler anket yoluyla toplanmıştır. Anketlerin bir kısmı görüşme taleplerimize olumlu yanıt veren işletmelerin dış ticaret, ihracat, bölge satış sorumluları ve genel müdürleriyle İstanbul'daki merkezlerinde görüşülerek

doldurulmuş, diğer işletmelere ise anket mail yoluyla ulaştırılmış aynı şekilde yanıt alınmıştır.

5. Araştırma Verilerinin Analizi

Örneklemdaki işletmelere bakıldığında işletmelerin büyük çoğunluğunun Almanya, Hollanda, Azerbaycan ve Kazakistan'da yatırımları olduğu görülmektedir. Bu dört ülke aynı zamanda Türk işletmelerinin 2010 yılına kadar yaptığı tüm DYSY'lerin %56'sına (sermaye ihracı bakımından) ev sahipliği yapmaktadır. Örneklemdaki işletmeler ve yatırım yaptıkları ülkeler aşağıdaki tablolarda gösterilmektedir.

Tablo 19. Gelişmiş Ülkelere DYSY Yapan Örneklemdaki İşletmeler

Gelişmiş Ülkelere DYSY Yapan İşletmeler	Yatırım Yerleri
Borusan	İtalya
Çelebi Holding	Almanya
Goldaş	Almanya
Pınar	Almanya
Nuh Çimento	İspanya
Yataş	Almanya
Eczacıbaşı, Vitra	Almanya
Arçelik	İngiltere, Hollanda
Sarar Giyim	ABD, Almanya, Hollanda
Vestel Pazarlama A.Ş.	Hollanda, Almanya, Fransa, İspanya
Aksa	İngiltere
İsmini Vermek İstemiyor	Fransa

Tablo 20. Büyüyen ve Gelişmekte Olan Ülkelere DYSY Yapan Örneklemdaki İşletmeler

Büyüyen ve Gelişmekte Olan Ülkelere DYSY Yapan İşletmeler	Yatırım Yerleri
Azersun Holding	Azerbaycan
Vitra	Rusya
İpek Kağıt	Kazakistan
Elvan Gıda Sanayi Tic.A.Ş	Azerbaycan
Tekfen	Özbekistan
Karel İletişim	Azerbaycan
Turkcell	Kazakistan
Vestel Pazarlama A.Ş	Azerbaycan, Kazakistan, Özbekistan, Türkmenistan, Kırgızistan
Efes Pilsen	Kazakistan, Azerbaycan

5.1 Türk İşletmelerinin DYSY Yapmasının Temel Nedenleri

Araştırmaya katılan işletmelerden yurtdışında yatırım yapmalarının temel nedenlerini belirtmeleri istenmiştir. Gelişmiş ekonomilere yatırım yapan işletmelerin %77'si (10/13) pazar çeşitlendirme isteği nedeniyle bu yatırımları yaptıklarını belirtmişlerdir. Pazar çeşitlendirme, yurtdışı yatırımlarla faaliyette bulunulan pazar sayısının artırılması olarak tanımlanabilir. Gelişmiş ekonomilere yatırım yapan işletmelerin %15'i (2/13) ise bölgesel pazara yakın olmak ve yüksek nitelikli iş gücüne erişmek için, %8'i (1/13) ise hem pazar çeşitlendirmek hem de hammadde kaynaklarına erişmek için gelişmiş ülke pazarlarına yöneldiklerini belirtmişlerdir. Gelişmiş ekonomilere yönelen pazar odaklı yatırımlar arasında bu ekonomilerdeki güçlü marka imajına sahip işletmeleri satın alma yoluyla işletme bünyesine katmak ve bu ekonomilerde yatırım yapmanın prestijinden yararlanmak için yatırım yapan işletmeler de mevcuttur.

Büyüyen ve gelişmekte olan ekonomilerde yatırım yapan işletmelerin de birinci önceliğinin pazar çeşitlendirme isteği olduğu görülmektedir. Bu ekonomilere yatırım yapan işletmelerin %67'si (6/9) pazar çeşitlendirme isteği nedeniyle, %22'si (2/9) ucuz iş gücü ve hammadde kaynaklarına erişmek için, %11'i (1/9) ise bölgesel pazara yakın olmak için bu ekonomilerde yatırıma yöneldiklerini belirtmişlerdir.

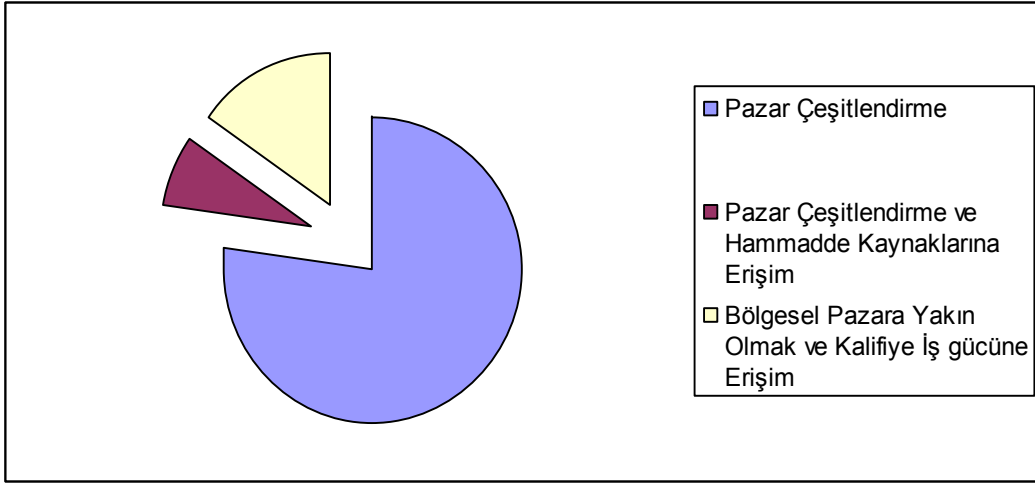
Tablo 21. İşletmelerin Gelişmiş Ekonomilere DYSY Yapmalarının Temel Nedenleri

Nedenler-Gelişmiş Ekonomiler	İşletme Sayısı	Yüzde Oranı
Pazar Çeşitlendirme	10	%77
Bölgesel Pazara Yakın Olmak ve Yüksek Nitelikli İşgücüne Erişim	2	%15
Pazar Çeşitlendirmek ve Hammadde Kaynaklarına Erişmek	1	%8
Toplam	13	%100

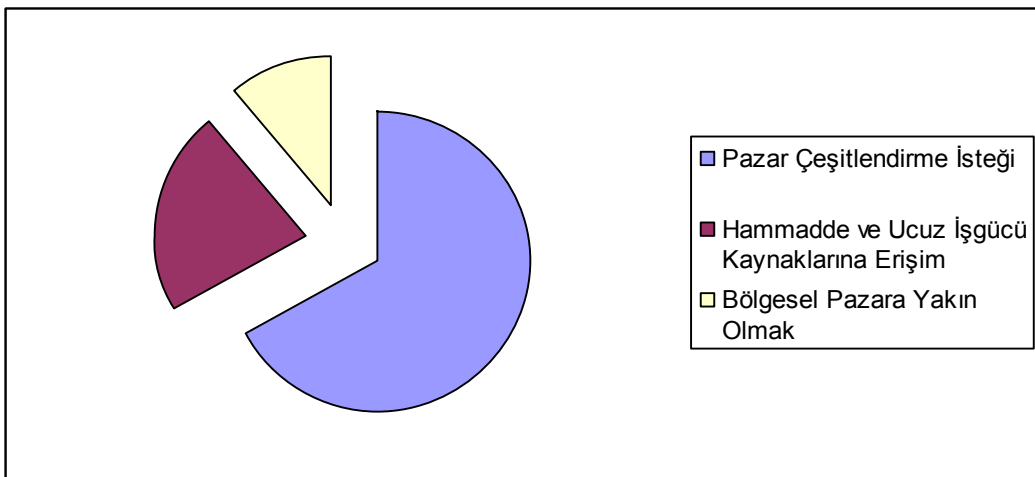
Tablo 22. İşletmelerin Büyüyen ve Gelişmekte Olan Ekonomilere DYSY Yapmalarının Temel Nedenleri

Nedenler-Büyüyen ve Gelişmekte Olan Ekonomiler	İşletme Sayısı	Yüzde Oranı
Pazar Çeşitlendirme	6	%67
Ucuz İşgücü ve Hammadde Kaynaklarına Erişim	2	%22
Bölgesel Pazara Yakın Olmak	1	%11
Toplam	9	%100

Gelişmiş ekonomilere yatırım yapan işletmelerin %77'si pazar çeşitlendirme nedeniyle yatırım yaparken, büyüyen ve gelişmekte olan ekonomilere yatırım yapan işletmelerde bu oran %67 olmuştur. İşletmelerin %22'si ucuz işgücü kaynakları ve hammadde kaynaklarına erişmek için büyüyen ve gelişmekte olan ekonomilere yatırım yaparken, işletmelerin %8'i hem hammadde kaynaklarına erişmek hem de pazar çeşitlendirmek için gelişmiş ekonomilerde yatırım yapmıştır. İşletmelerin %11'i bölgesel pazara yakın olmak için büyüyen ve gelişmekte olan ekonomileri yatırım yeri olarak seçerken, işletmelerin %15'i hem bölgesel pazara yakın olmak hem de yüksek nitelikli işgücüne erişmek için gelişmiş ekonomileri yatırım yeri olarak seçmiştir.

Şekil 19. İşletmelerin Gelişmiş Ekonomilere DYSY Yapmasının Temel Nedenleri

Şekil 20. İşletmelerin Büyüyen ve Gelişmekte Olan Ekonomilere DYSY Yapmasının Temel Nedenleri

Türk işletmelerinin DYSY'lerinin büyük çoğunluğunun pazar odaklı yatırımlar olduğu göze çarpmaktadır. Alanda yapılan çalışmalar bu bulguyu destekler niteliktedir. Kayam ve Hisarcıklılar(2009:58) yaptıkları araştırmada Türk işletmelerinin gelişmiş ülkelere yaptıkları DYSY'lerin mesafeyle birlikte arttığını saptamışlardır. Ev sahibi ülkeye olan uzaklığın artmasına paralel olarak DYSY'lerin artması yatırımların pazar odaklı olduğunun işareti olarak görülebilir.

Türkiye'den çıkan DYSY'ler ile yatırımın yapıldığı lokasyonun Türkiye'ye uzaklığı arasındaki ilişkiyi test ettiğimizde ise sonuçlar şu şekilde olmaktadır:

Tablo 23'e bakıldığında Türkiye'den çıkan DYSY'lerle yatırımın yapıldığı lokasyonun Türkiye'ye uzaklığı arasında pozitif yönlü ve orta düzeyde bir ilişki olduğu görülmektedir.

Tablo 23. Türkiye'den Çıkan DYSY'lerle Yatırımın Yapıldığı Lokasyonun Türkiye'ye Uzaklığı Arasındaki Korelasyon Sonuçları

		logÇDYY	logMesafe
logÇDYY	Pearson Correlation	1	,349(*)
	Sig. (2-tailed)		,047
	N	33	33
logMesafe	Pearson Correlation	,349(*)	1
	Sig. (2-tailed)	,047	
	N	33	33

* Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

Not: ÇDYY'ler 2010 yılına kadar olan kümülatif toplamı kapsamaktadır. Mesafe ise ülke başkentleri arasındaki uzaklığı (km) ifade etmektedir. Değerler logaritmik dönüşümleri yapıldıktan sonra analize alınmıştır.

Akçaoğlu(2005:226)'nin çalışmasında da benzer bulgulara rastlanmaktadır. Çalışmada Batı Avrupa'ya giden yatırımların temel nedeninin faaliyette bulunulan pazar sayısını arttırmak, BDT'ye giden yatırımların temel nedeninin ise bu ülkelerin piyasa sistemine geçiş sürecinde ortaya çıkan fırsatları değerlendirmek, pazar ve kaynak arayışı olduğu belirtilmektedir. Çalışma, Türk işletmelerinin yatırımlarının büyük çoğunluğunun pazar arayan yatırımlar olmasını ise yurt içindeki rekabet ortamıyla açıklamaktadır. Çalışmada 1996 yılında Türkiye'nin Gümrük Birliği'ne katılmasıyla iç piyasadaki rekabetin artması, Türkiye'ye gelen DYSY'ler, yerli rakiplerin DYSY'leri, satın alınma tehdidi Türk işletmelerini yurt dışında pazar aramaya yönelten başlıca unsurlar olarak sıralanmaktadır.

5.2 Ev Sahibi Ülkenin Tercih Edilme Öncelikleri

Gelişmiş ekonomilere giden yatırımcıların ev sahibi ülke seçiminde birinci önceliği bu ülkelerin uygun bir ihracat merkezi olması (%36) (4/11) ve gelişmiş altyapı imkanları (%36) (4/11) olmuştur. Büyüyen ve gelişmekte olan ekonomilere giden yatırımcılarımızın ise birinci önceliği ülke hükümetlerinin sağladığı teşvikler(%37) (3/8) ve uygun altyapı imkanları (%37) (3/8) olmuştur. Buradan her iki ekonomi grubuna giden yatırımcılarında ev sahibi ülke seçiminde altyapı hizmetlerine birinci derecede önem verdiğini görmekteyiz. Alanda yapılan çalışmalar da bu sonucu destekler niteliktedir. Wheeler ve Mody(1991:72) yaptıkları araştırmada gelişmekte olan ülkeler için en önemli DYSY belirleyicilerinin altyapı imkanları, istikrarlı uluslar arası ilişkiler, hızlı ekonomik büyüme ve iç pazarın büyüme hızı olduğu sonucuna varmışlardır.

Gelişmiş ekonomilere giden yatırımcılar için ülkenin önemli bir ihracat merkezi olması, büyüyen ve gelişmekte olan ekonomilere giden yatırımcılar için ise ülke hükümetlerinin sağladığı teşvikler ev sahibi ülke seçiminde yatırımcıların birinci önceliği olmuştur.

Tablo 24. Gelişmiş Ekonomilerde Ev Sahibi Ülkenin Tercih Edilme Öncelikleri

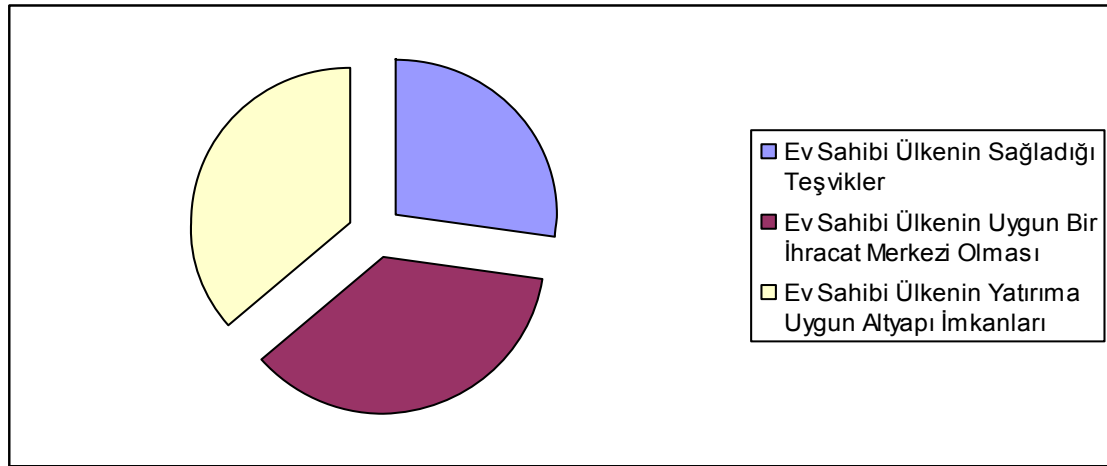
Gelişmiş Ülkeler						
Öncelik Sırası	Ev Sahibi Ülkenin Sağladığı Teşvikler		Ev Sahibi Ülkenin Uygun Bir İhracat Merkezi Olması		Ev Sahibi Ülkenin Yatırıma Uygun Alt Yapı İmkanları	
	Yüzde Oranı	İşletme Sayısı	Yüzde Oranı	İşletme Sayısı	Yüzde Oranı	İşletme Sayısı
I	%28	3/11	%36	4/11	%36	4/11
II	-	-	%38	3/8	%62	5/8
III	%57	4/7	%43	3/7	-	-

Tablo 25. Büyüyen ve Gelişmekte Olan Ekonomilerde Ev Sahibi Ülkenin Tercih Edilme Öncelikleri

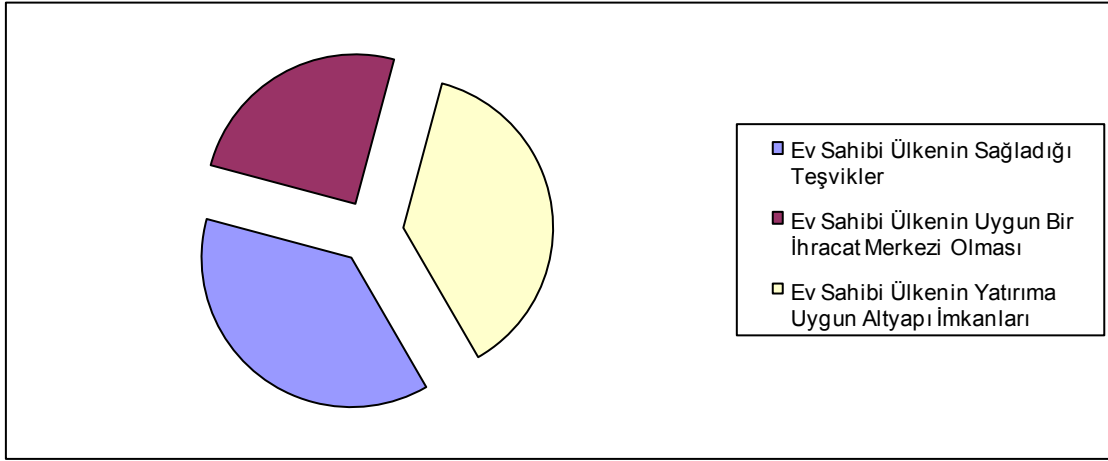
Büyüyen ve Gelişmekte Olan Ülkeler						
Öncelik Sırası	Ev Sahibi Ülkenin Sağladığı Teşvikler		Ev Sahibi Ülkenin Uygun Bir İhracat Merkezi Olması		Ev Sahibi Ülkenin Yatırıma Uygun Alt Yapı İmkanları	
	Yüzde Oranı	İşletme Sayısı	Yüzde Oranı	İşletme Sayısı	Yüzde Oranı	İşletme Sayısı
I	%37.5	3/8	%25	2/8	%37.5	3/8
II	-	-	%20	1/5	%80	4/5
III	%60	3/5	%40	2/5	-	-

Gelişmiş ekonomilerde yatırım yapan işletmelerin ve büyüyen ve gelişmekte olan ekonomilerde yatırım yapan işletmelerin ikinci ve üçüncü öncelikleri sırasıyla ev sahibi ülkenin yatırıma uygun altyapı imkanlarına sahip olması ve ev sahibi ülke hükümetlerinin sağladığı teşvikler olmuştur.

Demirbağ vd.(2010:279). ev sahibi ülkenin seçiminde etkili olan bir unsurun da, ev sahibi ülkede bulunan Türk yatırımlarının yoğunluğu olduğunu belirtmektedir. Ev sahibi bir ülkede aynı kaynak ülkeden çok yatırımın bulunması lokasyonun algılanan önemine işaret etmektedir. Yatırım yoğunluğu aynı zamanda gelişmekte olan ülkelerde bilgi alışverişini kolaylaştırarak belirsizlikleri azaltması açısından önemli bir rol oynamaktadır. Bu nedenle yatırım yoğunluğu Türk Çokuluslularını daha çok gelişmekte olan ülkelerde yatırım yapmaya itmektir.

Şekil 21. Gelişmiş Ekonomilerde Ev Sahibi Ülkenin Birincil Tercih Edilme Öncelikleri

Şekil 22. Büyüyen ve Gelişmekte Olan Ekonomilerde Ev Sahibi Ülkenin Birincil Tercih Edilme Öncelikleri

5.3 Ev Sahibi Ülkede Yatırımın Yapıldığı Bölgenin Seçiminde Etkili Olan Faktörler

Gelişmiş ekonomilere giden yatırımcılarımızın %53'ü (7/13) ülkelerin en önemli ticaret merkezlerini, %8'i (1/13) aynı sektörden işletmelerin yoğun olduğu bölgeleri, %8'i (1/13) önemli ticaret merkezlerini ve aynı sektörden işletmelerin ülke içinde yoğun olduğu bölgeleri, %8'i (1/13) çevre ülkelere yakın bölgeleri, %8'i (1/13) önemli finans merkezlerini yatırım yeri olarak seçerken, %15'i (2/13) ise satın alma nedeniyle bölge seçiminde etkileri olmadığını belirtmişlerdir. Büyüyen ve gelişmekte olan ekonomilere giden yatırımcılarımızın ise %25'i (2/8) ülke içindeki önemli ticaret merkezlerini, %12.5'i (1/8) aynı sektörden işletmelerin yoğun olduğu bölgeleri, %12.5'i (1/8) önemli ticaret merkezlerini ve aynı sektörden işletmelerin ülke içinde yoğun olduğu bölgeleri, %12.5'i (1/8) hedef pazara yakın bölgeleri, %12.5'i (1/8) ise potansiyel gelişim fırsatlarının olduğu bölgeleri yatırım yeri olarak seçmişlerdir.

Tablo 26. Ev Sahibi Ülkede Yatırımın Yapıldığı Bölgenin Seçiminde Etkili Olan Faktörler-Gelişmiş Ekonomiler

Bölge Seçimini Etkileyen Faktörler-Gelişmiş Ekonomiler	İşletme Sayısı	Yüzde Oranı
Bölgenin Ülkenin En Önemli Ticaret Merkezi Olması	7	%53
Aynı Sektörden İşletmelerin Bölgede Yoğun Olması	1	%8
Bölgenin Önemli Bir Ticaret Merkezi Olması ve Aynı Sektörden İşletmelerin Bölgede Yoğun Olması	1	%8
Bölgenin Çevre Ülkelere Yakın Olması	1	%8

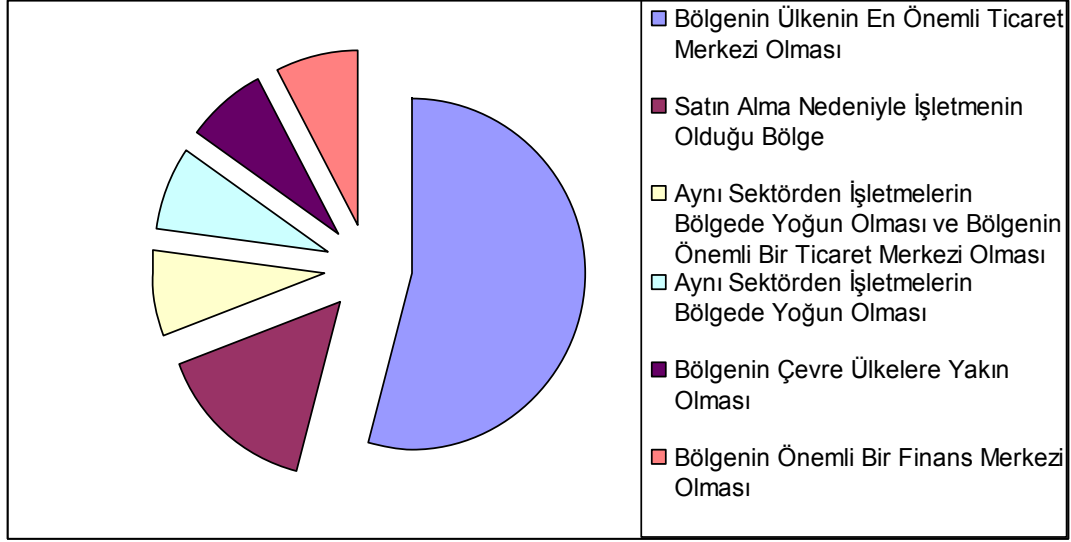
Bölgenin Önemli Bir Finans Merkezi Olması	1	%8
Satın Alma Nedeniyle İşletmenin Olduğu Bölge	2	%15
Toplam	13	%100

Tablo 27. Ev Sahibi Ülkede Yatırımın Yapıldığı Bölgenin Seçiminde Etkili Olan Faktörler-Büyüyen ve Gelişmekte Olan Ekonomiler

Bölge Seçimini Etkileyen Faktörler-Gelişmekte Olan Ekonomiler	İşletme Sayısı	Yüzde Oranı
Bölgenin Ülkenin Önemli Bir Ticaret Merkezi Olması	2	%25
Aynı Sektörden İşletmelerin Bölgede Yoğun Olması	1	%12.5
Bölgenin Önemli Bir Ticaret Merkezi Olması ve Aynı Sektörden İşletmelerin Bölgede Yoğun Olması	1	%12.5
Bölgenin Hedef Pazara Yakın Olması	1	%12.5
Potansiyel Gelişim Fırsatları	1	%12.5
Diğer	2	%25
Toplam	8	%100

Görüldüğü üzere her iki ekonomi grubuna yatırım yapan işletmelerimiz de ülkelerin en önemli ticaret merkezlerini yatırım yeri olarak seçmişlerdir. Yine her iki ekonomi grubunda da ticaret merkezlerinden sonraki yatırım bölgesi tercihi aynı sektörden işletmelerin yoğun olduğu bölgeler olmuştur. Gelişmiş ekonomilere yatırım yapan işletmelerin bilgi ve teknolojinin üretildiği merkezlere yakın olmak, yığılma ekonomilerinin sağladığı mekansal üstünlüklerden yararlanmak için aynı sektörden işletmelerin yoğun olduğu bölgeleri tercih ettikleri söylenebilir. Akçaoğlu'da(2005:240) Türk Dış Yatırımlarını incelediği çalışmasında özellikle büyük ölçekli Türk işletmelerinin rekabetçi üstünlük sağlayan stratejik aktiflere erişmek için gelişmiş ülkelere DYSY yaptıklarını belirtmektedir. Demirbağ vd.(2010:288)'de çokuluslu Türk işletmelerinin lokasyon seçimi kararlarını inceledikleri çalışmalarında; Türk Çokulusluların küresel rekabet güçlerini arttırmak için stratejik aktif arama güdüsüyle gelişmiş ülkelere yatırım yaptıklarını, Orta Doğu ve BDT ülkelerine ise kendilerine özgü üstünlüklerden faydalanmak için yatırım yaptıklarını belirtmişlerdir. Demirbağ vd. bu duruma gerekçe olarak gelişmekte olan ülkelerin çokuluslularının uluslar arası pazarlara geç açılmalarını göstermektedir, çokuluslular bu dezavantajı gelişmiş ülke çokuluslularının gelişmiş ülkelerin güçlü bilgi altyapısıyla ürettikleri stratejik varlıkları edinerek giderebilirler. Çalışma ayrıca yatırım ölçeği arttıkça Türk Çokulusluların daha çok gelişmiş ülkelere yatırım yaptıklarını belirtmektedir. Bu duruma gerekçe olarak ise gelişmekte olan ülkelerin

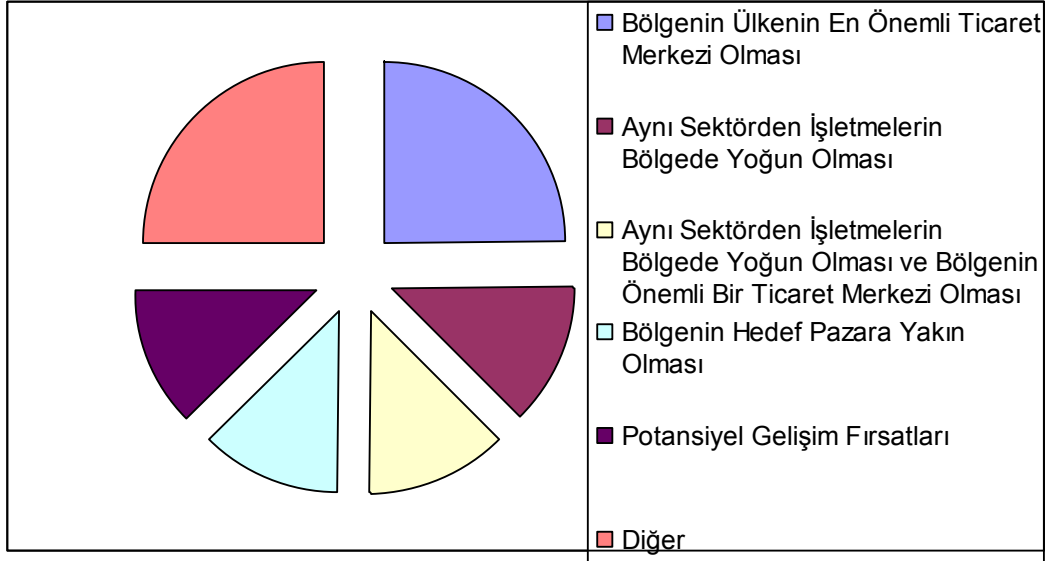
gelişmiş ülkelere göre daha çok politik, ekonomik riske sahip olması gösterilebilir. Bu yönleriyle Demirbağ'ın çalışması Akçaoğlu'nun bulgularıyla paralellik göstermektedir.

Şekil 23. Ev Sahibi Ülkede Yatırımın Yapıldığı Bölgenin Seçiminde Etkili Olan Faktörler (Gelişmiş Ekonomiler)

Yapılan araştırmalar doksanlı yıllarda Tayvan'ında benzer bir süreçten geçtiğini göstermektedir. Tayvan'ın dış yatırımlarını inceleyen Makino vd.(2002:418) Tayvanlı İşletmelerin gelişmiş ülkelere stratejik aktiflere erişmek ve pazar aramak için, az gelişmiş ülkelere ise ucuz iş gücü kaynaklarına erişmek için yatırım yaptıkları sonucuna varmıştır.

Ev sahibi ülkede aynı kaynak ülkeden çok sayıda işletmenin yatırımının bulunmasını, ev sahibi ülke seçiminde önemli bir faktör olarak daha önce belirtmiştik. Bununla birlikte, ev sahibi ülke içinde bölge seçiminde de kaynak ülke yatırımlarının belirleyici olduğunu söyleyebiliriz. Chang, Hayakawa ve Matsura(2010:13) Japon ve Tayvan Çokuluslularının Çin'deki lokasyon seçimlerini inceledikleri çalışmalarında, Japon işletmelerin Japon işletmelerin yoğun olarak yatırım yaptığı bölgelerde, Tayvanlı işletmelerin ise Tayvanlı işletmelerin yoğun olarak yatırım yaptığı bölgelerde DYSY yaptıklarını saptamışlardır.

Şekil 24. Ev Sahibi Ülkede Yatırımın Yapıldığı Bölgenin Seçiminde Etkili Olan Faktörler (Büyüyen ve Gelişmekte Olan Ekonomiler)

5.4 Yatırımların Yapılış Biçimleri

Gelişmiş ekonomilere giden yatırımların %47'si (6/13) satın alma, %38'i (5/13) yeni yatırım %15'i (2/13) ise ortak girişim şeklinde yapılmıştır. Büyüyen ve gelişmekte olan ekonomilere giden yatırımların ise %66'sı yeni yatırım, %55'i ortak girişim, %22'si ise satın alma şeklinde yapılmıştır.

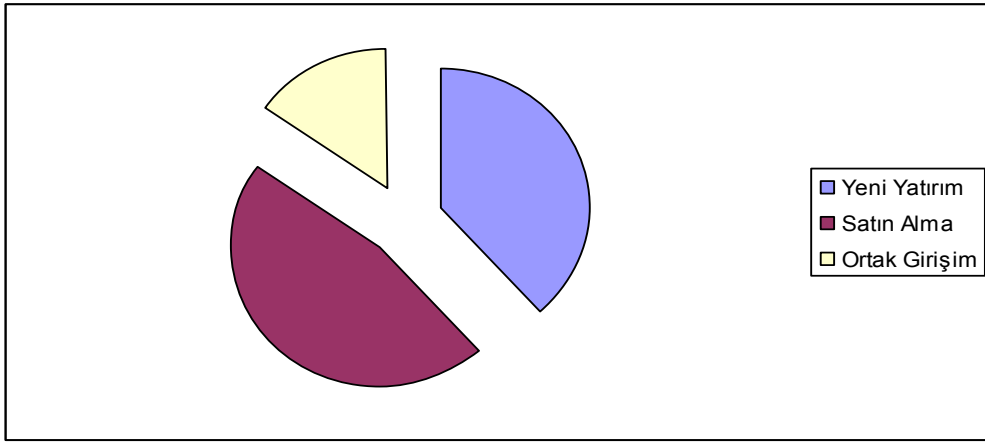
Tablo 28. Gelişmiş Ekonomilere Giden DYSY'lerin Yapılış Biçimleri

Yatırımın Yapılış Biçimi	İşletme Sayısı	Yüzde Oranı
Yeni Yatırım	5	%38
Satın Alma	6	%47
Ortak Girişim	2	%15
Toplam	13	%100

Tablo 29. Büyüyen ve Gelişmekte Olan Ekonomilere Giden DYSY'lerin Yapılış Biçimleri

Yatırımın Yapılış Şekli	Toplam İşletme Sayısı	Yatırım Şeklini Tercih Eden İşletme Sayısı	Yüzde Oranları
Yeni Yatırım	9	6	%66
Ortak Girişim	9	5	%55
Satın Alma	9	2	%22

Büyüyen ve gelişmekte olan ekonomilere giden yatırımlarda ortak girişimlerin gelişmiş ekonomilere giden yatırımlara göre daha sık tercih edildiği görülmektedir. Gelişmekte olan ekonomilerde yerli ortaklarla beraber faaliyette bulunmanın bu ekonomilere özgü belirsizlikleri azaltabilmesi bu durumu açıklayabilir. Demirbağ vd.(2010:280)'de yaptıkları araştırmada, gelişmiş ülkelerdeki Türk çokuluslularının bu ülkelere ait ekonomik, politik risklerin daha tahmin edilebilir olması ve stratejik varlıklara satın alma yoluyla erişmek için ortak girişimlerden ziyade mülkiyetin tamamına sahip olma eğiliminde olduğunu, gelişmekte olan ülkelerde ise pazar ve kurumsal belirsizliklerin üst seviyede olması nedeniyle ortak girişimlere yöneldiğini belirtmişlerdir. Ancak kurdukları modellerde bu kanıyı destekleyen istatistiksel bulgulara ulaşamamışlardır.

Şekil 25. Gelişmiş Ekonomilere Giden DYSY'lerin Yapılış Biçimleri

5.5 Yatırımdan Önce Ev Sahibi Ülkeye İhracat Deneyimi

Gelişmiş ekonomilere giden işletmelerin %77'sinin (10/13), büyüyen ve gelişmekte olan ekonomilere giden işletmelerin ise %67'sinin (6/9) yatırımdan önce ev sahibi ülkeye ihracat deneyiminin olduğu gözlenmiştir. Kayam ve Hisarcıklılar(2009:57) 1992-2005 yılları arasında Türkiye'den çıkan doğrudan yatırımları belirleyen etmenleri inceledikleri araştırmalarında, ev sahibi ülkeye yapılan ihracat arttıkça Türkiye'den çıkan doğrudan yatırımlarında arttığını saptamışlardır. Akçaoğlu'da(2005:29) Türk dış yatırımlarının çoğunlukla daha önce ihracat yapılan alanlarda yapılmasını ihraç pazarlarını korumanın veya kazanmanın, ihracat faaliyetini daha verimli kılmanın yatırımlarda önemli bir yeri olduğunu belirtmektedir.

Türkiye'nin ihracatı ile ihracatın yapıldığı ülkeye Türkiye'den giden DYSY'ler arasındaki ilişkiye bakıldığında ise sonuçlar şu şekilde olmaktadır:

Tablo 30'a bakıldığında Türkiye'den Orta Asya Türk Cumhuriyetlerine giden DYSY'lerle Türkiye'nin bu ülkelere yaptığı ihracat arasında pozitif yönlü ve yüksek düzeyde bir ilişki olduğu görülmektedir.

Tablo 30. Türkiye'den Orta Asya Türk Cumhuriyetleri'ne (Azerbaycan, Kazakistan, Türkmenistan, Özbekistan, Kırgızistan) Giden DYSY'lerle Bu Ünelere Yapılan İhracat Arasındaki Korelasyon Sonuçları

			ÇDYY	Ihracat
Spearman's rho	ÇDYY	Correlation Coefficient	1,000	,900(*)
		Sig. (2-tailed)	.	,037
		N	5	5
Ihracat	Ihracat	Correlation Coefficient	,900(*)	1,000
		Sig. (2-tailed)	,037	.
		N	5	5

* Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

Not: ÇDYY'ler 2010 yılına kadar olan kümülatif toplamı kapsamaktadır. İhracat ise 1990-2010 yılları arasındaki toplam ihracatımızı ifade etmektedir.

Türkiye'den AB ülkelerine giden DYSY'ler ve bu ülkelere yapılan ihracat arasında da benzer bir ilişkinin olduğu göze çarpmaktadır:

Tablo 31'e bakıldığında Türkiye'den AB ülkelerine giden DYSY'lerle Türkiye'nin bu ülkelere yaptığı ihracat arasında pozitif yönlü orta derecede bir ilişki olduğu görülmektedir.

Tablo 31. Türkiye'den AB ülkelerine giden DYSY'lerle Türkiye'nin bu ülkelere yaptığı ihracat arasındaki korelasyon sonuçları.

		ihracat	ÇDYY
ihracat	Pearson Correlation	1	,643(*)
	Sig. (2-tailed)		,045
	N	10	10
ÇDYY	Pearson Correlation	,643(*)	1
	Sig. (2-tailed)	,045	
	N	10	10

* Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

Not: ÇDYY ve ihracat değerleri 2001-2010 yılları arasında AB ülkelerine giden toplam miktarları ifade etmektedir.

Tablo 32. İşletmelerin DYSY'den Önceki İhracat Deneyimleri

Yatırımdan Önce İhracat Deneyimi-Gelişmiş Ekonomiler	İşletme Sayısı	Yüzde Oranı	Yatırımdan Önce İhracat Deneyimi-Büyüyen ve Gelişmekte Olan Ekonomiler	İşletme Sayısı	Yüzde Oranı
İhracat Deneyimi Var	10	%77	İhracat Deneyimi Var	6	%67
İhracat Deneyimi Yok	3	%23	İhracat Deneyimi Yok	3	%33
Toplam	13	%100	Toplam	9	%100

Tayvan ve Türk İşletmelerinin aralarında ihracat noktasında da bir benzerlik bulunmaktadır. Chen(1992:406), Tayvan'ın doğrudan yatırımlarının belirleyicilerini incelediği çalışmasında ihracat odaklı, gelirlerinin büyük kısmını yurtdışı satışlardan elde eden Tayvanlı işletmelerin ihraç pazarlarını korumak veya genişletmek için doğrudan yatırımlara yöneldiğini saptamıştır.

Chaisrisawatsuk vd.(2007:103) yaptıkları çalışmada kaynak ülkeden ev sahibi ülkeye olan ihracatın artması durumunda, kaynak ülkeden ev sahibi ülkeye giden DYSY'lerin ihracattan daha fazla arttığını saptamışlardır. Denklemdaki değişkenlerin yeri değiştirildiğinde de benzer bir sonuçla karşılaşılmaktadır. Yani, kaynak ülkenin ev sahibi ülkeye yaptığı DYSY miktarı arttığında, kaynak ülkenin ev sahibi ülkeye olan ihracatının arttığı gözlenmiştir. DYSY girişlerinin yarattığı ekonomik bağımlılık bu ilişkiyi açıklayabilir. Çalışma, ev sahibi ülkenin DYSY'lerini çektiği ülkenin üretim tekniklerine, girdi ve ara mallarına bağımlı olacağından DYSY'lerin ardından ihracatın artacağını belirtmektedir.

5.6 Yatırımdan Önce Ev Sahibi Ülkeden İthalat Deneyimi

Gelişmiş ekonomilerde yatırım yapan işletmelerin %42'sinin (5/12) DYSY'den önce ev sahibi ülkeden ithalat deneyimi bulunmaktadır. Araştırmaya katılan işletmeler arasında DYSY'den önce büyüyen ve gelişmekte olan ekonomilerde ithalat deneyimi olan işletme bulunmamaktadır.

Tablo 33. Gelişmiş Ülkelere DYSY Yapan İşletmelerin Yatırımdan Önceki İthalat Deneyimleri

Yatırımdan Önce İthalat Deneyimi-Gelişmiş Ekonomiler	İşletme Sayısı	Yüzde Oranı
İthalat Deneyimi Var	5	%42
İthalat Deneyimi Yok	7	%58
Toplam	12	%100

Bir işletme DYSY yapmadan önce ev sahibi ülkeden ithalat yapıyorsa, yatırımın ithalat ile elde edilen girdilere erişmek için yapıldığını söyleyebiliriz(Akçaoğlu,2005:229). Dasgupta'da⁶ Hindistan'ın yaptığı DYSY'leri incelediği çalışmasında, Hindistan'ın ithalatı ile yaptığı DYSY'ler arasında pozitif ilişki olduğunu belirtmiştir. Bunu ise Hintli işletmelerin hammadde veya girdilere erişmek için giriştikleri dikey DYSY'lerle açıklamaktadır. Chaisrisawatsuk vd.(2007:105)'de ithalat, ihracat ve DYSY etkileşimlerini inceledikleri çalışmalarında, kaynak ülkenin ev sahibi ülkeden ithalatı ile kaynak ülkeden ev sahibi ülkeye giden DYSY'ler arasında pozitif ilişki olduğunu belirtmişlerdir. Yani bir başka deyişle kaynak ülkenin ev sahibi ülkeden ithalatı, ev sahibi ülkeye giden DYSY'leri arttırmaktadır. Benzer şekilde, kaynak ülkeden ev sahibi ülkeye DYSY akışları arttığında kaynak ülkenin ev sahibi ülkeden ithalatının da arttığı gözlenmiştir.

5.7 Yatırımdan Sonra Türkiye'deki Faaliyetlerde Büyüme

Araştırmaya katılan işletmelerden yurtdışı yatırımlarından sonra Türkiye'deki faaliyetlerinde büyüme gerçekleşip gerçekleşmediğini belirtmeleri istendiğinde sonuçlar şu şekilde olmuştur: Gelişmiş ekonomilere yatırım yapan yatırımcılarımızın %50'si (6/12) Türkiye'deki faaliyetlerinde büyüme olduğunu belirtirken, büyüyen ve geliştirmekte olan ekonomilere yatırım yapan yatırımcılarımızın %33'ü (3/9) Türkiye'deki faaliyetlerinde büyüme gerçekleştiğini belirtmiştir. Akçaoğlu(2005:234)'da yaptığı çalışmada Türk İşletmelerinin büyük çoğunluğunun yurt dışında elde ettiği karı Türkiye'ye aktardığını ve Türkiye'deki faaliyetlerinin çapının daralmadığını belirtmektedir.

⁶<http://gdex.dk/ofdi/64%20Dasgupta%20Nandita.pdf> Erişim Tarihi: 26.06.2011

Tablo 34. Yatırımdan Sonra Türkiye’deki Faaliyetlerde Büyüme Durumu

Yatırımdan Sonra Türkiye’deki Faaliyetlerde Büyüme-Gelişmiş Ekonomiler	İşletme Sayısı	Yüzde Oranı	Yatırımdan Sonra Türkiye’deki Faaliyetlerde Büyüme-Büyüyen ve Gelişmekte Olan Ekonomiler	İşletme Sayısı	Yüzde Oranı
Büyüme Var	6	%50	Büyüme Var	3	%33
Büyüme Yok	6	%50	Büyüme Yok	6	%67
Toplam	12	%100	Toplam	9	%100

5.8 Ana İşletme İle Şube Arasındaki İlişki

Araştırmaya katılan işletmelerin yurtdışındaki yatırımlarıyla aralarındaki ilişki şu şekildedir: Gelişmiş ekonomilere yatırım yapan işletmelerimizin %84’ü yurtdışındaki şubesine nihai mal satarken, %38’i ara ürün satmaktadır.

Tablo 35. Ana İşletme ile Şube Arasındaki İlişki-Gelişmiş Ekonomiler

Ana İşletme ve Şube Arasındaki İlişki	Toplam İşletme Sayısı	Mevcut İlişkiye Göre İşletme Sayısı	Yüzde Oranları
Nihai Mal Satma	13	11	%84
Nihai Mal Alma	13	4	%30
Ara Ürün Alma	13	2	%15
Ara Ürün Satma	13	5	%38
İlişki Yok	13	1	%7

Büyüyen ve gelişmekte olan ekonomilere yatırım yapan Türk İşletmelerinin ise %55’i nihai mal satarken, %44’ü ara ürün satmaktadır. Gelişmiş ekonomilerdeki şubelere nihai mal satışının yüksek olmasını bu ekonomilerdeki yatırımlarımızın pazarlama ve dağıtım faaliyetiyle daha çok ilgilendiği şeklinde yorumlayabiliriz.

Tablo 36. Ana İşletme ile Şube Arasındaki İlişki-Büyüyen ve Gelişmekte Olan Ekonomiler

Ana İşletme ve Şube Arasındaki İlişki	Toplam İşletme Sayısı	Mevcut İlişkiye Göre İşletme Sayısı	Yüzde Oranları
Nihai Mal Satma	9	5	%55
Nihai Mal Alma	9	2	%22
Ara Ürün Alma	9	1	%11
Ara Ürün Satma	9	4	%44
İlişki Yok	9	1	%11

Çokuluslu işletmelerin yurtdışındaki şubeleri, bağlı işletmeleri ile aralarındaki ticari ilişkiyi kurum içi ticaret olarak tanımlayabiliriz. Gelişmiş ülkelerdeki kurum içi ticaret faaliyetlerinde, gelişmiş ülkedeki bağlı işletmenin daha çok pazarlama ve dağıtım faaliyetleriyle ilgilendiğini görüyoruz. Örneğin, ABD'nin kurumsal ticaret yoluyla yaptığı ithalatın üçte ikisinin de ABD'de bulunan bağlı işletmenin başlıca faaliyeti pazarlama ve dağıtım olmaktadır(OECD,2002:163).

5.9 Yakın Gelecekte Yatırım Planları

Araştırmamıza katılan işletmelerden 3 yıl içinde yurtdışı yatırım planlarının olup olmadığını belirtmeleri istenmiş ve sonuçlar şu şekilde olmuştur: Gelişmiş ekonomilere yatırım yapan Türk İşletmelerinin %62'sinin (8/13) yatırım planının olduğu, büyüyen ve gelişmekte olan ekonomilere giden Türk İşletmelerinin ise %87'sinin (7/8) 3 yıl içinde yatırım planının olduğu belirlenmiştir.

Tablo 37. İşletmelerin Yakın Gelecekteki Yatırım Planları

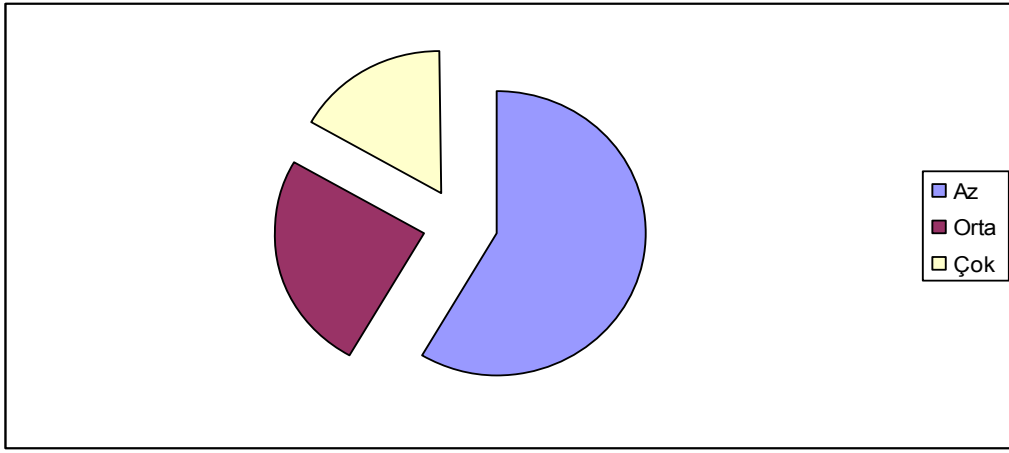
Yakın Gelecekte Yatırım Planı- Gelişmiş Ekonomiler	İşletme Sayısı	Yüzde Oranı	Yakın Gelecekte Yatırım Planı-Büyüyen ve Gelişmekte Olan Ekonomiler	İşletme Sayısı	Yüzde Oranı
Yatırım Planı Var	8	%62	Yatırım Planı Var	7	%87
Yatırım Planı Yok	5	%38	Yatırım Planı Yok	1	%13
Toplam	13	%100	Toplam	8	%100

5.10 Türk Cumhuriyetleri ile Aramızdaki Kültürel Bağların ve Gelişmiş Ülkelerdeki Türk Nüfusunun Yatırım Yeri Seçimine Etkisi

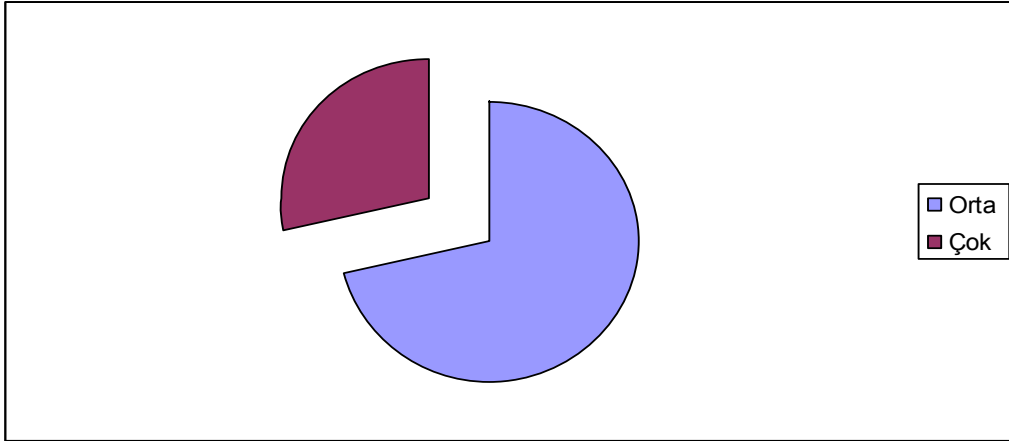
Araştırmaya katılan işletmeler arasında gelişmiş ülkelerdeki Türk nüfusunun, yatırımların bu ülkelere yapılmasındaki etki sıralaması şu şekildedir: İşletmelerin %58'i (7/12) etkinin az, %25'i (3/12) orta ve %17'si (2/12) ise çok olduğunu belirtmişlerdir. Türk Cumhuriyetleri ile aramızdaki kültürel bağların ise yatırım yeri seçimine etki derecesi şu şekildedir: İşletmelerin %72'si (5/7) yatırımların Türk Cumhuriyetlerine yapılmasın da kültürel bağların orta derecede etkisi olduğunu, %28'i (2/7) ise çok etkili olduğunu belirtmiştir.

Tablo 38. Gelişmiş Ülkelerdeki Türk Nüfusunun ve Türk Cumhuriyetleri ile Aramızdaki Kültürel Bağların Yatırım Yeri Seçimine Etkisi

Gelişmiş Ülkelerdeki Türk Nüfusunun Yatırım Yeri Seçimine Etkisi	İşletme Sayısı	Yüzde Oranı	Türk Cumhuriyetleri ile Aramızdaki Kültürel Bağların Yatırım Yeri Seçimine Etkisi	İşletme Sayısı	Yüzde Oranı
Az	7	%58	Az	-	-
Orta	3	%25	Orta	5	%72
Çok	2	%17	Çok	2	%28
Toplam	12	%100	Toplam	7	%100

Şekil 26. Yatırım Yeri Seçiminde Gelişmiş Ülkelerdeki Türk Nüfusunun Etkisi

Şekil 27. Yatırım Yeri Seçiminde Kültürel Bağların Etkisi-Türk Cumhuriyetleri

Görüldüğü üzere, Türk Cumhuriyetlerine yapılan yatırımlarda kültürel bağların önemli sayılabilecek derecede etkisinin olduğunu görüyoruz. Akçaoğlu(2005:216)'da

Türk İşletmelerinin BDT'ye yatırımlarının kültürel ve coğrafi yakınlığın sağladığı üstünlüklerle yakından ilişkili olduğunu belirtmektedir. Yapılan araştırmalar kültürel yakınlığın yatırımların sadece söz konusu ülkelere çekilmesinde değil, yatırım yapıldıktan sonra başarısında da etkili olduğunu göstermektedir. Akis(1999:7) Türk İşletmelerinin eski Sovyetler Birliği ülkelerindeki başarı faktörlerini incelediği çalışmada, muhtemel başarı faktörleri arasında önem sırasıyla Türkçe iletişim kurabilme yeteneğinin ve kültürel yakınlığın etkili olduğunu belirtmektedir.

Tayvan'ın Çin'deki yatırımlarında da benzer bir olguyla karşılaşılmaktadır. Çin ve Tayvan arasındaki kültürel ve linguistik benzerlikler, iletişim ve yerel tüketiciyi anlamada Tayvanlı işletmeleri Çin'de diğer yabancı yatırımcılara göre daha ayrıcalıklı bir konuma getirmektedir(Chang vd, 2010:3).

Grosse ve Trevino(1995:150) ise kaynak ülkeye göre ABD'ye gelen DYSY'leri inceledikleri çalışmalarında, kaynak ülkenin kültürel ve coğrafi uzaklığının ABD'ye gelen DYSY'leri olumsuz etkilediğini belirtmektedirler.

Sonuç olarak yatırımcıların kültürel ve linguistik açıdan kendilerine benzer coğrafyalarda yatırım yapmayı tercih ettiklerini, ev sahibi ülkelerin ise, kültürel değerlerine ve uygulamalarına aşina oldukları ülkelere gelen yatırımlara daha açık olduğunu söyleyebiliriz(Bandelj,2002:422).

5.11 DYSY Kararında Yabancı Ortağın Etkisi

Araştırmaya katılan işletmelerden gelişmiş ekonomilere yatırım yapan işletmelerin %77'sinin (10/13), büyüyen ve gelişmekte olan ekonomilere yatırım yapan işletmelerin ise %66'sının (6/9) yabancı ortağı bulunmamaktadır. Bu durum Türk işletmelerinin yatırım kararlarını yabancı ortak etkisi olmadan kendilerinin aldığını göstermektedir.

Tablo 39. İşletmelerin DYSY'den Önceki Yabancı Ortak Durumu

DYSY'den Önce Yabancı Ortak Durumu-Gelişmiş Ekonomiler	İşletme Sayısı	Yüzde Oranı	DYSY'den Önce Yabancı Ortak Durumu-Büyüyen ve Gelişmekte Olan Ekonomiler	İşletme Sayısı	Yüzde Oranı
Yabancı Ortak Var	3	%23	Yabancı Ortak Var	3	%34
Yabancı Ortak Yok	10	%77	Yabancı Ortak Yok	6	%66
Toplam	13	%100	Toplam	9	%100

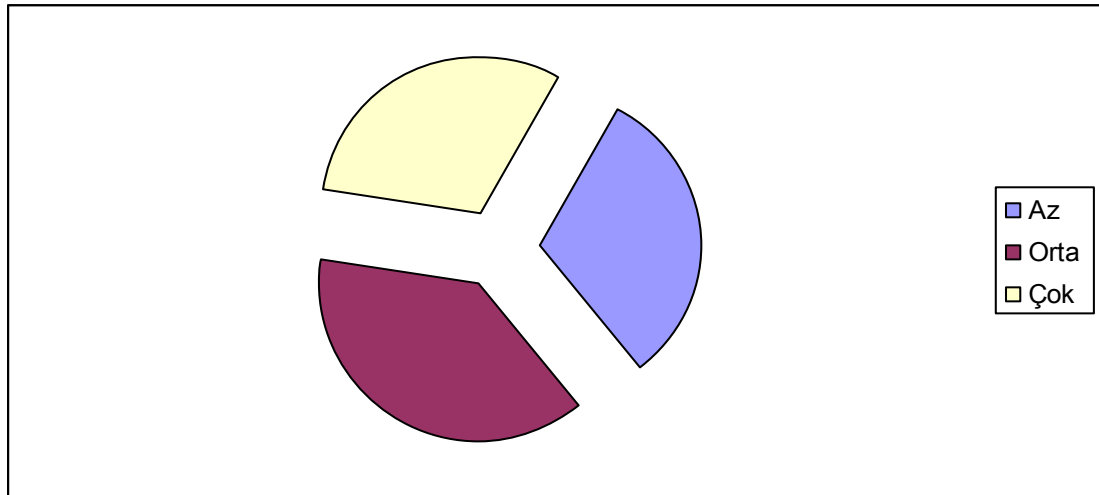
Gelişmiş ekonomilere DYSY yapmadan önce yabancı ortağı bulunan üç işletmenin ikisi yatırım kararında yabancı ortağın az, biri ise orta derecede etkisinin olduğunu belirtmiştir. Büyüyen ve gelişmekte olan ekonomilere DYSY yapmadan önce yabancı ortağı bulunan üç işletmeden biri yatırım kararında az, biri ise orta derecede yabancı ortağın yatırım kararında etkili olduğunu belirtmiştir. Bir işletme bu konuda bir görüş belirtmemiştir.

5.12 DYSY Kararında Rakiplerin Etkisi

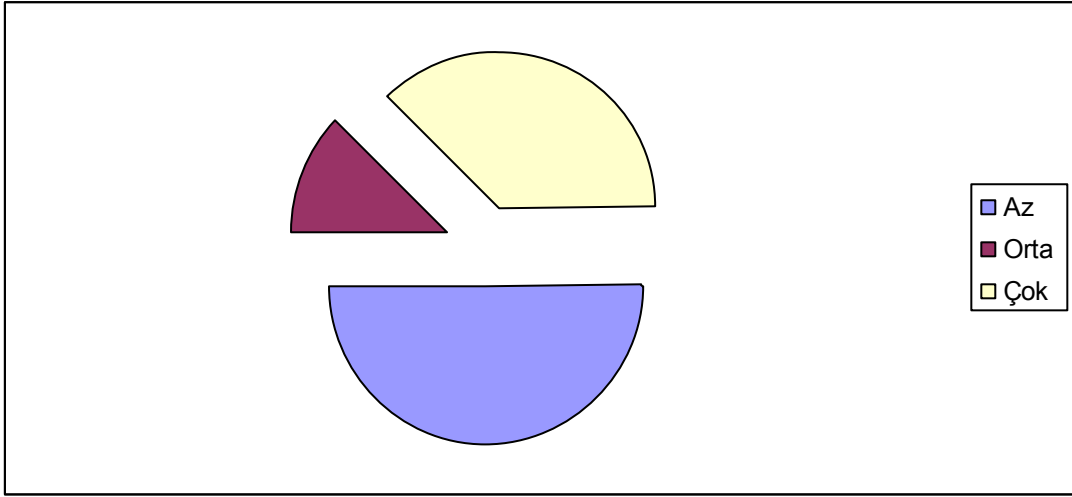
İşletmelerin yatırım kararlarında, sektörlerindeki yerel veya küresel pazardaki rakiplerinin etkileri şu yönde olmuştur: Gelişmiş ekonomilere giden yatırımların %31'inde (4/13) rakiplerin etkisi az olurken, büyüyen ve gelişmekte olan ekonomilere giden yatırımların %50'sinde (4/8) rakiplerin etkisinin az olduğu görülmektedir.

Tablo 40. DYSY Kararında Rakiplerin Etkisi

DYSY Kararında Rakiplerin Etkisi-Gelişmiş Ekonomiler	İşletme Sayısı	Yüzde Oranı	DYSY Kararında Rakiplerin Etkisi-Büyüyen ve Gelişmekte Olan Ekonomiler	İşletme Sayısı	Yüzde Oranı
Az	4	%31	Az	4	%50
Orta	5	%38	Orta	1	%12
Çok	4	%31	Çok	3	%38
Toplam	13	%100	Toplam	8	%100

Şekil 28. Gelişmiş Ekonomilere Giden Yatırımlarda Rakiplerin Etkisi

Şekil 29. Büyüyen ve Gelişmekte Olan Ekonomilere Giden Yatırımlarda Rakiplerin Etkisi

Gelişmiş ekonomilere giden yatırımların %31'inde (4/13) rakiplerin etkisinin çok olduğu görülürken, büyüyen ve gelişmekte olan ekonomilere giden yatırımların %38'inde (3/8) rakiplerin etkisinin çok olduğu görülmektedir.

5.13 Yatırımdan Önce Ev Sahibi Ülkedeki Yabancı Yatırım Düzeyinin İncelenmesi

İşletmelerden DYSY yapmadan önce ev sahibi ülkedeki yabancı yatırımlarla ilgili herhangi bir araştırma yapıp yapmadıklarını, ev sahibi ülkedeki diğer yabancı yatırımlar hakkında ne tür bilgiler üzerinde durduklarını belirtmeleri istenmiştir.

Gelişmiş ekonomilerde yatırımı olan üç, büyüyen ve gelişmekte olan ülkelerde yatırımı olan yalnızca iki işletmeden tatmin edici yanıtlar alınabildiği görülmüştür. Yanıtlar şöyledir:

Her iki ekonomi grubunda yatırımı olan bir işletmemiz yatırımdan önce, ev sahibi ülkedeki yabancı yatırımcıların kökenini, faaliyet gösterdikleri sektörleri, pazar hacimlerini, yıllık ihracat rakamlarını, dağıtım ağlarını ve tutundurma faaliyetlerini incelediklerini belirtmişlerdir.

Büyüyen ve gelişmekte olan ekonomilerde faaliyette olan diğer işletme ise yalnızca hangi yabancı işletmelerin ev sahibi ülkede faaliyette bulunduğunu incelediklerini belirtmişlerdir.

Gelişmiş ekonomilerde yatırımı olan diğer iki işletmeden ise, biri sektörlerinde ev sahibi ülkede yatırımı olan büyük ölçekli işletmeleri değerlendirdiklerini, diğeri ise bu konuda herhangi bir araştırma yapılmadığını belirtmiştir.

5.14 DYSY'ye Yönelten Türkiye Kaynaklı Koşullar

Gelişmiş ekonomilere yatırım yapan işletmelerin %41'i, büyüyen ve gelişmekte olan ekonomilere yatırım yapan işletmelerin de %44'ü yurt içinde büyüme imkanlarının sınırlı olması nedeniyle DYSY'ye yöneldiklerini belirtmişlerdir. Kayam ve Hisarcıklılar(2009:60)'ın da ifade ettiği gibi iç piyasanın küçüklüğü veya işletmenin iç piyasa göre büyük olması Türk İşletmelerini DYSY'ye yönelten sebeplerde önemli bir yere sahiptir.

Gelişmiş ekonomilere yatırım yapan işletmelerin %58'i büyüyen ve gelişmekte olan ekonomilere yatırım yapan işletmelerin %44'ü yurtdışı yatırım kararlarının Türkiye'deki koşullarla bir ilgisinin bulunmadığını belirtmektedirler. Araştırmaya katılan işletmeler arasında Türkiye'deki enerji, vergi vb. maliyetlerin, finansal krizlerin, olası istikrarsızlık tehlikesinin yurtdışı yatırım kararında önemli bir yeri olmadığı görülmektedir.

Tablo 41. DYSY'leri Gelişmiş Ekonomilere Yönelten Türkiye Kaynaklı Koşullar

Yurt Dışında Yatırım Yapmaya Yönelten Türkiye Kaynaklı Koşullar	Toplam İşletme Sayısı	Koşullara Göre Yatırıma Yönelen İşletme Sayısı	Yüzde Oranları
Yurt İçinde Sınırlı Büyüme İmkânı	12	5	%41
Enerji, Vergi vb. Maliyetler.	12	-	-
Finansal Krizler.	12	2	%16
Olası İstikrarsızlık Tehlikesi.	12	1	%8
Yurtdışı Yatırım Kararının Türkiye'deki Koşullarla Bir İlgisi Yoktur.	12	7	%58

Tablo 42. DYSY'leri Büyüyen ve Gelişmekte Olan Ekonomilere Yönelten Türkiye Kaynaklı Koşullar

Yurt Dışında Yatırım Yapmaya Yönelten Türkiye Kaynaklı Koşullar	Toplam İşletme Sayısı	Koşullara Göre Yatırıma Yönelen İşletme Sayısı	Yüzde Oranları
Yurt İçinde Sınırlı Büyüme İmkânı	9	4	%44
Enerji, Vergi vb. Maliyetler.	9	1	%11
Finansal Krizler.	9	1	%11
Olası İstikrarsızlık Tehlikesi.	9	-	-
Yurtdışı Yatırım Kararının Türkiye'deki Koşullarla Bir İlgisi Yoktur.	9	4	%44

Sonuç

Günümüzde ülkelerin zenginleşmek ve ekonomik düzeylerini yükseltmek için her zamankinden daha büyük bir yarışın içinde olduğunu söyleyebiliriz. Politik, teknolojik ve ekonomik alanda son otuz yılda gerçekleşen gelişmeler yarışın kurallarını belirlemiş ve dünyada ekonomik sınırları, duvarları kaldırarak bütün dünyayı kapsayan bir faaliyet sahası meydana getirmiştir. Çift kutuplu dünyanın sona ermesiyle neredeyse bütün dünyanın aynı ekonomik sistemi benimsemesini, ulaşım, iletişim ve bilgi teknolojilerindeki ilerlemeleri, uluslararası ticaretin önündeki engelleri kaldıran ekonomik entegrasyonlara her geçen gün daha çok ülkenin katılmasını bu sahayı meydana getiren önemli gelişmeler olarak sıralayabiliriz. Bu saha aynı zamanda işletmelere değer zincirlerindeki süreçleri birbirinden ayırarak her süreci en etkin ve en az maliyetle gerçekleştirebilecekleri alanlara taşıma imkanı vermektedir.

Doğrudan yabancı sermaye yatırımları işletmeler, ev sahibi ülkeler ve kaynak ülkeler için büyük önem arz etmektedir. İşletmeler DYSY'ler yardımıyla daha verimli faaliyet gösterebilmekte, stratejik varlıklara ve yeteneklere erişebilmekte, pazarlarını genişletebilmekte, ürünlerini farklı pazarların ihtiyaçlarına göre adapte edebilmektedir.

Ev sahibi ülkeler ise DYSY'ler yardımıyla ekonomik büyüme sağlayabilmekte, istihdam yaratabilmekte ve teknik yeteneklerini arttırabilmektedir. Bununla birlikte ev sahibi ülkeye DYSY akışı ev sahibi ülke pazarında rekabeti arttırmakta, artan rekabet yerel işletmeleri yenilikçi ve verimli çalışmaya teşvik etmektedir.

DYSY'ler kaynak ülkeleri sermaye ihracı, istihdam kaybı gibi faktörler nedeniyle ilk bakışta olumsuz etkiliyor gibi görülebilmektedir. Ancak DYSY'ler kaynak ülke işletmelerinin daha verimli faaliyet göstermesine, pazarlarını genişletmesine yardımcı olarak rekabetçi üstünlükler kazanmasını sağlayabilmektedir. İşletmeler sermayelerini en verimli yatırımlara dönüşeceği alanlara yönlendirerek işletme değerini maksimize etmeye çalışmaktadırlar. Bu sayede mevcut istihdam düzeyi de korunabilmektedir. Bununla birlikte işletmeler yurtdışı faaliyetlerinden elde ettikleri karları kaynak ülkeye transfer ederek sermaye ihraçlarını telafi edebilmektedirler. Kaynak ülkeler DYSY yardımıyla ihracat pazarlarını koruyabilmekte hatta kurumsal ticaret yoluyla ihracatlarını arttırabilmektedirler.

Türk işletmelerinin yapmış oldukları DYSY'lerin son on yılda büyük bir artış gösterdiği görülmektedir. 2000 yılına kadar toplam 3.8 milyar dolar yatırım yapan Türk

işletmeleri, 2001-2010 arasında yaklaşık 15 milyar dolarlık yatırım yapmıştır. Bu hızlı artış yatırımları etkileyen faktörleri sorgulama ihtiyacını da beraberinde getirmektedir. Bu nedenle araştırma gelişmiş ülkeler kapsamında ABD, Avrupa'daki gelişmiş ülkeler(İngiltere, Fransa, Almanya, İtalya, Hollanda, İspanya) ile büyüyen ve gelişmekte olan ülkeler kapsamında Rusya ve Orta Asya Türk Cumhuriyetleri'nde(Azerbaycan, Kazakistan, Özbekistan, Türkmenistan, Kırgızistan) DYSY yapan 19 farklı işletmenin 22 doğrudan yabancı sermaye yatırımını baz alarak bu yatırımları etkileyen faktörleri anket formu aracılığıyla incelemektedir ve bulguları Türk Dış Yatırımlarına ait makro veriler arasındaki korelasyonlarla karşılaştırmaktadır.

Türk işletmelerinin DYSY yapmalarının temel nedenleri incelendiğinde her iki ülke grubunda da yatırımların pazar odaklı olduğu göze çarpmaktadır. Gelişmiş ülkelere yatırım yapan işletmelerin %77'si, büyüyen ve gelişmekte olan ekonomilere yatırım yapan işletmelerin %67'si yatırımların temel nedeninin pazar çeşitlendirme isteği olduğunu belirtmektedir. Büyüyen ve gelişmekte olan ülkelere yatırım yapan işletmelerin ise %22'si yatırımların temel nedeninin ucuz iş gücü ve hammadde kaynaklarına erişmek olduğunu belirtmektedir.

Yatırımların pazar odaklı olduğunu gösteren bir başka gösterge ise yatırım miktarı ve yatırımın yapıldığı lokasyonun Türkiye'ye uzaklığı arasındaki korelasyonun pozitif yönlü olmasıdır. Yani, yatırım yapılan lokasyonun Türkiye'ye uzaklığı arttıkça, Türk işletmelerinin yaptığı DYSY'ler artmaktadır. Buradan yola çıkarak işletmelerin ihracat yaptıkları pazarlarda daha etkin faaliyet göstermek ve nakliye masraflarından kaçınmak için yatırımlara yöneldiğini söyleyebiliriz.

Gelişmiş ülkelere yatırım yapan işletmelerimizin ev sahibi ülke seçiminde birinci önceliği ülkenin uygun bir ihracat merkezi olması(%36) ve yatırıma uygun altyapı imkanları olurken(%36), büyüyen ve gelişmekte olan ülkelere yatırım yapan işletmelerin birinci önceliği ev sahibi ülke hükümetlerinin sağladığı teşvikler(%37.5) ve altyapı imkanları(%37.5) olmuştur.

Yatırımların yapılış biçimleri incelendiğinde gelişmiş ekonomilere giden yatırımların çoğunlukla satın alma(%47) ve yeni yatırım(%38) şeklinde yapıldığı, büyüyen ve gelişmekte olan ekonomilere giden yatırımların ise çoğunlukla yeni yatırım(%66) ve ortak girişim(%55) şeklinde yapıldığı görülmektedir. Büyüyen ve gelişmekte olan ülkelerde ortak girişimlerin sık görülmesinin nedeni bu ülkelerdeki

politik, ekonomik belirsizlikleri azaltma isteği olarak ifade edilebilir, gelişmiş ülkelerde ise bu belirsizliklerin daha tahmin edilebilir olması işletmelerin yeni yatırımlara yönelmesinin nedeni olarak gösterilebilir. Bununla birlikte işletmelerin stratejik varlıklara erişmek için gelişmiş ülkelerde çoğunlukla satın alma yoluyla yatırım yaptığını söyleyebiliriz.

Gelişmiş ekonomilere giden işletmelerimizin %77'sinin büyüyen ve gelişmekte olan ekonomilere giden işletmelerimizin %67'sinin yatırımdan önce ev sahibi ülkeye ihracat deneyiminin olduğu gözlenmektedir. Türk işletmelerinin DYSY yatırımlarında ihracat pazarlarını korumanın, ihracat faaliyetini daha etkin bir şekilde yerine getirmenin önemli bir yeri olduğu görülmektedir. Ülkemizin yapmış olduğu ihracatla bu ihracatın yapıldığı ülkelere giden DYSY'ler arasındaki ilişki de bu sonucu destekler niteliktedir. Hem Orta Asya Türk Cumhuriyetleri'ne hem de AB ülkelerine yapılan ihracatla bu ülkelere giden DYSY'ler arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğu görülmektedir. Yani, bu ülkelere yapılan ihracat arttıkça bu ülkelere giden DYSY'ler artmaktadır.

Gelişmiş ekonomilere yatırım yapan işletmelerimizin %42'sinin yatırımdan önce ev sahibi ülkeden ithalat deneyimi bulunmaktadır. Araştırmaya katılan işletmeler arasında büyüyen ve gelişmekte olan ülkelere DYSY'den önce ithalat deneyimi olan işletme bulunmamaktadır. Bir işletmenin DYSY'den önce ev sahibi ülkeden ithalat deneyiminin bulunmasını yatırımların ithal girdilere erişmek için yapıldığı şeklinde yorumlayabiliriz.

Ana işletme ile yurtdışındaki şube arasındaki ilişkiler incelendiğinde, gelişmiş ülkelere yatırım yapan işletmelerin %84'ünün yurtdışındaki şubesine nihai mal sattığı, %38'inin ise ara ürün sattığı görülmektedir. Büyüyen ve gelişmekte olan ülkelere yatırım yapan işletmelerimizin ise %55'inin yurtdışındaki şubesine nihai mal sattığı, %44'ünün ise ara ürün sattığı görülmektedir. Buradan yola çıkarak Türk işletmelerinin yaptığı DYSY'lerin ihracatlarına katkıda bulunduğunu söyleyebiliriz.

Araştırmaya katılan işletmelerin yurtdışı yatırımlarına yakın gelecekte devam edeceği görülmektedir. Gelişmiş ekonomilere yatırım yapan işletmelerin %62'sinin büyüyen ve gelişmekte olan ekonomilere yatırım yapan işletmelerin ise %87'sinin 3 yıl içinde yurt dışında yatırım planı olduğu gözlenmektedir.

Orta Asya Türk Cumhuriyetleri'ne yatırım yapan işletmelerin tamamı Türk Cumhuriyetleri ile aramızdaki kültürel bağların yatırım yeri seçiminde etkili olduğunu(%72'si etki seviyesi orta, %28'i etki seviyesi çok), gelişmiş ülkelere yatırım yapan işletmelerin ise %58'i bu ülkelerdeki Türk nüfusunun yatırım yeri seçiminde etkisinin az olduğunu belirtmektedir.

İşletmeleri yurt dışında yatırım yapmaya yönelten Türkiye kaynaklı koşullara bakıldığında gelişmiş ülkelere yatırım yapan işletmelerin %41'inin büyüyen ve gelişmekte olan ülkelere yatırım yapan işletmelerin ise %44'ünün yurt içinde büyüme imkanlarının sınırlı olması nedeniyle yurtdışında yatırıma yöneldikleri gözlenmektedir.

Türk işletmelerinin yaptıkları DYSY'ler hakkında literatürde az sayıda çalışma bulunmaktadır. Bu nedenle bu konuda çalışmak isteyen araştırmacılara çeşitli çalışma önerileri verilebilir. Öncelikle, Türk işletmelerinin yurtdışı yatırımlarını incelemek isteyen araştırmacılar yatırım dinamikleri farklı olması nedeniyle bu araştırma kapsamında ele alınmayan finans ve inşaat sektörlerine ait dış yatırımlar hakkında araştırmalar yapabilirler. Ayrıca, DYSY yapan işletmelerin envanterine ulaşılması halinde ülke bazlı yatırım nedenlerini, yatırımları etkileyen faktörleri inceleyebilirler. Sektörlere, işletmelerin ölçeklerine göre işletmeleri sınıflayarak işletme davranışlarını analiz edebilirler.

Ek

Değerli Katılımcı,

Bu anket çalışması Türk işletmelerinin, gelişmiş Avrupa ve gelişmekte olan Türk Cumhuriyetleri ekonomilerine doğrudan yatırım yapma sebeplerini araştırma amacını taşımaktadır.

Verdiğiniz cevaplar sadece tez çalışması kapsamında kullanılacak ve kesinlikle gizli tutulacaktır. Araştırmamıza verdiğiniz desteğe şimdiden teşekkür ederiz.

İşletme Adı:

1. İşletmenizi yurt dışında yatırım yapmaya iten ana motivasyon nedir?

- a) Pazar çeşitlendirme isteği
- b) Ucuz iş gücü kaynaklarına erişim
- c) Hammadde kaynaklarına erişim

2. Ev sahibi ülkenin (yatırımınızı yaptığınız ülke) aşağıdaki özelliklerinden hangisi ya da hangileri sizin söz konusu ülkeyi tercih etmenize sebep oldu? (Önceliklerine göre sıralayınız)

() Ev sahibi ülkenin sağladığı teşvikler. (arazi hibesi, vergi kolaylıkları, kar transferi vb.)

() Ev sahibi ülkenin uygun bir ihracat merkezi olması.

() Ev sahibi ülkenin yatırımınız için uygun bir altyapıya sahip olması (iletişim, ulaşım, endüstri seviyesi)

3. Ev sahibi ülkede yatırımınızı yaptığınız bölgenin seçilmesinde etkili olan faktör nedir?

- a) Aynı sektörden işletmelerin söz konusu bölgede yoğun olması.
- b) Söz konusu bölgenin ülkenin en önemli ticaret merkezlerinden biri olması.
- c) Diğer ()

4. Yatırımınızın yapılış şekli aşağıdakilerden hangisidir?

- a) Yeni yatırım. (Greenfield)
- b) Satın Alma
- c) Ortak Girişim. (Joint venture)

5. Yatırımınızı ortaklık biçiminde yapmanızın sebebi aşağıdakilerden hangisidir?

- a) Riski azaltmak
- b) Ortağımızın üstün yanlarından faydalanmak. Pazar bilgisi ()
Dağıtım ağı ()
Teknolojik yetkinlik ()
Marka tanınırlığı ()
- c) Diğer ()

6. Yatırımınızı gerçekleştirmeden önce ev sahibi ülkeye ihracat tecrübeniz var mıydı? Varsa kaç yıllık?

- a) Evet
- b) Hayır
- Kaç yıllık deneyim ()

7. Yatırımınızı gerçekleştirmeden önce ev sahibi ülkeden ithalat yapıyor muydunuz?

- a) Evet b) Hayır

8. Bu ülkeye yaptığınız yatırımlardan dolayı Türkiye'deki faaliyetlerinizde büyüme gerçekleşti mi?

- a) Evet b) Hayır

9. Türkiye'deki ana işletmeniz ile yurt dışındaki şubeniz arasında aşağıdaki ilişkilerden hangisi mevcuttur?

- a) Nihai mal satma b) Nihai mal alma c) Ara ürün alma d) Ara ürün satma e) İlişki yok

10. 3 yıl içinde bu ülke ya da diğer ülkelerde yatırım planınız var mı?

- a) Evet b) Hayır

11. Türk Cumhuriyetleri ile Türkiye arasındaki kültürel bağların yatırımlarınızı oraya yönlendirmenizde bir etkisi oldu mu?

- a) Az b) Orta c) Çok

12. Yurtdışında yatırım yapmadan önce Türkiye'de yabancı ortağınız var mıydı?

- a) Evet.

(**Cevabınız evet ise**, yabancı ortağın bu ülke seçiminde etkisi ()azdır.

()orta düzeydedir.

()çoktur.

- b) Hayır.

13. Sektördeki rakiplerinizin yurtdışına açılmaları sizin yurtdışına yatırım yapmanızda ne kadar etkili oldu ?

- a) Az b) Orta c) Çok

14. Yatırımınızı gerçekleştirmeden önce ev sahibi ülkedeki yabancı yatırım düzeyi hakkında ne tür bilgiler üzerinde durdunuz ?

15. Türkiye'deki hangi koşullar yatırımınızı yurtdışında yapmanıza neden oldu?

- a) Yurt içinde büyüme imkanlarının sınırlı olması.
b) Türkiye'deki enerji, vergi maliyetlerinden kaçınma arzusu.
c) Türkiye'deki finansal krizler.
d) Olası istikrarsızlık tehlikesi.
e) Yurtdışı yatırım kararımızın Türkiye'deki koşullarla bir ilgisi yoktur.

Kaynakça

- Akçaoğlu, E. (2005). *Türk firmalarının dış yatırımları: Saikler ve Stratejiler*. Ankara: Türkiye Bankalar Birliği.
- Akis, Y. (1999). Turkish firms success factors in the former Soviet Union. *Cross Cultural Management: An International Journal*, 6(4), 3-10.
- A.T Kearney. (2010). *Investing in a rebound: The 2010 A.T Kearney FDI Confidence Index*. A.B.D.
- Bandelj, N. (2002). Embedded economies: Social relations as determinants of foreign direct investment in Central and Eastern Europe. *Social Forces*, 81(2), 411-444.
- Benli, Ö. (2007). *Doğrudan yabancı sermaye yatırımları ve Türkiye'deki bölgesel ve sektörel dağılımı*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi.
- Berköz, L.: Türk, Ş. (2007). Yabancı yatırımların yer seçimini etkileyen faktörler Türkiye örneği. *İTÜ Dergisi mimarlık, planlama, tasarım*, 6(2), 59-72.
- Candemir, A. (2009). Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını etkileyen faktörler. *Ege Akademik Bakış*, 9(2), 659-675.
- Chaisrisawatsuk, S. ; Chaisrisawatsuk, W. (2007). Imports, exports and foreign direct investment interactions and their effects. (http://www.unescap.org/tid/artnet/pub/tipub2469_chap4.pdf Erişim Tarihi: 26.06.2011)
- Chakrabarti, A. (2001). The determinants of foreign direct investment: Sensivity analyses of cross country regressions. *Kyklos*, 54(1), 89-114.

- Chakrabarti, A. (2003). A Theory of the spatial distribution of foreign direct investment. *International Review of Economics and Finance*, 12, 149-169.
- Chang, K. ; Hayakawa, K. ; Matsuura T. (2010). Location Choice of Multinational Enterprises in China: Comparison between Japan and Taiwan. *Institute of Developing Economies*.
- Chen, T. (1992). Determinants of Taiwan's direct foreign investment the case of a newly industrializing country. *Journal of Development Economics*, 39, 397-407.
- Clegg, J.; Gren, S. (1999). The determinants of new fdi capital flows into the EC: A Statistical comparison of the USA and Japan. *Journal of Common Market Studies*, 37(4), 597-616.
- Çapraz, İ.; Demircioğlu, İ. (2003). *Türkiye'den yurt dışına doğrudan sermaye yatırımları ve Türk yatırımcıları*. İstanbul Ticaret Odası. Yayın No:2003-14.
- Dasgupta, N. (). Examining the long run effects of export, import and FDI inflows on the FDI outflows from India: A Causality Analysis. (<http://gdex.dk/ofdi/64%20Dasgupta%20Nandita.pdf> Erişim Tarihi: 26.06.2011).
- Demirbağ, M. ; Tatoğlu,E. ; Glaister,W. (2010). Institutional and transaction cost determinants of Turkish MNE's location choice. *International Marketing Review*, 27(3), 272-294.
- Dunning, J. (1994). Re-evaluating the benefits of foreign direct investment. *Unctad Transnational Corporations*, 3 (1).
- Dunning, J. (1998). Location and multinational enterprise: A Neglected factor?. *Journal of International Business Studies*, 29 (1), 45-46.

- Dunning, J. (2006). Towards a new paradigm of development: Implications for the determinants of international business. *Transnational Corporations*, 15(1).
- Dunning, J.; Lundan, S. (2008). *Multinational enterprises and the global economy* (Second Edition). A.B.D: Edward Elger Publishing Inc.
- Friedman, T. (2010). *21.Yüzyılın kısa tarihi: Dünya düzdür* (Çeviren: Levent Cinemre). İstanbul: Boyner Yayınları.
- Grosse, R. ; Trevino L. (1996). Foreign Direct Investment in the United States: An Analysis by country of origin. *Journal of International Business Studies*, 27(1), 139-155.
- Gövdere, B. (2003). Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının belirleyicilerinin günümüzdeki geçerliliği. *Dış Ticaret Dergisi*, 28, 26-42. http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/EAD/TanitimKoordinasyonDb/yab_ser.doc Erişim Tarihi: 01.06.2011.
- Hazine Müsteşarlığı, Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü. (2009). *Uluslar arası yatırım yeri endeksleri incelemesi*. Ankara.
- Hazine Müsteşarlığı Banka ve Kambiyo Genel Müdürlüğü. (2010). *2009 Yılı yurt dışı doğrudan yatırım raporu*. Ankara.
- Hazine Müsteşarlığı, Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü. (2010). *Uluslar arası doğrudan yatırımlar 2009 raporu*. Ankara.
- Huifang, L. (2006). The theory basis on location choice in fdı of the multinational enterprise. *Canadian Social Science*, 2(4), 72-75.
- Karafakioğlu, M. (2008). *Uluslar arası pazarlama yönetimi teori uygulama ve örnek olaylar* (5.Baskı). İstanbul: Beta Yayınları.

- Kayam, S. ; Hisarcıklılar, M. (2009). Türkiye’den çıkan doğrudan yatırımları belirleyen etmenler 1992-2005. *İktisat, İşletme ve Finans Dergisi*, 24, 47-70.
- Kıymalıoğlu, Ü.: Ayoğlu, D. (2006). Türk imalat sanayinde yığılma ekonomileri. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 7(2), 198-209.
- Kurtaran, A. (2007). Doğrudan yabancı yatırım kararları ve belirleyicileri. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10 (2), 368-382.
- Makino,S. ; Ming-Lau,C. ; Song Yeh,R. (2002). Asset-exploitation versus asset-seeking: Implications for location choice of foreign direct investment from newly industrialized economies. *Journal of International Business Studies*, 33 (3), 403-421.
- OECD. (2002). Intra industry and intra firm trade and the internationalisation of production. *OECD Economic Outlook 2002*, 71, 159-170.
- Özalp, İ. (2005). *Uluslararası İşletmecilik*. Eskişehir: Gülen Ofset.
- Piteli, E. (2010). Determinants of foreign direct investment in developed countries: A Comparison between European and Non-European countries. *Contributions to Political Economy*, 29, 111-128.
- Ramamurti, R. (2008). What have we learned about emerging market MNE’s? Insights from a Multi-Country Research Project. (<http://gdex.dk/ofdi/68%20Ramamurti%20Ravi.pdf> Erişim Tarihi: 26.06.2011)
- Seyidoğlu, H. (2003). *Uluslararası Finans*. İstanbul: Güzem Can Yayınları, No:19.
- Seyidoğlu, H. (2007). *Uluslar arası İktisat Teori Politika ve Uygulama* (Geliştirilmiş 16. Baskı). İstanbul: Güzem Can Yayınları.

- Toptaş, M. (1996). *Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Analizi*. Yayınlanmış Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Tüsiad, Sabancı Üniversitesi REF, SEDEFED. (2009). *Türkiye'nin küresel rekabet düzeyi: Dünya Ekonomik Forumu Küresel Rekabet Raporuna göre bir değerlendirme*. İstanbul.
- Unctad. (2009). *World investment prospects survey 2009-2011*. New York and Genova.
- Unctad. (2010). *World investment report 2010*. New York and Genova.
- Wheeler, D.; Mody, A. (1992). International investment location decisions the case of US firms. *Journal of International Economics*, 33, 57-76.
- World Bank. (2011). *Doing Business Report 2011*. USA.
- Yang, D. (2003). *Foreign direct investment from developing countries: A case study of China's outward investment*. Centre for Strategic Economic Studies, Victoria University. (<http://eprints.vu.edu.au/262/1/02whole.pdf> Erişim Tarihi:26.06.2011)
- Yapraklı, S. (2006). Türkiye'de doğrudan yabancı yatırımların ekonomik belirleyicileri üzerine ekonometrik bir analiz. *Dokuz Eylül Üniversitesi İİBF Dergisi*, 21 (2), 23-48.
- Yased. (2010). Unctad Dünya Yatırım Raporu Basın Sunumu. http://www.yased.org.tr/webportal/Turkish/haberler/basin_bultenleri/Documents/UNCTADWIR2010-tr-22-07-2010-son.pdf (Erişim Tarihi: 10.03.2011)
- Yücel, K. (2009). *Doğrudan yabancı sermaye yatırım kararlarını etkileyen faktörler: Eskişehir imalat sanayii üzerine bir çalışma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.

Yörük, N. (2010). Küresel Finansal Krizin Doğrudan Yabancı Yatırım Akışlarına Etkisi. *Turgut Özal Uluslararası Ekonomi ve Siyaset Kongresi-I'de sunulan bildiri. Malatya, İnönü Üniversitesi.*

Zengin, A. (2003). Türkiye ekonomisi açısından doğrudan yabancı sermaye yatırımlarına ilişkin bir değerlendirme. *İktisat İşletme ve Finans Dergisi*, Şubat, 52-68.